

Naslov djela: Pouka o odgoju

Priredio: Akbar Eydi

S perzijskog prevli: Ertan Basarik

Uređivački odbor: prof. dr. Munib Maglajlić,
Ibrahim Avdić, Nirha Efendić

Redaktor: prof. dr. Munib Maglajlić

Sarajevo, 2004

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Bismillahi rahmani rahim

Uvodna riječ

Hvala Allahu, Gospodaru svjetova! Neka je blagoslov i mir na Poslanika Muhammeda, njegovu čistu porodicu i odabrane ashabe!

Štivo koje se nalazi pred vama predstavlja niz predavanja koje sam održao u Husejniji u razdoblju između 2002. i 2004. godine, a koje je iz pisanog materijala, a djelomično i sa tonskih zapisa, preveo i priredio Ertan Basarik.

Zarad boljeg razumijevanja sadržaja o kojemu je riječ, potrebno je iznijeti sljedeće napomene:

1. Ozbiljnost ponuđenog štiva svjedoči činjenica da se ono temelji na učenjima velikana islamske misli, poput alame Tabaija i šehida Mutaharija, te posigurno nudi znalačke i čvrsto utemeljene stavove i pojašnjenja spomenutih alima. Pri tome treba imati u vidu da je sam jezik nemoćan da se potpuno izrazi, te dosljedno prenese sva njihova mišljenja i stavove. Ako vam se stoga nešto od onoga šta je doneseno ovdje učini čvrsto utemeljenim, to je zasigurno mišljenje spomenutih velikana, a ako je pak nešto nejasno ili manjkavo, onda je to zbog naše nemogućnosti pojašnjenja razmatranih sadržaja. Jer, sigurno su njihovi naučno-filozofski stavovi jači od nečijeg usmenog govora koji nije oslonjen na Kur'an i vjerska učenja.
2. Sve prijedloge ili moguće primjedbe od poštovanih čitalaca, a koje su vezane za vjersko-filozofsku tematiku ovog zbornika, sa punim uvažavanjem ćemo uzeti u obzir .
3. Na kraju, molim Uzvišenog i Plemenitog Gospodara da ovaj zbornik bude povod za spuštanje Negove milosti i blagoslova na sve nas i da nam u objavljivanju i širenju kur'ansko-sunnetskih poruka pruži svoju pomoć i podršku. Amin, Gospodaru svjetova!

Šejh Akbar Eydi

ODGOJNE TEME U ISLAMU

Odgojnom procesu u islamu poklanja se velika pažnja. Jedna od osnovnih roditeljskih obaveza, ali i dječijih prava u isto vrijeme, jeste i dobar odgoj. Nažalost, danas je odgoj kao mjerilo vrijednosti pojedinca itekako zapostavljen, a umjesto njega postale su omiljene diplome ili priznanja koji se odnose samo na znanje ili različite vještine. Čovjek je opredijeljen samo jednostrano. Vjernik se povlači sa društvene pozornice, učenjak ne dolazi u džamiju, a političara nema među ljudima u svakodnevnom životu. S druge strane, islam zagovara ravnotežu, favorizuje i znanje, i moral, i vjeru uporedo jedne sa drugima, a od čovjeka traži svestranost u granicama islamskih propisa. Čovjek treba biti vjernik koji obavlja ibadet. S druge strane, Poslanik, s. a. v. a., poručuje nam:

“Kada vidite čovjeka da puno klanja, ne ushićujte se njime dok ne vidite koliko je pametan (tj. da li razumije ono šta čini, zbog čega klanja, itd.), jer zaista nagrada se daje u mjeri razumnog razvoja.”

U savremenom životu može se primijetiti kako je odgoj djeteta proces koji je skoro u fazi gušenja. Prisutan je kao i neki predmet koji se teorijski neizostavno izučava na određenim fakultetima, ali praktično u životu takvo se šta teško može primijetiti. Dužnost je roditelja u odgojnom procesu primarna, zatim slijede ustanove utemeljene pod nazivima predškolska, osnovna i srednja škola. Radi se o odgoju uz obrazovanje, koji je protegnut kroz nekoliko ovih naziva koji, opet, na određen način simboliziraju životne faze. S druge strane, sve omiljenija pojava u savremenom društvu jeste dresura životinja, takozvanih kućnih ljubimaca koji se, primjetno je, uvlače u naše domove sa povratkom izbjeglica iz naprednih zemalja u kojima se ovoj pojavi poklanja prilična pažnja. Mirni, poslušni i malozahtjevni ljubimci zauzimaju mjesto djece, koja puno traže, nerviraju itd. Dakle, kada moderan čovjek želi dresirati svoga ljubimca u skladu sa posljednjim iskustvima na tom polju, svakako je da će angažirati stručno lice, jer treba biti u trendu i postići važeće standarde. S druge strane, postavlja se pitanje šta nam je bitno kada svoju djecu želimo udati ili oženiti, kada želimo da postanu roditelji naših unučadi koji će biti članovi društva – da li u tim trenucima uopće mislimo o tome kome ih dajemo u ruke ili koga primamo u kuće. Poslanik, s. a. v. a., poručuje da odgajamo svoju djecu dvadeset godina prije rođenja, tj. od nas traži da odgoj provodimo praktično u svojim životima kako bi ga, kada to bude bilo potrebno, znali primijeniti kod odgoja vlastitog djeteta. U svemu tome trebamo imati na umu činjenicu da je čovjek, u trenutku kada dođe na Ovaj svijet kao malo i nejako stvorenje, aktuelno bliži životinji, jer sastavnice koje ga čine čovjekom samo su potencijalno prisutne u njemu. Da bi uistinu ostvario taj naziv, čovjek mora proći određene faze. Na tom putu ga očekuju različita iskušenja koja ga u konačnici čine čovjekom. Iskušenja su različita, a samim tim se razlikuju načini i sredstva pomoću kojih ih zapažamo, doživljavamo i rješavamo.

Čovjek je vezan za svijet u kojem živi svojim čulima: vidom, sluhom, dodirrom, okusom i mirisom, a uz pomoć istih čovjek sabira u sebi slike, tj. podatke koje nazivamo znanjem. U ovom sklopu prisutna je i moć izbora koja u njemu budi potrebu da se na nekog ugleda ili da mu neko posluži kao uzor zarad biranja najbolje mogućnosti koja mu je ponuđena.

Ovdje se možemo zapitati ko su nam uzori? Čijim se primjerom, znanjem i iskustvom možemo okoristiti, a da smo u isto vrijeme sigurni da nećemo pogriješiti? Kada je riječ o ovoj temi, to su za djecu svakako njihovi roditelji, jer prvi fizički dodiri, prva podrška i potpora biva dati od roditelja. U tom slučaju treba imati u vidu značaj iskustva. Tuđe iskustvo za pametnog čovjeka je dragocjeno i uvijek dobrodošlo. Tako postaje jasna činjenica koliko je roditeljsko iskustvo i znanje dragocjeno i vrijedno za djecu. Međutim, sve više se može susresti mišljenje kako je u savremenom društvu "miješanje u dječiji život" ustvari ograničavanje njihovih sloboda. Bila bi to samo još jedna u nizu zabluda koje smo prihvatili u svom obavezno modernom životu koji mora biti drugačiji od tradicije, pa čak i u onim univerzalnim mjerilima kao što su moral i odgoj. Lišiti dijete roditeljskog iskustva, pod izgovorom savremenih pogleda na svijet i to u maloljetnoj životnoj dobi, ne znači ništa drugo doli lišavanje djeteta vrijednog potencijala koji djeci dolazi posve besplatno. Ako razmislimo o maloljetničkim prestupima današnjice bit će nam jasno da je to smišljena politika prema kojoj se proizvode poslušni i pogodni robovi novog svjetskog poretka, koji će predstavljati potrošački potencijal, zalutao, bez identiteta, volje, lahko zavodljiv itd. Ako dijete u školi uči tuđa iskustva, prima tuđe znanje, usvaja tuđe stavove, kako je onda moguće zaključiti da stariji, u ovom slučaju roditelji, nemaju šta ponuditi svojoj djeci. Roditelj poklanja svoje iskustvo djetetu sa ljubavlju i pažnjom. On u svemu tome ne traži nikakvu ličnu korist. Odgovornom roditelju važno je da mu dijete postane što bolji član ljudskoga društva. S druge strane, i roditelji u obavljanju svoje odgojne dužnosti imaju potrebu za primjerom i savjetima, kako bi je obavili na najbolji mogući način i kako bi plod njihovog rada bio što kvalitetniji. Muslimanima je sveta knjiga Kur'an smjer kojeg treba slijediti u svim segmentima života, a Poslanik Muhammed, s. a. v. a., živi uzor koji je na odgojnom planu dostigao sami vrh uspjeha. Velik je broj hadisa koji se odnose na područje odgoja te ih je prema tome moguće i tematski razvrstati.

Pitanje odgoja

Jedna od islamskih odgojnih tema jeste pitanje poštovanja ličnosti pa između ostalog i djece u porodičnom krugu. Da bismo shvatili zbog čega je ovo pitanje toliko značajno u životu čovjeka, počevši od samog formiranja ličnosti pa nadalje, trebamo razmotriti nekoliko uvodnih tačaka.

Allah je u čovjeku stvorio osjećaj ljubavi prema samom sebi i to je nešto što svaki pojedinac u sebi nagoni osjećati. Upravo je ovaj nagon jedan od najčvršćih i najpostojanijih temelja u odgojnom procesu. Iskusan roditelj ili odgajatelj – koristeći ovaj Božiji dar – može pobrati najljepše plodove na

planu razvijanja poželjnih osobina kod djeteta i na taj način odgojiti uzornog člana društva.

Šta je to ljubav prema samome sebi? Sasvim je prirodno da čovjek voli samoga sebe, svoj opstanak i trajnost. Uživa u pojavi da ga drugi uvažavaju i poštuju. Pažnju koju mu poklanjaju drugi smatra svojim uspjehom.

Obratimo pažnju na praksu Božijeg Poslanika, s. a. v. a., kada je riječ o uvažavanju drugih. On, čija je obaveza bila uputiti ljude, a filozofija poslanstva upotpunjenje čudorednih svojstava (morala) kao i očuvanje čovjeka u orbiti fitreta, koristeći nagon samoljublja u čovjeku je, na najbolji način, razvio ljudskost. Poštivanje i uvažavanje drugih predstavljalo je dio njegova ponašanja u toku cijeloga života te stoga nije pretjerano reći da je upravo ova njegova osobina najzaslužnija za uspješnost poslaničke misije. Ukoliko bolje pogledamo na njegov život i poslanstvo vidjet ćemo da su ga ljudi veoma brzo prihvatili upravo zbog savršenog morala koji ga je krasio. Vodio je pažnju o svakom pojedinom aspektu čovjekova duševnog života, poštovao je druge ljude i nije se ni najmanje ustručavao od izvršavanja svojih obaveza i dužnosti. Svojim primjerom uspio je pokazati ljudima uzvišeni nivo ahlaka i čovječnosti te ih na taj način upoznati sa sobom.

Dva Poslanikova metoda

Muhammed, s. a. v. a., koristio je dva metoda kada je u pitanju poštivanje i uvažavanje ljudi. Afirmativni, metod borbe protiv nedoličnog ponašanja, bio je prvi metod. On je u svojem životu i teorijski i praktično ulagao krajnje požrtvovanje u iskazivanju poštovanja ženama, djeci, starima, mladima, muslimanima i nemuslimanima. U jednom od hadisa prenosi se da je "poštovao svakog ko bi ušao, čak bi ponekad stavljao i svoj ogrtač na pod da bi onaj ko je došao mogao na njega sjesti a također je davao svoj naslonjač". U spomenutom i sličnim hadisima ne naglašava se ko su bili pojedinci kojima je Poslanik ukazivao poštovanje, što svjedoči o sveobuhvatnosti u ispoljavanju ovoga načela, jer njemu su dolazili i muslimani i nemuslimani. U jednom drugom hadisu prenosi se sljedeće kazivanje: "Jedan čovjek je ušao u mesdžid i zatekao Poslanika kako sam sjedi. Ugledavši pridošlicu, Poslanik ustane i pomjeri se malo ustranu, napravivši mu mjesta da sjedne. Čovjek začuđeno upita: 'Ima dovoljno mjesta, zašto si se pomjerio?' Poslanik mu na to reče: 'Dužnost muslimana jeste da ukaže poštovanje onima koji dolaze te da im napravi mjesta.'"

Možemo uočiti da je ovdje Poslanik postupio krajnje osjećajno, a njegov posjetilac je razmišljao racionalno, što nam govori o činjenici da razum, emocije i moral imaju svoje zasebne prilike kada ih treba koristiti. Ovim primjerom jasno se razaznaje da Poslanik želi ukazati na uzajamno uvažavanje, što proglašava općom dužnošću muslimana, ali i jednim od međusobnih prava u isto vrijeme. Ne tiče se samo određenih, niti se to čini u iznimnim slučajevima, već uvijek. U ovom hadisu vidimo kako je mesdžid bio prazan i mjesta je bilo dovoljno za njih dvojicu da se Poslanik i ne pomjera.

Kada bi Poslanik namjeravao negdje otići, a u međuvremenu mu je neko došao, on bi iz poštovanja ostajao s njim dok on sam ne bi izišao vani.

Kada bi se sa nekim rukovao Poslanik ne bi povlačio ruku, sve dok onaj s kim bi se rukovao ne bi povukao svoju. Svojim postupcima pokazivao je kako je čovjek poštovano biće, te da ovo poštivanje treba biti očuvano kao praksa i u društvu.

Jedan primjer iz Poslanikovog života

Božiji Poslanik bi upravo u cilju očuvanja, uvažavanja i poštivanja prava drugih ljudi prilikom skupova usmjeravao svoje poglede tako da kada bi izašli vani prisutni bi govorili: "Mene je danas najviše gledao, najviše mi je pažnje posvetio" itd. Na taj način ukazivao je na svoju pažnju prema svima. Ukoliko napravimo poređenje našeg ponašanja u sličnim okolnostima, pa čak kada su u pitanju i naša djeca, uočiti ćemo da nismo u stanju biti pravedni i da prema svakom djetetu ili prema svakom prijatelju nismo isti ili im barem ne poklanjamo jednaku pažnju.

Borba protiv nedoličnog ponašanja

Poslanik je predano pazio da svojim ponašanjem ne povrijedi srca drugih ljudi, a također je odlučno stajao na putu takvom ponašanju ukoliko bi ga drugi provodili. Dešavalo se ponekad da jedan Poslanikov postupak bude pogrešno shvaćen, premda je on bio takav da je uvijek birao samo ona djela koja su najbolja i najkorisnija. U takvim slučajevima bilo je onih koji su se osjećali oštećenim, zapostavljenim ili poniženim. Međutim, Poslanik bi promišljenim koracima na licu mjesta javno objasnio o čemu je riječ, što je uvijek vodilo smirivanju duše.

Podjela ratnog plijena iz bitke na Hunejnu

S ciljem postizanja određenih dobrobiti, Poslanik je podijelio plijen samo među Kurejšijama. Neki među Ensarijama koji su imali velike zasluge za širenje i učvršćenje islama nisu bili zadovoljni raspodjelom, čak su smatrali da je prema njima pokazano nepoštivanje i omalovažavanje.

Vijest je stigla do Poslanika. Naredio je da se sazovu sve Ensarije i da samo sa njima održi sastanak. Otišao je na sastanak sa Alijem, a. s. Sjeo je među okupljene te im se obratio sljedećim riječima: "Imam za vas neka pitanja te vas zato molim da mi odgovorite na njih. Zatim reče: 'Zar niste bili zalutali, a Allah vas je preko mene uputio?' Odgovoriše: 'Da, Božiji Poslaniče.' – 'Zar niste išli u očitu propast, ali vas je Allah sa mnom spasio?' Rekoše: 'Da Božiji Poslaniče.' 'Zar niste bili u međusobnom neprijateljstvu i sukobima, a Allah vam je preko mene međusobnu milost dao?' Rekoše: 'Da Božiji Poslaniče.' Tada Poslanik malo zašutje, pa reče: 'Zašto mi se ne obratite spominjanjem svojih dobrih djela?' Upitaše: 'A šta da kažemo o Poslaniče?' – 'Ako želite recite: O Poslaniče, istjerali su te iz Mekke, mi smo te prihvatili, bio si zabrinut za život, mi smo ti pružili sigurnost, drugi su te smatrali lažnim, a mi smo te prihvatili!'" Ova pravičnost i spominjanje

istinitih činjenica tako je jako dojmila prisutne, tako da su svi počeli plakati. Tada su velikani Ensarija poustajali i poljubili Poslanika u ruku i ne samo da su izrazili zadovoljstvo i slaganje sa načinom raspodjele ratnog plijena već su rekli: "Evo ti naš imetak na raspolaganje pa ako želiš podijeli ga Kurejšijama."

Pouke iz jednog događaja

Ukoliko čovjek prihvati Poslanika to znači da je prihvatio i sve osobine koje dolaze uz njega. Ukoliko ga prihvatimo za Božijeg zastupnika koji ima znanje i koji je obaviješten o zbiljama pojava, ukoliko znamo da je sve što govori čisti vahj, a ne lični prohtjevi, te da mu je jedini cilj uputa ljudi, onda nema nikakvog smisla protiviti se njegovim odlukama i djelima. Najzad, osnovni uvjet imana jeste apsolutna potvrda resula u svim vremenima, na svim mjestima i u svim uvjetima. U 65. ajetu sure Nisa kaže se:

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

I tako mi Gospodara tvoga oni neće biti vjernici dok za sudiju u sporovima međusobnim tebe ne prihvate i da onda zbog presude tvoje u dušama svojim nimalo tegobe ne osjete i dok se sasvim ne pokore.

Poslanikov odnos prema ummetu krajnje je ljudski. Ukoliko se odlučimo slijediti Poslanika, islam i Kur'an, temelj te veze treba biti protkan Bogom i ljudskoću, a ne pukim dunjalučkim nasladama. Zbog toga Poslanik ukazuje na pogrešna uvjerenja i neispravan način razmišljanja, obraćajući se Ensarijama i podsjećajući ih na razdoblje neprijateljstava i razmirica koje su se Božijom pomoću pretvorile u mir i jedinstvo. Također je spomenuo i moralno rasulo u kojem su se nalazili te spas koji je uslijedio njegovim dolaskom u ulozu Poslanika. Mnogo čega ipak nije spomenuo, što je čak i danas, dugo vremena nakon njega, uočljivo kao posljedica njegovih zalaganja i promjena koje je donio, poput identiteta koji je dao tim ljudima, uobličenja društva, nezavisnosti itd.

Poslanik je bio uznemiren zbog uzrujanosti svojih prijatelja. Čovjek musliman treba cijeliti vrijednosti drugih, treba ga uznemiriti patnja

braće, zbog njihove tuge i sam je tužan, a njihova ga sreća i blagostanje čini sretnim. Iako je i sam bio svjestan svojih uzornih postupaka koji su bili potvrđeni od Uzvišenog Gospodara, ipak ga je tištala uzrujanost njegovih prijatelja koja je bila zasnovana na pogrešnom tumačenju Poslanikovih postupaka, te je on stoga učinio djelo kojim je umirio njihove duhove i ponovo im pridobio srca.

Poslanik je upotrijebio jedan psihološki pristup problemu pozivajući Ensarije na sastanak na kojem samo oni prisustvuju, gdje ih on prvo kori, a zatim ih pita zašto ne iznose svoje zasluge, čime im daje do znanja da je svjestan činjenice kako je njegovo prisustvo veoma korisno za njih, ali istovremeno ne zapostavlja ni njihovu veliku ulogu u širenju islama, sadržanu u podršci koju su mu dali. Ovakav Poslanikov pristup urodio je

pokajanjem Ensarija i mirenjem sa njegovom odlukom, a zadovoljstvo su pokazali tako što su mu ponudili na raspolaganje sav svoj imetak. Treba imati na umu i činjenicu da se ono šta je Poslanik rekao Ensarijama ne tiče samo njih, već smo i mi danas, kada on fizički nije sa nama, njegovi dužnici za put Istine kojim se krećemo.

Spominjanje usluga koje su Ensarije iskreno učinili svjedoči činjenicu da je Poslanik zahvalan ili da ih je svjestan prije svega. Drugim riječima, rekao im je da nije zaboravio njihove zasluge, ali se u takvoj raspodjeli plijena zasigurno krije neka mudrost. Jedna od koristi jeste ispit njihove vjere, tj. da li je iskrena ili su njihovi ciljevi usmjereni nekakvom ovosvjetskom dobru, a ne uzvišenim duhovnim blagodatima.

Poslanikova dova izrečena na kraju sastanka osvojila srca svih prisutnih. On je na kraju proučio sljedeću dovu: "Bože, oprosti Ensarijama, i djeci Ensarija, i djeci djece Ensarija!" Jedan od sunneta Poslanikovih jeste da uči dovu za svoj ummet, kao i za pojedince. Iskrene dove urodile su spuštanjem Allahove milosti i srca vjernika bila su radosna. Učinio je tako zato što se u Kur'anu, u suri Tewba (103. ajet) kaže sljedeće:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Uzmi iz imetaka njihovih obavezna davanja, da ih time očistiš i blagoslovljenim ih učiniš, i moli se za njih. Zaista je tvoja dova smirenje za njih. A Allah sve čuje i sve zna.

Shodno rečenom, dužnost svakog vjernika jeste da uči dovu za druge vjernike, bilo u njihovoj prisutnosti, bilo u odsutnosti. Takvo djelo, osim što je povod za spuštanje Božije milosti, ono uzrokuje i međusobnu ljubav i jedinstvo među muslimanima. Osim toga, takvo djelo predstavlja jednu vrstu poštovanja prema drugima.

Skupina koja je tražila Poslanika

Drugi primjer u kojem Poslanik staje na put nepropisnom ponašanju jeste Njegova reakcija na ponašanje ashaba prema skupini ljudi koji su došli da ga traže. Naime, u jednoj od bitaka u Poslanikov tabor svratili su neki ljudi koji su prolazili tim područjem. Pitali su za Poslanika, poselamili ga, izrazili svoje simpatije i naklonost te otišli iz tabora svojim putem. Poslanik, koji je dok se to događalo obavljao namaz, kada je završio namaz na licu mu se primjećivala ljutnja, prišao je ashabima te im rekao: "Čudni li ste vi ljudi! Skupina putnika došla je do vas, pitali su za mene, poselamili me, a vi im ne pokazaste ni najmanji znak poštovanja niti ih čime ponudiste, niti im hranu ponudiste. Da je kakvim slučajem Dž'afer bin ebi-Talib bio ovdje, on bi suprotno postupio."

Učinci poštivanja

Poslanik, s. a. v. a., rekao je sljedeće: "Kada neko iskaže poštovanje prema bratu muslimanu lijepim riječima i time odbaci njegovu tugu, dok god posjeduje takav ahlak, on je zaštićen Božijom milošću."

Imam Sadik, a. s., kaže: "Ko ukaže poštovanje prema bratu koji mu dođe, zapravo je iskazao poštovanje Uzvišenom." U drugom hadisu Poslanik kaže: "Ne ponižavajte nijednog muslimana jer, zaista, malehni kod vas su kod Allaha veliki."

Vrijeme razvoja poštivanja kao osobine – svako voli samoga sebe

Veoma je bitno sa odgojnog stanovišta prepoznati vrijeme razvoja ove osobine, da bi na što bolji način mogla biti usmjerena prema istinskoj potpunosti. Drugim riječima, bitno je prepoznati joj prve korake te ih ustanoviti na polju na kojem je i predviđeno da se dogode.

Poslanik i odgoj

Poštujte, uvažavajte svoju djecu i sa njima se lijepo ponašajte.

Iz navedenog hadisa može se zaključiti da je upravo djetinjstvo - razdoblje kada se javlja ovo osjećanje u čovjeku. U tom vremenu dijete je u potpunosti predano svojim roditeljima, a oni su odgovorni da od njega načine zrelu ličnost. Zbog duhovne i tjelesne vezanosti za roditelje dijete još uvijek osjeća slabost i nemoć. Ukoliko roditelji uspiju tačno razumijeti i shvatiti ovaj osjećaj vezanosti te upotrijebe ispravne metode odnosa prema djetetu, sigurno će uspjeti u njemu izgraditi ličnost jakih karakternih osobina, koja će predstavljati zdravog člana zajednice. Poslanik nam – upravo u vezi sa ovom temom – sljedećim hadisom jasno daje do znanja šta nam je činiti: "Ne vrijeđajte i ne grдите svoju djecu!"

Nažalost, u našem rječniku uvrede i omalovažavanja veoma su zastupljeni, a posebno kada se one trebaju uputiti nekom ko je od nas slabiji, poput naše djece, kojima u ljutnji znamo nazvati nezalicama, glupanima, idiotima, budalama, nesposobnjakovićima, lažljivcima, itd. Sve ove i druge slične riječi izražavaju naše neuvažavanje njihove ličnosti, što je u svakom slučaju velika prepreka duhovnog rasta i napretka.

Psihološko mišljenje o ovoj temi

Dijete u toku odrastanja u odnosu na oca i majku, pa i cijeli svijet ima osjećaj niže vrijednosti i slabosti. Takvo osjećanje posljedica je početne fizičke nemoći, nesigurnosti i ovisnosti koje su svojstvene djeci, jednako kao i osjećaj potrebe za nečim, tj. nekim jačim, snažnijim, ali i osjećaj

predavanja okruženju. Upravo osjećaj nemoći i slabosti tjera dijete na stalne aktivnosti, pokret, djelovanje. One u njemu oblikuju potrebu zauzetosti nečim, usmjeravaju ga u pravcu igranja, kao i neprestanom ispitivanju svojih snaga. A taj nastup, kako mi to nazivamo nestašluka, želja i prohtjeva u njemu pravi polje psiho-motorne pripreme, buđenja ili otkrivanja vlastitih darova i naklonosti, što svakako olakšava odgojne djelatnosti. U dječijim očima budućnost je ishodište svega onoga što ono nema, svih snaga i moći, zbog čega je u ranoj dobi u pravom ratu i zbog čijeg nedostatka osjeća slabost, te je za njega prava nagrada u novim osvajanjima i podvizima, kao kada osvoji neki vrh koji mu se dotada činio neosvojiv, a prije svega daje drugima do znanja ko je ono ustvari. Dakle, glavni pokretač djeteta jeste želja za uspinjanjem. Psiholozi su nakon četrnaest stoljeća stigli do saznanja koja je Poslanik najrazumljivijim riječima savjetovao svom ummetu.

Čujmo dalje šta znalci kažu

Jedan od osnovnih osjećaja bezvrijednosti kod djece jeste strah od upotrebe sile moćnijih ili odraslih. Ništa do te mjere ne guši vatru u djetetu za savlađivanjem ovoga osjećaja, njegovim prerastanjem i stjecanjem samouvjerenja kao što to čini izljev sile od strane starijih u čijem okruženju živi. Posebno u slučaju kada roditelji nakon upotrebe sile kore djecu, što ima poguban učinak na dječiju psihu, poput izjava: "Ne možeš ti to učiniti!", "Nemoj se džaba mučiti!" itd. Još gore je djetetu reći: "Glupane, šta ti to treba, zar ne shvataš da si nesposoban" i slično. Nekad je dovoljno da dijete ima strogog oca, koji pravi nepromišljene korake pa da to uzrokuje veliku prepreku kod oblikovanja uravnotežene ličnosti djeteta. Potrebno je posjedovati psihološko znanje kao i vjerske propise te biti upućen u društvene okolnosti i uvijek biti svjestan njihove uloge u odgojnom procesu. Nažalost, veoma malo pažnje posvećujemo tom pitanju te smo time i sami saučesnici u krivici.

Igra, još jedan prirodni nagon

Jedan vrijedni i djelotvorni nagon, koji Mudri Allah, dž. š., stvaranjem polaže u čovjeka i određuje da se isti probudi u dobi djetinjstva, jeste želja za igrom. Dijete svojim fitretom, a on je kod svih isti i nepromjenljiv, voli igru i zabavljanje poput trčanja, skakanja, valjanja, ljuljanja, rušenja, gradnje, slaganja i velikog niza aktivnosti koje se mogu zamisliti, a koje su za dijete igra i u kojima uživa. U početku se stječe dojam da ova djelatnost duha i tijela nema svrhe, cilja niti kakve koristi, već se jedini razlog njena postojanja vidi u nemoći razmišljanja kod djece. Zato odrasli igru ne vide vrijednom niti joj pridaju pažnju. Međutim, učenjaci su dokučili da ova naizgled besmislena djelatnost, koja se smatra bezvrijednom, krije u sebi brojne koristi za one koji u njoj učestvuju. Ona osigurava i tjelesno i duhovno zdravlje i čilost, razvija psihomotorne potencijalne, maštu, stvaralaštvo. U islamskim predajama poklanja se velika pažnja dječijoj igri.

U jednom hadisu Imam Sadik, a. s., kaže: "Dijete se treba igrati sedam godina, sedam godina stjecati vještinu pisanja i čitanja, sedam godina savladavati životne propise i učiti o halalu i haramu." Također se od njega prenosi rečenica koja glasi: "Pusti dijete da se igra sedam godina." Ukoliko djeca žele sebi napraviti program igre, nikako ih ne sprečavajte, jer osmišljena igra sa tačnom ulogom bez prekidanja i zabrana ima velik utjecaj u oblikovanju ličnosti djeteta. Odrasli se u svojim svakodnevnim poslovima ne pridržavaju posebnog reda, ali djeca, nasuprot tome, žele imati posebnu ulogu u svojim aktivnostima. Međutim, da li ih mi puštamo da se igraju i da dovrše uloge koje su sami odabrali? Ukoliko su se uživjeli u igru, mi ih prekidamo da bi pošli sa nama u šetnju. Ukoliko kanticu pune pijeskom ili presvlače lutkice, mi im to otimamo iz ruku kako bismo pozdravili našeg prijatelja koji je došao popiti kahvu sa nama. Takve pojave kod djece uzrokuju osjećaj kako ih je nešto malo vrijedno ili ništavno stavilo negdje dolje, niže od ostalih. Pored toga, sve svoje aktivnosti i sve što radi dijete osjeća krajnje besmislenim, a i sebe sama vidi bez važnosti, bez obaveza i bez odgovornosti. Pa kako onda u svemu tome možete očekivati da se u djeci razvije osjećaj samouvjerenosti, koji je toliko bitan za uspjeh u životu. To isto nam govori i Poslanik, s. a. v. a., u sljedećem hadisu: "Poštujte svoju djecu, ne potcjenjujte ih i ne smatrajte ih bezvrijednim, ne smatrajte ih nezalicama i čuvajte se pokazivanja nesklada između riječi i djela pred djecom."

Imam Ali, a. s., u Tuhaful 'ukulu kaže: "Pretjerivanje u kritikovanju, tj. ruženju raspljuje vatru tvrdoglavosti i antipatiju." Nasilnost i strogost nad djetetom u djetinjstvu mahom su uzroci neposlušnosti kada dijete odraste.

Učinci poštivanja ličnosti

Ukoliko je naš odnos prema djeci bio u znaku uvažavanja njihove ličnosti, to će biti dobra osnova da se u njima javi pozitivna reakcija u krugu porodice, ali i u društvu, što znači da u njima odrasta samouvjerena, plemenita, časna i općenito uzevši pozitivna ličnost.

Nekoliko sljedećih hadisa govori o plemenitosti koju treba razviti u duši djeteta.

"Oni koji imaju čast i duhovni autoritet, u njihovim su očima strast i nefsanski prohtjevi niski i bezvrijedni."

"Onaj čija je duša plemenita neće je zaprljati grijesima."

"Onaj čija je duša plemenita Dunjaluk je za njega bezvrijedan."

Oni koji su u psihičkom smislu niski, a i društvo ih vidi takvima, sami se osjećaju bezvrijednim, a njihovo postojanje za društvo ne samo da je beskorisno već je i od velike štete, jer kao takvi ne libe se nikakvog nedjela i skloni su svakoj niskosti.

Imam Ali, a. s., kaže: "Ne nadaj se dobru od čovjeka koji ne poštuje svoju dušu."

Hadi, a. s., kaže: "Ne budi siguran od zla onoga koji se smatra ništavnim."

Imam Ali, a. s., kaže: "Onaj ko je sam sebi bezvrijedan, rukovodilac mu je jezik." (Tj. ne usteže se loša govora.)

Ravnoteža, važno životno pitanje

Kada je riječ o uvažavanju ličnosti kod djece, ne znači da sve ono šta učine treba prihvatiti bez pogovora. Također, ne znači ni slobodu bez granica i pravila. Smisao jeste prepoznati djela i reagirati saobrazno njima, tj. odgojiti djecu na takav način da bez pritisaka i prijetnji budu skloni dobru, a da se sačuvaju od zala i loših djela. Za roditelje i odgajatelje dovoljno je da uvažavaju zamršeni dječiji svijet i da ne prosuđuju o njemu sa svoje tačke gledišta. Dječije pokrete i akcije treba posmatrati i obrazlagati onim šta je podstaklo dijete na takav postupak, a ne kroz prizmu onoga šta mi smatramo odgovarajućim za takvo nešto. Na taj način postiže se više razumijevanja za dječije postupke, što uzrokuje njihovo lakše prilagođavanje okolnostima, a s druge strane djeca će vremenom sa takvim odnosom steći više samopouzdanja.

Međutim, to ne znači da dijete može imati svakojake čudnovate želje i prohtjeve, ili da može provoditi pokuđene radnje, ali kada osjeti da su ga razumjeli i da su shvatili njegov položaj, ipak neće stečenu priliku zloupotrijebiti. U takvim sređenim odnosima dijete će samo shvatiti granicu između sebe i odraslih, tj. da ga stariji uče zakonima, društvenim običajima i određenim pravilima. Bitno je da ono shvati da ga ti isti običaji i pravila ne ograničavaju i da ne ugrožavaju njegove slobode, što ubrzava njegovo prilagođavanje i svojevoljno prihvatanje istih. Ukoliko mi uvažavamo djecu i djeca će nas uvažavati. Ukoliko se ne izrugujemo djetetu i ne ismijavamo njegova maštanja kada nam ih povjerava, ukoliko mu stalno ne ponavljate: "Nemoj to, ostavi to!" – onda neće postojati ni razlozi za njegovu neposlušnost ili će takve prilike biti rijetke. Upravo će na ovaj način dijete početi uvažavati starije od sebe. Sa svima će se lijepo ophoditi, svima će davati njihova prava, jer će na taj način i samo moći tražiti prava od drugih.

Primjeri iz islamske povijesti

Nakon šehadeta imama Ali bin-Musa Ride, a. s., halifa Me'mun odlazi u Bagdad. Jedanput se odluči da krene u lov. Na putu kojim je halifa prolazio igrala se skupina dječaka. Imam Dževad, a. s., koji je tada imao jedanaest godina, bio je među njima. Kada se halifa sa pratnjom približio mjestu njihove igre djeca su se razbježala, jedino je Dževad, a. s., ostao na svome mjestu. Halifa mu pride, pogleda ga te reče: "Zašto i ti nisi pobjegao sa ostalom djecom?" Dječak mu odgovori: "Ni put nije uzak da bih ga mojim odlaskom proširio halifi, a niti sam počinio kakva grijeha da bih iz straha od kazne pobjegao, a uz sve to nadam se da halifa muslimana ne kažnjava nedužne ljude, zato ne nađoh razloga za bježanje." Me'muna je začudio ovako odlučan i pametan odgovor kao i ljepota tog dječaka. Upita ga: "Kako ti je ime?" Reče: "Muhammed." Upita: "Čiji si?" Reče: "Ja sam sin Ride." Me'mun se pomoli za njega i nastavi svoj put.

Ukoliko dijete ispravno odrasta u okrilju porodice naučit će životna pravila te će biti koristan i sebi, i porodici, i društvu. Ukoliko čovjek pažljivije razmotri spomenuti primjer, shvatit će smisao i značaj sljedećih

Poslanikovih riječi: "Poštujte svoju djecu i lijepo ih odgojite!" Ove riječi, istekle iz Allahova vahja, predstavljaju osnovu i najljepši kamen - temeljac jednog zdravog društva kojeg nam je Poslanik ostavio u amanet. Svakako da je Dževad, a. s., odgajan u duhu Poslanikova sunneta, na čijem pravcu se kretao čitavog svog života. Svevišnji nam se u jednom ajetu obraća riječima:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِي ۙ

Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor za onoga koji se nada Allahovoj milosti i nagradi na Onom svijetu, i koji puno Allaha spominje. (Ahzab, 21.)

Poslanik i psihološki odgoj

Čovjek je biće čiji se život zasniva na temelju znanja i izabiranja. Za razliku od drugih živih organizama, čovjek je u većem dijelu svoga života svjestan šta se dešava i čini ono šta je sam odabrao. S druge strane, temelj na koji se oslanja čovjekova spoznanja u životu čine vanjska osjetila (vid, sluh, dodir, okus, miris), a oni su tako podešeni da čovjek ne može steći sliku o izvanjskom svijetu sve dok ne dođe izravno u dodir s njim. Bez slike o vanjskom svijetu koju nazivamo znanjem, čovjek nema mogućnost nikakvog izbora. To su jasne i utemeljene činjenice. Kur'an o uzimanju primjera od drugih Kur'an u 30. i 31. ajetu sure Maide kaže sljedeće: I olakša mu nefs ubistvo brata, te ga ubi, pa postade od izgubljenih. Allah posla gavrana da kopa po zemlji da bi mu pokazao kako da zakopa mrtvo tijelo brata svoga. Reče on: "Teško meni, zar i ja ne mogu kao gavrana ovaj zakopati tijelo brata svoga?" Kur'an u ovom slučaju spominje Ade-move, a. s., sinove. Kabil, zatečen novim iskustvom, nije znao šta će učiniti sa mrtvim tijelom, a Allah mu, poslavši gavrana, pokaza na koji način će riješiti nastalu tegobu.

Pouke iz jednog slučaja

U ovoj priči – koja kazuje o ulozi osjetila u čovjekovom znanju – ponuđen je niz primjera na koje vrijedi obratiti pažnju. Čula, poput vida i sluha, oblik su čovjekove veze sa okolinom. Svakim pogledom, slušanjem i dodirima u čovjekovom umu oblikuje se naučna slika koja uzrokuje mnoštvo tragova u saznajnoj dionici čovjekova života. Ibn-Sina ukazuje na ulogu osjetila u sticanju znanja sljedećim riječima: "Ko izgubi jedno osjetilo izgubio je i dimenziju znanja koju stječe pomoću njega." Čovjek koji je izgubio sluh više nikad neće moći stjecati znanje putem slušanja.

Oponašanje

Čovjek je pod stalnim utjecajem izvanjskog svijeta, a s druge strane, posjeduje i moć oponašanja, tako da sve što vidi i čuje veoma brzo i sam prihvata u vlastitoj praksi.

Veza ahlaka i djela

U hadisu se kaže: "Nijet vjernika bolji je od njegova djela."

Na temelju razumskih dokaza čovjekovo djelo posljedica je njegova znanja i nefsanskih saznanja. Sve dok čovjek u određenom djelu ne vidi korist i ne osjeti njegovu opravdanost i neophodnost neće se odlučiti na njegovo izvršenje. Čovjekov moral ima osnovnu ulogu u ispravnom shvatanju svrsishodnosti svakog djela, tj. brine se o načinu na koji će neko doživjeti konačan ishod njegovih djela. Naprimjer, hrabrost, jedna od moralnih osobina, izaziva brze reakcije u određenim uvjetima u kojima su te iste reakcije nezamislive kod plašljivog čovjeka. Sličan primjer može se naći i kod ostalih moralnih vrlina ili nedostataka. Dakle, moral i djelo usko su povezani uzročno-posljedičnom niti. Kad je riječ o Ademovim sinovima, onda se može primijetiti da je uzrok Kabilove reakcije bila zapravo ljubomora. Budući da je Habil rekao svome bratu: "Nisam ja kriv što tvoj kurban nije prihvaćen!", a povod odbijanju Kabilove žrtve jeste činjenica da on nije bio bogobožan. Božiji zakon kaže sljedeće: Zaista, Allah prihvata samo od bogobožanih. Čovjek ima potrebu za sređivanjem svojih nefsanskih osobina da bi mogao obavljati dobra djela koja će biti i primljena od Onoga u Čije ime se obavljaju.

Načini oplemenjivanja vlastitog nefsa

Što se tiče načina postizanja dobrih osobina, jedan od najdjelotvornijih jeste uzimanje primjera od drugih. Kada već govorimo o primjeru, Kur'an nam savjetuje Poslanika, s. a. v. a., kao najbolji uzor. U tom slučaju najbolje je vidjeti praksu Poslanika koja se nalazi u rivajetima tematski vezanima za ovo pitanje.

Sprječavanje grubosti

Jedan hadis opisuje Poslanikov odnos prema maloj djeci. Naime, kada bi Poslaniku donijeli malo dijete radi nadijevanja imena ili učenja dove, Poslanik bi iz poštovanja prema porodici djeteta prigrlio dijete u svoje naručje. Nekađ bi se dogodilo da se dijete pomokri u njegovom krilu. Kada bi to vidjeli roditelji djece, odmah bi zagalamili na svoje čedo. Ali, Poslanik bi rekao: "Ne, ne prekidajte ga u mokrenju, pustite da završi. Nakon toga bi uradio ono zbog čega mu je dijete doneseno, a kada bi otišli, oprao bi svoju odjeću.

Pouke iz jednog hadisa

Činjenica da je dozvoljavao ljudima da dolaze kod njega zbog raznih potreba, sa psihološkog stanovišta gledano, veoma je dobar pokazatelj prijateljskih odnosa koje je Poslanik gajio prema svome ummetu. Poslanik je koristio sva šerijatom dozvoljena i pohvaljena sredstva u cilju jačanja ljubavi u srcima ljudi kao i u svrhu poboljšanja međusobnih odnosa i morala. Mi danas trebamo slijediti sličan primjer kada je riječ o izgradnji zdravih odnosa. Najzad, čovjek je obavezan prenositi ono šta zna na druge, širiti znanje, a samim tim širiti i vjerske istine i propise. Uzevši u obzir hadis u kojem nam se poručuje promicanje vjere svojim ponašanjem, a ne samo svojim jezikom, daje nam se do znanja da je to ne samo poželjno već da predstavlja dužnost čijim provođenjem potvrđujemo da zaista nešto znamo i da je to znanje postalo dijelom našeg ličnog morala, ukoliko dotično djelo obavljamo valjano.

Mudre procjene

Poslanik je znao mudro procijeniti okolnosti. Mokrenje djeteta je sasvim prirodan akt, te je sprječavao energične roditelje da ometu svoju djecu u tom biološkom refleksu. Naime to djelo, tj. mokrenje djeteta loše je jer smo ga mi takvim prihvatili, što je sasvim protivno prirodnom poretku stvari. Poslaniku je veoma važna činjenica vidjeti stvari onakvima kakve jesu. U jednoj dovi Poslanik, s. a. v. a., moli Uzvišenog Boga: "Bože moj, pokaži mi stvari onakvima kakve jesu.", a u suri Zumer, u 17. i u 18. ajetu jasno se govori:

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ

Za one koji izbjegavaju da se kumirima klanjaju i koji se Allahu obraćaju – njima su namijenjene radosne vijesti. Zato obraduj robove Moje koji pažljivo slušaju govor i slijede ono najljepše u njemu; njima je Allah na pravi put ukazao i oni su pametni.

Sprječavanje ljutnje

Poslanik je često savjetovao roditeljima da ne viču na djecu jer vika može samo psihološki štetno djelovati na djecu. Nijedno djelo nekog muslimana ne smije uznemiriti drugog muslimana, pa čak ako se radi i o djetetu. To je jasno islamsko načelo. U jednom hadisu kaže se da je musliman onaj od čijeg su jezika i ruku sigurni drugi muslimani. U svakom slučaju, dijete – bez obzira na maloljetnost – u muslimanskom društvu uživa prava koja ostali moraju poštovati. Imam Ali, a. s., kaže: "Poštujte starije i budite milostivi prema djeci."

Uvažavanje iskazano djeci

Ebu Abdullah prenosi kako je Poslanik jednom prilikom klanjajući u džematu skratio posljednja dva rekjata tako što je izostavio mustehabe. Nakon što je namaz završen, upitaše ga šta se dogodilo. On ih upita: "Zbog čega?" Rekoše mu: "Posljednja dva rekjata vrlo brzo si obavio." Poslanik im reče: "Zar niste čuli plač djeteta?" Poslanik je u znak poštovanja prema djetetu ubrzao namaz i izostavio mustehabe, tj. ono što nije vadžib, kako bi se djetetu što prije odgovorilo na upućeno traženje koje ono šalje u vidu plača, kako bi osjetilo toplinu majčine nježnosti.

Jednom prilikom, klanjajući namaz također u džematu, u toku jedne od sedždi, Poslanik se bijaše veoma dugo zadržao. Mali Hasan je tada bio sa njim u mesdžidu. Prenosilac hadisa kaže: "Izvirio sam sa sedžde i pogledao prema Poslaniku, kad vidjeh da mu se Hasan popeo na leđa. Kad je namaz bio završen, prisutni primijetiše kako tako dugu sedždu nisu zapamtili od Poslanika. Pomislili su da mu je došao Vahj. Poslanik reče: 'Nije stigao Vahj, već mi se unuk Hasan popeo na leđa, a nisam ga htio požurivati da siđe, već sam se strpio i sačekao da to sam učini.'"

NEKE HADISKE ODLIKE

Ubrzavanje i duljenje namaza

Primijetili smo kako Poslanik na jednom mjestu namaz odužava, a na drugom ga ubrzava, i to u oba slučaja zbog poštovanja prema djeci i njihovim potrebama. Na taj način djeluje na uobličavanje njihove ličnosti jer je načelna filozofija islamskih propisa utemeljena na odgajanju i tijela i duha. Zbog toga je Poslanik koristio svaku priliku u kojoj razumno i vrijedno djelo omogućava oživljavanje čovjekovog istinskog života, a savjetovao je i drugima da tako čine.

Odvođenje djece u džamiju

Poslanik, s. a. v. a., vodio je unuka u džamiju kako bi ga upoznao sa tim mjestom, privikao ga na džamiju te razvio navike odlaska u nju. Pored toga, davao je roditeljima primjer kako da postupaju sa svojom djecom. U ovom činu može se uočiti poštovanje koje je Poslanik uzgajao prema svojoj kćeri, jer pažnja prema unuku nije ništa drugo do li poštovanje njegovih roditelja. Od svega je važnija okolnost da pokazivanje poštovanja prema djetetu – dok je još malo – razvija i obrazuje njegov mentalni sklop i autoritet što mu dariva vrijednost odgojena čovjeka. Na osnovu hadisa možemo zaključiti da mali Hasan, popevši se na leđa Poslaniku, koji je bio imam džemata nije učinio ništa što bi pokvarilo namaz prisutnim.

Pitanje prioriteta

Izostavljanjem mustehaba – čime se skraćuje namaz – Poslanik nam ustvari daje do znanja koliko je važno odabrati prioritet. Na temelju njegova ponašanja može se zaključiti da svaki musliman treba izabrati bolje, a takvo šta nije moguće bez prosuđivanja. Tako, prilikom sukoba plaća djetetova i namaskih mustehaba treba što prije dati prvenstvo djetetu i ne dozvoliti mu da pati.

U zborniku Mehedždžetul bejda' navodi se hadis u kojem se kaže kako je Poslanik prilikom susreta sa djecom uvijek zastajao, uzimao ih u naručje, dizao na ramena, a govorio je i ashabima da tako čine. To bi za djecu predstavljalo trenutke sreće i veselja, pa bi se s ponosom hvalili jedni drugima govoreći: "Mene je digao na ramena!", "Mene je uzeo u naručje!"

itd. U brojnim hadisima spominje se kako je Poslanikov običaj bio iskazivati milost i dobrotu prema djeci. Ovakvim postupcima davao je do znanja da djeca imaju osobnost koju treba uvažiti, odgajajući ih istovremeno u tom pravcu. Drugim riječima, davao je primjer uzornog ponašanja u odnosima starijih prema djeci.

Imam Ali, a. s., je rekao: "Budite uljudni sa svojim sagovornikom da biste čuli lijep i uljudan odgovor." Jasno je da ovaj koristan savjet nije samo jedna moralna i društvena preporuka. Također, ne tiče se samo razgovora. Naime, riječ je o racionalnom zakonu koji nam kazuje da su djela i njegove posljedice blisko srodni, tj. ono što se posije, to će se i požnjeti, bilo o kojem "sijanju" da je riječ: moralnom, privrednom, političkom, vojnom ili duhovnom. Nije moguće da lijep čovjek sam stigne do bilo kakvog stepena, bez obzira na okolnost o kojoj razini je riječ, materijalnoj ili duhovnoj.

Kur'ansko pravilo

قُلْ كُلُّ يَعْمَلْ عَلَى شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا

Reci: "Svako postupa po obličju svojem (moralnom), a Gospodar vaš najbolje zna ko je na Pravom putu." (Isra, 84)

Spomenuti ajet daje roditeljima do znanja da će djeca kada odrastu raditi upravo ono za šta su pripremljena te se stoga treba u potpunosti posvetiti načinu odgajanja moralne dimenzije kod djece, tj. učiniti to tako da buduća djela odgovaraju njihovim iščekivanjima.

Riječ učenjaka

Zbilja koja će jednog dana postati jasnija jeste da unutarnja dječija saznanja, kao i njihova iskustva iz djetinjstva, imaju temeljnu ulogu u daljnjem životu i oblikovanju njegove ličnosti. Sa sigurnošću se može tvrditi da ova opažanja i iskustva imaju uticaj na zdravlje, bolest, sreću ili nesreću tokom čitavog čovjekovog života. U prvim godinama života dijete svojim rukama gradi životnu potku i upravo u onim danima kada napušta bešiku, dešava se sve ono što se treba desiti ili što se ne bi smjelo desiti, a što zavisi od kruga u kojem dijete dolazi na svijet. U razdoblju dok je još dojenče utemeljuje se polje dječijih osjećanja, tako što vanjski svijet u očima djeteta predstavlja nešto pitomo i nešto što puno obećava, ili ga pak od samog početka doživljava nesigurnim i neugodnim. Dijete uviđa da plačem i vriskom može njime vladati, ili stiče uvjerenje da uvijek ima neko ko će ga ušuškati i ko će se o njemu brinuti te ublažiti prve tegobe, a taj neko dobro zna, razumije i shvata njegove potrebe. Sva ova i niz drugih obilježja koja su vezana za sami početak djetetova života imaju takav uticaj i djelovanje na dječiji mozak, psihu i dušu da se njihov eho proteže na sva razdoblja budućeg djetetova života. Ovdje nam postaje jasna veličina Poslanikovih riječi u kojima nam poručuje da uvažavamo svoju djecu i da uljepšavamo njihov odgoj.

ODGOJNE METODE

Čovjek može na dva načina stjecati moralno, akidetsko i odgojno znanje:

1. metodom slijeđenja nečijeg mišljenja,
2. metodom vlastitog istraživanja,

U djetinjstvu je metod slijeđenja, tj. oponašanja najprisutnija metoda stjecanja triju spomenutih znanja, a roditelji su prvi koje djeca oponašaju, zatim slijede oni najprisutniji u dječijem životu, počev od komšiluka, mahale, vrtića itd. Dijete prema kojem se lijepo postupalo, prema kojem nije bilo izljeva srdžbe i grubosti, a koje je ujedno i kvalitetno odgajano, što je njegovo neosporivo pravo, veoma će nas rijetko iznenaditi nepriličnim ponašanjem.

Enes bin-Malik prenosi kako je Poslanik selamio malodobnu djecu u trenutku kada bi se susretao s njima i davao im nešto slatko.

U drugom hadisu se kaže da je Poslanik uvijek nazivao selam djeci, ali i starcima. Imam Sadik, a. s., prenosi od Poslanika kako je rekao da pet stvari neće nikada prestati raditi sve do svoje smrti, kako bi te stvari postale sunnet njegovog umeta. Jedna od njih jeste i nazivanje selama djeci.

Odgojni učinci nazivanja selama

Islamski gledano, a i sa stanovišta ljudskog morala, nazivanje selama pored posebnih društvenih učinaka ima i odgojno-psihički odraz. Allah, dž. š., u 181. ajetu sure Safat selāmi poslanike.

Jačanje moralne skrušenosti

Skrušenost je vrlina poslanikā i Božijih miljenika. Nasuprot skrušenosti stoji oholost i sebičnost, koje su omiljene šejtanove osobine jednako kao i šejtanovih pristalica. Dakle, čovjek nazivajući selam jača prije svega svoju skrušenost.

Međusobno nazivanje selama, povoljno djeluje na jačanje prijateljstva, međusobne ljubavi i povjerenja. Smisao i suština selama jeste dati do znanja onome koga pozdravljamo da nam je drag, da ga volimo i poštujemo te da mu od nas ne prijeti nikakva opasnost, što drugim riječima znači obznanjivanje mira i prijateljstva.

Selam budi osjećaj autoritativnosti

Kada se nekom nazove selam, onda osoba koja je primila selam osjeća nezavisnost i samopoštovanje, što će je skoro sigurno sačuvati loših djela i griješenja. Poslanik nazivanjem selama malu djecu priprema za ljude koji će biti slobodni, neovisni da posjeduju ugled i da vole takve osobine, a ujedno

ih poziva na samouvjerenost i slobodu, što sa odgojnog stanovišta ima neprocjenjivu vrijednost.

Pravda, osnovno načelo

U stalnu Poslanikovu praksu ubraja se i njegovo pravedno ponašanje prema djeci. U skladu sa ovom temom Božiji Poslanik je jednom prilikom rekao: "Budite pravedni prema svojoj djecom onako kao što volite da oni budu pravedni prema vama." (Mekarimul Ahlak, str. 113)

U jednom hadisu prenosi se kako je neki čovjek došao Poslaniku u društvu sa svojom dvojicom sinova. Dok je bio s Poslanikom jednog od sinova je poljubio, a drugog nije. Resul mu tada reče: "Zašto se ne ponašaš sa jednakom pažnjom prema svojim sinovima?"

Uloga pravde u životu čovjeka

Pravda i načelo ravnoteže predstavljaju osnovna načela ne samo čovjekova života, već i cjelokupnog stvaranja. U jednom hadisu kazano je: "Nebesa i zemlja održavaju se s pravdom i upravo pravda sprječava da dođe do slabljenja i propadanja poretka." Ukoliko čovjek ne brine o svojoj tijesnoj "pravdi" i uravnoteženosti doveo je u pitanje svoju moralnu, ali i vjersku čistotu. Nepostojanje pravde uzrokuje neuravnotežen rast određenih snaga na štetu drugih. Ukoliko se takvo šta desi, čovjek izlazi iz sebi svojstvene orbite, što je jednako propasti i nestajanju. Isto je stanje i sa društvenom pravdom i ravnotežom, koje su predstavljale neke od Poslanikovih ciljeva. U porodičnom krugu ovo pitanje također zauzima važno mjesto.

Posljedice osjećanja nepravde

Ukoliko se pozabavimo pričom Ja'kuba, a. s., i njegove djece shvatit ćemo kakav nered stvara osjećaj postojanja nepravde i nejednakosti među djecom. Sasvim je sigurno da Ja'kub, a. s., nije izašao iz kruga pravednosti, međutim, saznanje koje je posjedovao govorilo mu je da je Jusuf, a. s., budući poslanik, što je u njemu budilo unutarnju naklonost i ljubav. S druge strane, ostala djeca nisu bila ravnodušna prema tolikoj očevoj naklonosti Jusufu, te se stoga pojavila ljubomora. Najzad su došli do sljedećeg zaključka: od sve Jakubove djece najvoljeniji je Jusuf, i zato ga treba pogubiti ili jednostavno odstraniti, kako bi očeva ljubav bila okrenuta nama. Na kraju ga odvođe i bacaju u mračni bunar, daleko od svakog ko bi mu mogao priteći u pomoć.

Riječ nauke

Ljubomora koja se javlja kod starijeg djeteta prilikom rođenja mlađeg nije nikakvo čudo, budući da ono osjeća kako se jačina pažnje i milosti, koje su do tada bile usmjerene samo njemu, sada dijeli na dvoje.

Druga korist pravednosti

Nepravda u čovjeku budi osjećaj niže vrijednosti. Čovjek koji doživi poraz u nastojanju ostvarivanja svojih prirodnih prava može da stekne osjećanje niže vrijednosti ili bezvrijednosti. Budući da zna ko mu je uskratio pravo, srce mu se puni nelagodom i mržnjom prema tom "nasilniku". Takve okolnosti uzrokuju smišljanje osvete. Sličan slučaj dogodio se sa Jusufom i njegovom braćom.

Zbog čega Jusuf mora biti ubijen, a uopće nije kriv? Zašto je Habila trebalo pogubiti? Habil nije imao ni najmanjeg grijeha u tome što bratova žrtva nije primljena. Čak je i sam rekao Kabilu: "Allah zaista prima od bogobojažnih!". Htio mu je, dakle, ukazati na razlog odbijanja žrtve. Ali, i pored svega toga, Kabil je odlučio ubiti ga. Razlog je isti kao i kod Jusufove braće. Kako god su se oni osjetili poniženim, tako se i Kabil osjetio poniženim kada mu je žrtva bila odbijena. Uočio je kako Bog više voli Habila nego njega. Ubio je brata iz puke ljubomore.

Imam Sadik, a. s., prenosi od svog oca sljedeće kazivanje: "Tako mi Boga, moje ponašanje sa pojedinom djecom nije sasvim iskreno. Uzimam dijete u krilo, obasipam ga milošću, hvalim ga, zahvaljujem mu, iako sam uvjeren da sve to više zaslužuje neko drugo moje dijete. Ali sve to pretvaranje provodim zato da bih moje dobro dijete ostalo sačuvano od loših primisli onih drugih i da bih bio siguran da neće učiniti s tim mojim djetetom ono šta su Jusufova braća učinila sa Jusufom. A Bog je poslao suru Jusuf kao primjer da pojedinci ne bi bili međusobno zavidni i da ne bi okaljali svoje ruke kakvim grijehom." U hadisu se jasno daje do znanja da otac mora pokazivati pravednost među svojom djecom, pa čak ako neko dijete zaslužuje i više poštovanja od ostale djece, u cilju razvijanja skladnih odnosa u porodici pred očima drugih treba ravnomjerno raspodijeliti roditeljsku ljubav i naklonost.

Važnost učešća u dječijoj igri

Jedan od islamskih mustehaba jeste igra sa djecom. Iz brojnih hadisa može se zaključiti kako igra sa djecom na određen način priziva Božiju ljubav. U nekim zbirkama hadisa postoji poglavlje o "poželjnosti podjetinjenja sa svojim djetetom i igri sa njim". U tom poglavlju, pored brojnih hadisa, nalaze se i sljedeći:

Poslanik, s. a. v. a., govorio je: "Onaj u koga ima male djece mora se ponašati djetinjasto sa njima."

Ibn Abbas prenosi od Poslanika kako je rekao: "Onaj koji obrađuje svoju kćer je poput čovjeka koji oslobodi roba od djece Ismailove, a onaj koji obrađuje sina jeste poput čovjeka koji je plakao iz straha od Allaha."

Imam Ali, a. s., govorio je: "Ko ima dijete treba se u svom odgajateljskom nastupu spustiti na razinu djeteta."

Od Poslanika, s. a. v. a., prenosi se sljedeće kazivanje: "Neka je milost Allahova nad robom koji pomogne svoje dijete na putu postojanja dobrim tako što je dobar prema njemu, milosrdan, podučavajući ga i odgajajući ga." Iz navedenih hadisa možemo zaključiti sljedeće:

Božija milost čeka na svoj uzrok da bi bila spuštena. Ukoliko mati ili otac svojom dobrotom podstiču dijete da prema drugima bude dobro, onda to biva povodom da se milost spušta na njegove roditelje, a ova zaslužena milost uzrokuje drugo dobro, i tako u nedogled.

Postati djetetov prijatelj

Odrasli svoj život gledaju kroz prizmu razuma (tako bi trebalo biti), dok su djeca u svome svijetu oslonjena samo na osjećanja. Spajanje razumna čovjeka sa emocionalnom ličnošću veoma je težak zadatak. Zbog toga nam Poslanik kaže da otac i majka moraju uvježbavati djetinjstvo, a ne razumsko doba. Drugim riječima, naš razum presuđuje da se trebamo igrati osjećajno, a ne razumski. To nam potvrđuje i poruka 50. ajeta sure Taha, gdje se kaže:

قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ حَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى

Naš gospodar je Onaj Koji je sve potpunim stvorio, a potom uputio.

Odnosi se na prelazak puta radi stizanja do cilja. U postupanju sa svojom djecom trebamo uključiti osjećanja i sa njima uči u dječiji svijet. Na taj način ćemo ih razumjeti i djeca će nas prihvatiti kao svoje prijatelje, a ne kao strance koji pričaju nerazumnim jezikom.

Y'ali Amiri kaže kako je jednom prilikom bio kod Poslanika na sastanku te je na izlasku iz kuće vidio Huseina kako se igra sa drugom djecom. Nije dugo prošlo kada je i Poslanik izišao iz kuće sa ashabima. Vidjevši vani Huseina s djecom, pošao mu je u susret raširenih ruku, da bi ga zagrlio. Dijete je sa osmjehom na usnama bježalo tamo-amo, a Poslanik je također nasmijan išao za njim. Kad ga je stigao, uhvatio ga je. Jednom rukom ga je obgrlio ispod brade, a drugom oko vrata te ga je poljubio. Ovo je bio samo isječak iz bogate prakse Božijeg Poslanika, s. a. v. a., u njegovom ophođenju sa djecom. Nakon svih ovih primjera lijepo bi bilo napraviti poređenje onoga što mi činimo sa praksom Božijeg Poslanika. Uvidjeli bismo da postoji velika razlika. Islamska obaveza, ljudska i moralna dužnost, ali i cjelokupno stanje u društvu nalažu nam sljedeće:

Poštujte svoju djecu, pravilno ih odgojite, razvijajte u njima duh imana, slobode i vjerskog dostojanstva, spriječite da u bliskoj budućnosti budu ponižena i prezrena. Na taj način ćete djelatno i naučno slijediti Božiju Knjigu i Poslanikov sunnet.

ODGOJ DJECE

Jedno od temeljnih načela odgoja jeste da čovjek stekne samopouzdanje. Nabrojali smo činioce stjecanja ove osobine, a sada se postavlja pitanje: Kada je vrijeme da ova osobina u čovjeku pređe u djelatno stanje? U svakom razdoblju svoga života čovjek se može suprotstaviti svojim nefsanskim prohtjevima.

Treba uzeti u obzir i činjenicu da se svako ljudsko svojstvo takve prirode stječe postepeno. Najbolje vrijeme za stjecanje ove osobine jeste razdoblje djetinjstva. Budući da je djetinjstvo najpogodnije razdoblje za razvijanje takve osobine, onda ta odgovornost leži na leđima roditelja.

Obaveze roditelja prilikom odgoja

Prva roditeljska obaveza prema kur'anskim uputama jeste davanje ispravnog mišljenja u poimanju stvari. Time počinje određivanje ispravnog puta kod djeteta. Hazreti Lukmana u 12. ajetu sure Lukman savjetuje svome sinu:

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

O moj sine, nemoj da činiš širk Bogu i da pored njega uzimaš sudruga jer to je velik zulum.

Lukman je odgoj djeteta počeo sa jednim suštinskim pitanjem. To je ontološko pitanje kojim filozofi otpočinju svoja učenja.

Kada se čovjek uvjeri da ova Kreacija ima svoga Stvoritelja, on samim tim prihvata činjenicu da cijelo stvaranje ima neki cilj prema kojem se kreće, te je stoga jasno da treba djelovati u skladu sa određenim zakonima kako bi ga postigao. Jednobožac gleda cijeli svijet s jednim ciljem i sve što nastoji oko njegova dostizanja treba da se kreće u određenim zakonima. Ako sve postoji prema određenim zakonima, jasno je da mora postojati i tačno određen cilj prema kojem se sve to kreće i koji u konačnici ima svoj smisao. Nemoguće je da jednim poretком vladaju zakoni, a da ne bude jasno određen cilj tih zakona.

U nastavku spomenutog ajeta hazreti Lukmani govori:

يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ

O sine, i sve što postoji u svijetu i najmanje kao što je zрно goruščice bilo dobro ili loše doći će na Sudnjem danu kod Boga.

Lukman želi reći kako Ovaj svijet ima svoj početak sa svrhom, te je stoga nemoguće da nema kraja u značenju dolaska pred Tvorca Svevišnjeg. Svaki pojedinai dio opet ima svoj cilj. Nakon što je hazreti Lukman ukazao na početak i kraj stvaranja i proživljenja, skreće pažnju na činioce i uzroke koji pomažu čovjeku da stigne do svog savršenstva. Od ibadeta ističe namaz, od društvenih poslova ističe naređivanje dobra i odvrćanje od zla, a u moralu naglašava strpljivost.

Lukman naglašava sinu potrebu da se pridržava umjerenosti, jer živi u svijetu međusobnih sukoba i trvenja. Lukman je slijedio jedan prirodan put usmjerenja. Počeo je od uputa vezanih za razum, zatim za nefsanske attribute, a nakon toga naglašava mu način ponašanja u društvu.

Četiri obaveze roditelja

Ovim nizom savjeta Lukman je zaokružio sinu njegove obaveze u skladu s razumom i fitretom.

Iz svega možemo zaključiti da je prva i osnovna obaveza roditelja izgraditi kod djeteta ispravno poimanje i razumijevanje i pravilno ga usmjeriti.

Druga obaveza roditelja prema djetetu jeste da mu zadaju samo onoliko koliko može podnijeti. U nekim pitanjima koja su ozbiljnija ne trebamo nuditi teške i razumske odgovore. Ako je dijete postavilo teško pitanje onda mu treba odgovoriti tako da ga ono može razumjeti. Jedan od kršćanskih mislilaca rekao je kako je jedan od uzroka sklonosti djece ka materijalizmu davanje pogrešnih odgovora na njihova pitanja o vjeri.

Neki pobožni roditelji primjenjuju metode bez naučnog utemeljenja, nastojeći dijete odgojiti u vjeri, ali ono – odrastajući i dolazeći u dodir s naučnim raspravama – uviđa pogreške. Možemo zaključiti da je druga obaveza roditelja prema djetetu pratiti njegov duhovni razvoj te se prilagoditi razini njegovog razumijevanja.

Treća obaveza roditelja jeste sveobuhvatno gledanje na dijete i njegove mogućnosti. Na dijete treba gledati kao na velik potencijal i neobrađenu materiju u kojoj postoje mnoge sposobnosti, te ih stoga treba ravnomjerno razvijati. Čovjek treba biti potpuno razvijen kada je riječ o njegovoj duhovnoj prirodi jednako kao i čovjek u svojoj fizičkoj pojavi. Dovoljno je da jedan organ nije dovoljno razvijen i već je vidljiva bolest. Vidjeli smo kako je Poslanik, s. a. v. a., primjenjivao ispravne metode prema djeci kada se četveronoške povio i posjeo djecu na svoja leđa. Lukman ukazuje na sve dimenzije čovjeka, otpočinjući od razmišljanja, morala, etike i ponašanja u društvu.

Četvrta obaveza roditelja jeste da zauzmu pravilan stav. Vrijeme se po svojoj biti mijenja i usavršava. Vrijeme u kojem odrastaju naša djeca razlikuje se od vremena u kojem smo mi živjeli, te se stoga moramo prilagoditi novim okolnostima. Imam Ali, a. s., u Stazi rječitosti kaže: "Odgojite djecu za vrijeme u kojem će živjeti."

Ispunili bismo svoju obavezu prema djetetu ako bismo ga odgajali u skladu s razumnim načelima, gledajući u budućnost sa jednim sveobuhvatnim pristupom. A da bismo ispunili ovu obavezu na ispravan način, prirodno je da i sami moramo imati neku spoznaju vjere, društvenih prilika i psihologije. Ako sami nismo stekli spoznaju o spomenutim stvarima u našoj prošlosti, prepustili smo naše dijete drugima, tj. društvu da ga ono odgaja. Ako sami nismo imali prilike da se obrazujemo i ispunimo ovakvu dužnost prema djetetu, dobro je da odgoj prepustimo čovjeku koji to poznaje. U slučaju da ispunimo ovu obavezu prema djetetu, sami učestvujemo u svim dobrima naše djece i potomstva sve do Sudnjega dana.

S druge strane, ako ne odgojimo našu djecu i ona našom krivicom odu stranputicom, prirodno je da ćemo i mi sudjelovati u njihovim lošim djelima i grijesima do Sudnjega dana. U slučaju da ne ispunimo našu obavezu onako kako treba, a dijete nam ipak krene ispravnim putem, mi nikakve koristi nećemo od toga imati. Ako nam dijete krene krivim putem, onda smo mi saučesnici u svim njegovim postupcima.

Predaja u kojoj se kaže da su dobra djeca jedno od dobrih djela koja ostaju za roditeljima uvjetovana je nekim činjenicama.

Mušrici i nevjernici čija su djeca prihvatila islam na Sudnjem danu neće imati nikakve koristi od ibadeta svoje djece. Veza između njih je prekinuta, a veza koja vlada kroz stvaranje razlikuje se od one veze koja je konvencionalne prirode.

U razgovoru koji Kur'an prenosi između Stvoritelja i Nuha, a. s., čitamo:

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَوٍ صَالِحٌ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

Kada je došla poplava Nuh, a. s., se obrati se Bogu: "Ovo je moj sin, od mog poroda, a Tvoje obećanje je istina, a Ti si sudija najpravedniji! Bog mu reče: O, Nuh on nije od tvoje porodice, on je činio loša djela i nemoj da me pitaš ono o čemu ti nemaš znanja!" (Hud, 45–46)

Pitanja konvencionalne prirode imaju vrijednost samo u određenom trenutku, dok na Sudnjem danu nemaju. Nuh je na Ovom svijetu imao sina i to je nešto šta bismo mogli označiti konvencionalnom prirodom, ali on nije bio njegov duhovni sin, jer je činio loša djela zbog kojih nije zaslužio Božiju milost.

Uvjeti koje moraju ispunjavati i učitelji i učenici

Kada se govori o odgojnim i obrazovnim metodama, svojevrsnim pravilima tj. kodeksima ponašanja učenika i učitelja, islam spominje tri zasebne teme:

- određuje uvjete koje trebaju jednako ispunjavati i učenik i učitelj;
- određuje uvjete koji se tiču samo učitelja (odgajatelja);
- određuje uvjete kojih se treba pridržavati učenik (onaj koji se odgaja i podučava).

Sa islamskog stanovišta nije ispravno ograničiti značenje termina muallim (učitelj) samo na osobu koja u određenoj obrazovnoj ustanovi obavlja posao podučavanja. Dakle, mualim o kojem ćemo ovdje govoriti, nije prosvjetni radnik, jer to označava samo zanimanje proisteklo iz potreba zajednice.

Jedna od osnovnih odlika muallima jeste da za svoje poučavanje ne traži nikakvu naknadu, dok je svaki prosvjetni radnik plaćen za svoj posao. Neki su ljudi čitav život bili prosvjetitelji, ali za to nikad nisu doili nikakvo priznanje niti naknadu od društva. Majka koja čitav život posveti odgoju i podučavanju djece, sa islamskog stanovišta je odgajatelj, iako je u društvu

nazivamo domaćicom. Istovremeno osobe čije je zanimanje prosvjetni rad, ali koje svom zanimanju nisu prilazile kao dobrom djelu, nego kao lahkome i dobrom izvoru zarade, sa stanovišta Islama nisu ništa drugo osim trgovci. Zato treba razlikovati učitelja po zanimanju od učitelja koji je to po svom načinu života i ukupnom utisku koji na okolinu ostavlja. Ove dvije pojave ipak se ne razilaze u potpunosti, što znači da neko može biti istovremeno učitelj i po zanimanju, a i po pečatu koji njegova ličnost ostavlja na okolinu.

U narednim raspravama, kad god spomenemo riječ muallim, mislićemo na onoga ko je učitelj po karakteru svoje ličnosti. To može biti majka, nastavnik ili onaj ko se bavi bilo kojim poslom, ali u isto vrijeme i podučavanjem.

Hazreti Imam Homeini, r. a., rekao je: “Poučavanje je zanimanje Božijih poslanika”, misleći na onu vrstu poučavanja o kojoj ćemo ovdje govoriti.

Kada naš Poslanik, s. a. v. a., kaže: “Džennet je pod nogama majke”, on misli na majku koja je ispravno poučila dijete i na dijete koje se pridržava upute. Takvo šta se ne može reći za djecu koja su samo ljubazna prema majci iz čisto osjećajnih razloga, a koja nisu dobri vjernici, kao ni za majke koje štite i njeguju djecu, slijedeći svoj majčinski nagon, ne poštujući pritom Allahove odredbe. Takva djeca i takve majke nisu obuhvaćeni ovim Poslanikovim hadisom.

Suprotno danas često ponavljanim frazama prema kojima je čovjek vrijedan poštovanja samo zato što je čovjek, bez obzira na njegova uvjerenja, Islam poštuje čovjeka shodno njegovim uvjerenjima. Nekad je on uzdignutiji i poštovaniji od meleka, a drugi put, krivicom zabluda u koje zapada, bezvredniji je od stoke. Svakako, kada ovo kažemo, ne mislimo da u društvu ne treba poštovati ljude koji nemaju ispravna uvjerenja. Naprotiv, islam nalaže uvažavanje čak i životinja, jer prema fikhu onaj ko nema uslova da hrani životinju na odgovarajući način, gubi pravo vlasništva nad njom. Oni koji poznaju takvu osobu, dužni su mu oduzeti životinju i hraniti je sve dok njen prethodni vlasnik ne stekne uslove da je hrani na odgovarajući način. Takvo uvažavanje je normativno, a ne ono koje je zasluženno uvjerenjima.

Kur'an kaže da je Allah, dž. š., stvorio čovjeka kao namjesnika na Zemlji, te kako je Ademu, a. s., i njegovim sinovima podaren keramet, kako su meleci učinili sedždu čovjeku kao vrsti, ali se također u drugim ajetima govori o ljudima koji se porede sa natovarenim magarcima, psima, stokom i sl. Treba istovremeno imati na umu i jednu i drugu skupinu ajeta. Čovjeka koji nema ispravna uvjerenja treba uvažavati kao sva ostala stvorenja u Kreaciji, dok istinsko poštovanje, prema islamskim shvatanjima zasluhuje onaj ko ima ispravna uvjerenja.

Prvorazredna uloga nijeta

Kada govorimo o uvjetima koje jednako trebaju ispunjavati učitelj i učenik, na prvom mjestu nalazi se poštivanje zajedničkog nijeta. Nijet je motiv koji potiče onog koji vrši neku radnju da je obavi na najbolji mogući

način. Nijet ima prvorazrednu ulogu u čovjekovom djelovanju i upravo od njega zavisi neko djelo. Zato između nijeta i amala postoji jako bliska i neraskidiva veza. Učinci djela ocjenjuju se upravo prema nijetu. Filozofski kazano, upravo nijet podstiče nekoga da čini djelo, a djelotvorac je onaj koji je njime podstaknut i koji ga na temelju nijeta i provodi. Vidimo da nijet na samom početku određuje učinak djela, pa što je on ljepši i čistiji, to je i djelo vrijednije. Ako su posljedice nijeta lijepe i čiste, onda će i djelo koje iz njega proizlazi imati trajnu vrijednost.

Poznat je kur'anski ajet koji kaže: "Sve na Ovom svijetu prolazno je, samo je lice tvog Gospodara vječno." Iz spomenutog ajeta može se zaključiti da sve što je nijet sličniji Božijem licu, odnosno Božijim atributima, to će i djelo imati veću trajnost i vrijednost.

U jednom hadisu stoji da će ljudi biti proživljavani u skladu sa njihovim nijetima, i na osnovu njih će biti tretirani na Sudnjem Danu. Takoer, njihova obličja na Ahiretu biće onoliko lijepa koliko su bili lijepi njihovi nijeti. Dakle, između čovjeka i njegova djela postoji odnos koji je potpuno u skladu sa razumom. Tako naprimjer od nekih ljudi dobijamo lijepe poklone samo da bi oni time pokazali svoju veličinu i čast i pri tom ne osjećamo nikakvo zadovoljstvo. S druge strane, neka sitnica, ukoliko znamo da je data od srca, za nas ima mnogo veću vrijednost.

Božiji Poslanik, s. a. v. a., kazao je kako je akl prvi posrednik u obožavanju Boga Uzvišenog i da će posljedice toga biti jasno vidljivi na Sudnjem danu. Dakle, naš razum u stanju je procijeniti s kakvim nijetom činimo djela.

U 110. ajetu sure Al-Kahf, kaže se:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ
عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

Reci: Ja sam čovjek kao i vi, meni se objavljuje da je vaš Bog – jedan Bog. Ko žudi da od Gospodara svoga bude lijepo primljen, neka čini dobra djela i neka, klanjajući se Gospodaru svome, ne smatra Njemu ravnim nikoga!

Pojašnjavajući ovaj ajet, šehid Sani kaže da se njime upozorava da ne činimo djela kojima u dubini duše želimo zadovoljiti nekog drugog, a ne Boga. Naprimjer, ako muallim drži predavanja da bi ga ljudi hvalili, takvo njegovo djelo ima elemente širka.

Postoje dva načina odgajanja:

- 1) Da se dijete smatra Božijim amanetom te da se nastoji odgajati u skladu s tim i
- 2) Da se u odgoju na prvo mjesto stavlja pravo po osnovi očinstva.

Ukoliko se dijete odgaja po prvom načelu, odgajatelj će imati sevabe od njegovih dobrih djela, a za njegova ružna djela neće odgovarati. U drugom slučaju, ako se dijete odgaja samo da bi otac uživao ugled i čast od posljedica njegova odgoja, takav otac neće imati ništa od dobrih djela svoga djeteta, a za ona loša će biti kažnjen.

Vjerovanje u tri vrste Božijeg tewhida

U 20. ajetu sure Aš-Šura kaže se:

مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ

Onome ko bude želio nagradu na Onom svijetu - umnogostručićemo mu je, a onome ko bude želio nagradu na Ovom svijetu - daćemo mu je, ali mu na Onom svijetu nema udjela

Kada govorimo o odgoju i obrazovanju iz ovog ajeta proizlazi zaključak koji kaže da će Allah uvećati jedno djelo i dati nam višestruku ahiretsku nagradu ako nekoga podučavamo radi Njega, odnosno radi Drugog svijeta. Ako učimo ili odgajamo dijete sa takvim nijetom, nagrada za takvo djelo također će biti uvećana. Poznati hadis koji prenose sve značajnije zbirke hadisa kaže sljedeće: “Zaista se djela cijene prema namjerama i svakoj osobi će pripasti ono šta je naumio svojim nijetom.” Ako se neko zaputi Allahovom Poslaniku, on će stići svome cilju, a ako učini hidžru prema Ovom svijetu, neće naići ni na šta, osim na njega. Ove riječi mogu se primijeniti na svako čovjekovo djelo: ženidbu, udaju, posao i sl.

U 5. ajetu sure Al-Beyyina, 5 kaže se da nas samo iskren i čist nijet može odvesti vjeri koju je Allah, dž. š., propisao. Ovdje se postavlja pitanje: Šta je to ustvari ihlas koji se toliko spominje i preporučuje u kur’anskim ajetima, šta je zapravo njegova bit?

Imam Homeini, r. a., u svojoj knjizi Četrdeset hadisa navodi različite definicije ihlasa prema određenjima nekih islamskih mislilaca. Šehid Abdulah Ensari o tome kaže: “Ihlas je očišćenje djela od svake primjese, od svega što nije Allah, dž. š.”

Muhidin Arebi o ihlasu kaže sljedeće: “Ihlas znači pročišćenje djela od svega što nije Allah, dž. š., i što nismo mi sami.” On govori o tri stepena tewhida, vjerovanja u Allahovu jednoću:

1) tewhide fi’li – vjerovanje da je Allah, dž. š., Onaj Koji stvara i Koji utječe na zbivanja na Ovome svijetu i na zbivanja uopće. U tom smislu, kada Allah da čovjeku priliku da obavlja namaz ili da bude predavač drugima, on je na ovoj razini tewhida svjestan da je Allah, dž. š., Onaj Koji ga pokreće, Koji je zaslužan za takvo njegovo djelo.

2) tewhide sefati – vjerovanje da je Allah, dž. š., Onaj Koji posjeduje najljepše sifate, koji apsolutno pripadaju Njemu i od kojih daje nama samo onoliko koliko On hoće. Ako čovjek savlada prethodno spomenuti stepen tewhida, na sljedećoj razini biva svjestan da sva djela koja čini (namaz, podučavanje, milosrđe) izviru iz njegove duše i da su sve to samo vanjska ispoljavanja njegova ahlaka, a i sam ahlak je djelo Božije. Allah je Onaj Koji je u čovjekovoj duši izazvao ljubav prema Sebi, učinio ga milostivim, kako bi on mogao biti milostiv prema drugima.

3) tewhide za’ti – čovjek na ovom stepenu – nakon što shvati da su njegova djela posljedica ahlaka koji je u njemu izazvao Allah, dž. š. – ipak zaključuje da se ta djela u konačnici vežu za samu njegovu bit, jer na neki

način, da nije njega kao bića, ne bi mogao sebi ni priskrbiti ove osobine. Tako opet dolazimo do istog rezultata, samo u drugoj dimenziji, jer se ponovno postavlja pitanje: "A ko je taj koji je stvorio moju bit i koji ju je stvorio baš ovakvu?" To je svakako opet Allah, dž. š.

Kada čovjek stekne uvjerenje da i on i njegova djela u potpunosti pripadaju Allahu, dž. š., pa pogleda u svijet oko sebe, zaključivši da isto stanje vlada u cijelom Univerzumu, to uvjerenje ga dovodi na razinu potpunog tewhida. Zato Muhidin Arebi kaže da se o čistoj vjeri može govoriti onda kada u čovjeku ne postoji mjesta ni za koga, osim za Allaha, dž. š., pa ni za njega samog, odnosno o čistoj vjeri može se govoriti tek ako se dosegne utruće u Istini, ako se postigne svijest o tome da mi nismo ništa, da ni djela, ni sama naša bit ne pripadaju nama.

U Hafizovim stihovima može se pročitati sljedeće: "U biću mom nema mjesta ni za šta, osim za Boga. Dušmanu dajte svijeta oba, a meni samo Njega." Ovdje je, dakle, vidljiva ta potpuna svijest. Ovi stihovi se mogu protumačiti na dva načina. Budući da Hafiz govori u prvom licu, neki kažu da je to dokaz kako ipak nije postigao puninu tewhida, jer sebe smatra jednim entitetom, tj. on je onaj koji posjeduje identitet. Čim ističe sebe, njegovi stihovi protkani su određenom dozom širka. Prema drugom tumačenju Hafiz ustvari kaže sljedeće: "Ja ili Mi", govoreći o onome ko je izravni proizvod Allahove moći, ili ko je s Njim povezan, dakle, ne o sebi radi sebe, nego radi Allaha, dž. š.

Nakon ustrajnog djelovanja na samopročišćenju, jedan arif došao je do zaključka da je potpuno čist. Tada mu je došao glas: "Tvoje biće je grijeh!", što zapravo znači da je sam taj zaključak i tako visoko mišljenje o sebi veći grijeh od bilo kojeg drugog. Ovo nisu bile samo sufijske priče niti pjesme, to je istina koja se spominje na mnogim mjestima u Kur'anu. Mogli bismo se zapitati zašto uopće kretati na put pročišćenja. Razlika između onih koji na taj put ne krenu i onih koji stignu do ove razine je poput razlike između mrtvaca koji nema ni svijesti o tome da je mrtav i mrtvaca koji svijest o svojoj ništavnosti posjeduje; drugim riječima: gore spomenuti arif u odnosu na svijet uzvišeni je ništa, ali u odnosu na obične smrtnike je sve.

Postoji hadis koji kaže: "Dobra djela dobrih ljudi grijesi su za one koji su u društvu Božijem."

Zato se i govori o dva pojma – muhlis i muhles, koji imaju srodno ili gotovo isto značenje, s tom razlikom što je kod muhlesa stepen pročišćenja veći, iako i muhlis znači "čisti" ili "pročišćeni". Kod svih robova Božijih između njihovih djela i rezultata koje oni polučie postoji određena veza, tj. oni su uporedivi. Međutim, muhles je onaj koji sebe smatra ništavnim, odnosno koji o sebi ne misli kao o nečemu što postoji, pa ni rezultati njegovih djela ne mogu biti stavljeni u vezu sa tim djelima. Ovdje se možemo pozvati na kur'anski ajet, koji kaže: Allah je od nekih vjernika kupio živote njihove i imetke njihove, obavezavši se da imi Džennet podari.

O drugoj skupini vjernika Allah, dž. š., kaže sljedeće: A ima od ljudi i onih koji su Allahu prodali svoj život. Dakle, u prvom slučaju Allah je ponudio ovakvu razmjenu ljudima pa su oni pristali, dok u drugom slučaju ljudi sami sebe nude Allahu, ne očekujući nikakvu nagradu.

U berzeu ćemo posmatrati razlike između stupnjeva vjere. Dosta vjernika će tada žaliti i njihova najveća patnja neće biti obična patnja zbog grijeha, nego žaljenje zbog nečinjenja dovoljno dobra, zbog propuštenih prilika, kada budu posmatrali one koji su bliski Bogu.

Ajatulah Hamnei prenosi od Ahseada, sina Imama Homeinija, r. a., da je Imam pred kraj života neprekidno plakao i ponavljao kako ide pred Allaha, dž. š., praznih ruku. O veličini njegova djela najbolje govore njegove riječi: "Tako mi Boga, ne smatram svojom ovu revoluciju ni koliko je trn."

Uzajamno povjerenje

Drugi uvjet koji trebaju ispuniti učenik i učitelj – da bi njihovo djelovanje bilo u skladu sa islamskim nalogima jeste uzajamno povjerenje. Kada takvog povjerenja ne bi bilo, učinci ovog učenja bili bi više rušilački nego graditeljski. Zato Islam, kada se govori o životu općenito, preporučuje nazivanje selama kao jednu od svojih osnovnih normi.

Alame Tabatabai, r. a., u svom Mizanu označio je selam kao jedan od najuzvišenijih činilaca sigurnosti u jednom društvu. Kada čovjek pristupa nekom drugom čovjeku ili skupini ljudi nazivajući selam, time ustvari objavljuje da ne nosi sa sobom nikakvu opasnost, zlo ni nesigurnost po život, čast i imetak prisutnih. Sve ono što na takvom skupu ljudi kažu jeste njihov zajednički amanet, koji treba čuvati. O tome govori jedan hadis Božijeg Poslanika, s. a. v. a., koji kaže da su razgovori ljudi koji počnu sa iskrenim selamom ustvari njihov zajednički amanet. U rivajetima nalazimo da sve što se desi ili kaže na nekom skupu dvaju ili više ljudi, ni jedan od prisutnih nema pravo prenijeti bez saglasnosti svih prisutnih. U suprotnom, osoba koja to uradi smatra se izdajnikom, a tako će biti tretirana i kod Allaha, dž. š., na Sudnjem danu. U 61. ajetu sure An Nur kaže se:

فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ بَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

A kad ulazite u kuće, pozdravite ukućane njene pozdravom od Allaha propisanim!

Selam je Božiji dar kojim se prenosi poruka smirenosti ljudskih srca.

U 54. ajetu sure Al-An'am stoji:

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَن عَمِلَ مِنكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِن بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

U spomenutom ajetu Allah, dž. š., obavezuje Poslanika na nazivanje selama: A kada ti dođu oni koji u riječi Naše vjeruju, ti reci: 'Mir vama!' Spomenuta preporuka može se tumačiti i na način da onaj koji dolazi i kome je selam upućen treba da shvati da Poslanik, s. a. v. a., iako poznaje skriveno o njemu, ipak to neće obznaniti.

Zato se kao jedan od osnovnih uvjeta učenja i podučavanja navodi uzajamno povjerenje između učenika i učitelja, roditelja i djeteta. Bez tog povjerenja nema ni sigurnosti ni otvorenog razgovora. Ako dijete u svom roditelju ne vidi osobu od povjerenja, ono će tražiti nekoga drugog kome će se povjeriti, ko će mu ulijevati sigurnost i uvažavati ga.

Sa stanovišta psihologije i pedagogije dokazan je i potvrđen značaj ovog uzajamnog povjerenja. Povjerenje podrazumijeva brzo prelaženje

preko grešaka djeteta koje odgajamo ili učenika kojeg podučavamo. Strogo kažnjavanje ruši uzajamno povjerenje i umjesto njega javlja se stanje straha od roditelja ili učitelja. Isto važi i za prijatelje. Prijateljstvo koje nije zasnovano na uzajamnom povjerenju nije zdravo, i takvo povjerenje najlakše se ruši srdžbom. Ako ne prelazimo preko grešaka naših prijatelja, kvarimo prijateljstvo. Nedostatak povjerenja uzrokuje da onaj ko se suočava sa poteškoćama neće dati nikome da mu pomogne nego će ih kriti u sebi. Spomenuti ajet sadrži sljedeće poruke:

- onaj ko se smatra glavom porodice treba misliti na svoju čeljad koliko i na sebe;

- on im treba ulijevati povjerenje i pouzdanje i

- ostali članovi porodice trebaju odgovoriti na selam i biti svjesni da je to znak mira, sigurnosti i uzajamnog povjerenja.

Pismo Imama Alija, a. s., upućeno Imamu Hasanu Mudžtebi, a. s., započinje sljedećim riječima: "Od oca ostarjelog, koji je spreman na odlazak konačni, na preseljenje sa svijeta ovog (ovim riječima Imam Ali, a. s., skreće pažnju svom sinu da on u pismu ne želi ništa za sebe jer se njegov život na Ovom svijetu približio kraju, i pokreće njegove emocije izazivajući sažaljenje kako bi onaj kome je pismo namijenjeno lakše prihvatio sve ono šta mu se savjetuje) sinu koji je dio oca svoga, ali ne sinu koji je cijelo moje biće." Posljednjim riječima želi reći da koliko god želi sebi dobro, takvo isto dobro želi i svome sinu. Zato je uzajamno povjerenje jedan od osnovnih uvjeta pravilnog islamskog poučavanja, nakon iskrenosti i čistoće nijeta. Iako se često kaže kako nekažnjavanje nanosi veliku štetu pravilnom odgoju (npr. kada djetetu zaprijetimo da ćemo ga išibati ako nešto ne uradi), sa stanovišta islama veća je šteta od ispunjenja ovakvog obećanja nego od njegovog neispunjenja, jer tačno je da će dijete možda biti discipliniranije i poslušnije dok je pod kontrolom roditelja, ali će se nit njihovog uzajamnog povjerenja polahko raskidati.

Privlačiti što je više moguće, a odbijati samo kada je to neizbježno

Ajatulah šehid Behešti, r. a., kazao je na samom početku Revolucije: "Privlačiti što je više moguće, a odbijati samo kad je to nužno." Dakle treba prihvatati svakog koliko je to višemoguće, a odbijati samo kada je to neophodno da bismo izbjegli neku veliku štetu ili zlo.

Ove riječi crpe se iz hadisa, na osnovu kojeg je ustanovljen jedan fikhski propis po kojem se kazna na koju je neko osuđen neće izvršiti ako se pojavi i najmanja sumnja da postoji zakonska ili pravna smetnja da se ta kazna izvrši. Naprimjer, ako neko počinio neko krivično djelo te se u dokaznom postupku odbrane ukaže na mogućnost da okrivljeni u vrijeme činjenja djela možda nije ni bio pri svijesti, to će biti dovoljan razlog da se kazna i ne izvrši. Poslanik, s. a. w. a., je rekao: "Za Islam i muslimane veće je dobro u tome da neko ko je počinio neko loše djelo izbjegne kaznu, nego da neko bude kažnjen za nešto što nije uradio."

Jedan od osnovnih uvjeta ispravnog odgajanja jeste uspostavljanje međusobnog povjerenja, a jedna od formalnih garancija tog povjerenja jeste i selam. Iz ovih načela vidimo zašto islam toliko govori o ogovaranju kao jednom od velikih grijeha, zato što je ono način rušenja jedne duhovne sigurnosti i povjerenja u društvu, a ta duhovna nesigurnost i psihička

uznemirenost teža je od fizičke opasnosti jer ona ruši temelje jednog društva. Samo ono društvo čija je duša zdrava može se kretati putem zajedničkog usavršavanja.

ČINIOCI SAMOPOUZDANJA

Samopouzdanje predstavlja svijest o činjenici da je čovjek odgovoran za svoja djela i da se posljedice njegovih djela vraćaju njemu samom. Međutim, postavlja se pitanje koji su to činioci koji daju rezultate za stjecanje ovakve osobine. Nakon što smo prihvatili zakon kauzaliteta, stižemo do sljedećeg zaključka: Ništa se u Ovom svijetu ne događa mimo ovog zakona i shodno tome samopouzdanje je također jedan od uzroka na Ovom svijetu. Mi ćemo ovdje spomenuti samo neke činioce;

1. Lična odgovornost. Sami smo odgovorni za svoja djela, što i jest temeljni činilac shvatanja da je čovjek odgovoran za svoja djela, jer upravo to čovjeka potiče da se trudi. Imam Sadik, a. s., kaže: "Svoj tovar sam uzmi i sam ga nosi!" Ako ti sam ne preuzmeš tovar svojih poteškoća i obaveza, postoje dva stanja u koja možeš zapasti: ili će ta obaveza ostati na Zemlji, ili misliš da će neko drugi doći i podići taj tvoj teret. Imam ukazuje na ovu drugu mogućnost sljedećim riječima: "Ako sam ne preuzmeš svoj teret, neće se niko naći da ga uzme umjesto tebe." Svaki pravedni čovjek presuđuje da sam treba uzeti svoje breme odgovornosti.

2. Vjerovanje da se odnos između djela i učinaka vraća samom čovjeku. Kad ste žedni, vi sami trebate uzeti vodu da biste ugasili žeđ. Ako bismo srčano vjerovali u ovo načelo, zauvijek bi iz našeg srca izašla dvoličnost i prigovori na neka djela, a loš ahlak, poput laži i ogovaranja, nestao bi. Mi lahko jezikom izgovaramo da vjerujemo u ovu činjenicu, ali je zapravo teško i rijetko primjenjujemo.

Postoji poučna priča o Bohlulu i Harunu Er-Rešidu koja kazuje o učincima djela koja se vraćaju nama samima. Kada je halifa Rešid napravio džamiju, Bohlul je došao do njega i zapitao ga: "Za koga si napravio ovu džamiju?" "Za Boga!", odgovori halifa. Iste noći Bohlul uzme neki papir i na ulazu džamije napiše: "Ovu džamiju napravio je Bohlul." Sutradan rekoše halifi da je neko umjesto njegova imena stavio Bohlulovo. Tada zarobiše Bohlula i upitaše zašto je to radio i zašto je stavio svoje ime, a on reče: "Halifa je ovo činio za Boga, a ne za sebe, a ja sam samo Božije djelo sebi pripisao." Bohlul je htio naglasiti da se gradnja u ime Boga podrazumijeva, te je stoga želio istaknuti ime graditelja. Ako bi čovjek uzvjerovao da ovo načelo treba primijeniti na svaki aspekt svoga života, tj. da sam treba ispunjavati svoje obaveze, to bi bio važan činilac u stjecanju samopouzdanja i obavljanju dužnosti.

Imam Sadik, a. s., prenosi hadis od Lukmana, koji je svoga sina savjetovao sljedećim riječima: "O sine moj, ako se odgojiš u svojoj mladosti, imaćeš od toga koristi i u starosti." Ako čovjek odluči steći ahlak i moral, on će biti ozbiljan i ispoljit će trud u tom smjeru. Onaj čiji zahtjevi budu visoki, sigurno će ispoljiti velik trud da bi dostigao svoj cilj. Onaj koji je učinio trud da bi nešto dostigao, njegova želja još više raste ka tom željenom, a kome se uveća ljubav prema određenom cilju, sigurno će ga dostići i okoristiti se učincima svoga rada. Iz hadisa vidimo da se ukazuje na prihvatanje lične odgovornosti i na činjenicu da će svako brati dostignuća svoga rada, a svi koji uzvjeruju u ovo pravilo stremit će ka tome da željene rezultate i ostvare. Ko se čvrsto odluči na neki korak, sigurno će uložiti i

velik trud za ostvarenje svoga nauma, a to nastojanje samo je znak ljubavi koja ga vodi prema cilju. Sreća i nesreća čovjekova sadržana je u učincima njegovih djela, a ubiranje plodova u starosti dolazi kao posljedica ljudskih djela u mladim danima.

3. Čovjek se okorištava iskustvom drugih ljudi, a najugodnije iskustvo svakog čovjeka jeste ono sa vlastitim roditeljima. Dijete u razdoblju djetinjstva ispituje život, a ponašanje i djelovanje njegovih bližnjih vode ga ka svijetu koji je izvan njegovog. Ovaj dio života veoma je važan, kako za roditelje, tako i za djecu. Roditelji trebaju misliti šta da rade, jer svoje djelovanje prenose na dijete, a djeca trebaju steći osjećaj da moraju nešto naučiti. Imam Sadik, a. s., ukazuje na veliku odgovornost u ovom razdoblju i za roditelje, i za djecu.

U jednom hadisu se kaže: “Bog spašava djecu uz pomoć roditelja njihovih.” Ovim hadisom htjelo se ukazati na činjenicu o kojoj se danas raspravlja u genetici. Naime, ako roditelji razviju u sebi dobre osobine, oni ih genetski prenose na svoju djecu. Sve osobine roditelja, shodno zakonu koji vlada, prenose se na njihovu djecu. Djeca trebaju gledati u svoje roditelje i shvatiti da će i oni sami jednom prenositi svoje osobine na druge. Spomenuti hadis želi reći da mi nismo sami i da snosimo veliku odgovornost i za buduće naraštaje. Čovjek je karika u lancu i ako ne bude ispravna samo jedna karika, ostavit će traga na cijeli sistem. Naprimjer, zamislimo jedan štap koji je milion metara dug i jedan list također milion metara dug. Oba zamišljena predmeta podijeljena su istovjetnim linijama na jednake djelove i stoje uporedo. Ukoliko pretpostavimo da se pomjeri jedna linija na početku lista, sigurno bi se poremetio i odnos između drveta i linija na listu i to bi išlo do kraja. Sve se poremeti kad smo načinili samo jedan mali pomak zato što je sve povezano. Kur'an i hadis nam govore o Ovom svijetu kao jednoj jedinstvenoj i cjelovitoj zbilji.

Sljedeći hadis kaže da “spas djece leži u sreći i spasu roditelja.” Za razvoj svake ličnosti neophodna su dva uvjeta:

1. da njegovi učitelji imaju snagu podučavanja i potencijal;
2. da onaj koji se podučava ima potencijal, snagu i mogućnost da primi učenje koje mu se nudi.

Čovjek se sam treba truditi da ispravi sebe, da bude dobar i da prenese svoje dobre osobine na djecu.

Tražiti sreću u strpljivosti i neovisnosti

Bitno je da čovjek u sebi posjeduje osobinu samopouzdanja. Jedan od uvjeta za posjedovanje takve osobine jeste da svaki čovjek vjeruje da je odgovoran samom sebi. Drugi uvjet jeste uvjerenje da nam se vraća sve šta god učinimo. Treće je saznanje da smo sami zaslužni za trenutnu sreću ili nesreću. Četvrta tačka podrazumijeva korišćenje tuđe prakse i iskustva, a peta uključuje stav da se ne treba oslanjati se na druge. U Kur'anu i hadisu naglašeno je da treba prekinuti nadu u druge. Značenje spomenutog navoda jeste da se ne treba uzdati u tuđi imetak, koji ne mora biti samo materijalno-finansijske prirode. Čovjek koji se uputio ka svom usavršavanju treba biti svjestan činjenice da upravo on sam treba riješiti teškoće sa kojima se u

životu suočava. Da li je moguće da čovjek koji je društveno biće bez pomoći saučesnika nešto tako uradi?

Međutim, islam nema pozitivan stav u vezi s osamljivanjem. Jedan od uvjeta da čovjek stigne do cilja nije izričita samostalnost. Islam je vjera koja je u skladu s čovjekovim fitretom i potrebna je ta dimenzija društvenog načina življenja. Nije moguće da Islam stvori jedan zakon koji će biti protiv čovjekovog fitreta. Smisao ajeta i hadisa koji govore o neoslanjanju na druge jeste da čovjek bude svjestan da svoj teret treba sam nositi i svoje poteškoće sam rješavati. Čovjekova težnja treba ići u smislu da se podrazumijeva kako će sam riješiti svoje probleme, ali također da i drugima nastoji pomoći. Poslanik, s. a. v. a., kaže da postoji velika razlika između onoga vjernika koji živi društvenim načinom života i koji je strpljiv na tuđa uznemiravanja i onoga vjernika koji se osami i nema veze s društvenim načinom života i tuđim poteškoćama. Poslanik, s. a. v. a., naređuje nam takav života u društvu u kojem trebamo biti spremni jer takav način života podrazumijeva trvenja, sukobe i teškoće. Sve što je neodvojivo od društvenog načina života mora se prebroditi sa strpljenjem. Usavršavanje u društvenom načinu života ide uz podnošenje različitosti. Kada ne bi bilo ovih sukoba i trvenja, doticanje Božijih davanja bi se prekinulo, ove suprotnosti su uzrok spuštanja Božijeg davanja i milosti. Mevlana nas podsjeća na to sljedećim riječima: "Muka se pretvorila u blago i u njoj je milost Božija." Kad se čovjek posiječe i povrijedi kožu vidimo kako na tom mjestu nakon nekog vremena izrasta nova. Proljeće je u srcu jeseni, jer da nije tako, sve bi izumrlo. Ne bježite od jeseni, jer ako je ne budete mogli otpjeti, onda nećete stići ni do proljeća. Čovjek treba da se kreće uz tugu i muku, jer kroz svoju smrt treba tražiti dug život. Islam kroz Kur'an i hadise upućuje ljude na življenje u društvu, jer se u takvom načinu života kriju teškoće i sukobi, a u svemu tome ne smije se misliti samo na sebe već treba rješavati i nositi teškoće drugih. Na osnovu takvog života je Poslanik, s. a. v. a, zaslužio da mu Uzvišeni oda priznanje i čast te da mu kaže: Zaista si ti u jednom uzvišenom moralu.

Ovo priznanje zaslužio je u sjeni strogog i bespoštedno uzornog morala onih sa kojima je živio. Imam Sedžad, a. s., prenosi nam da se sva sreća i dobrota za čovjeka nalazi u jednoj tački, a to znači da ne smije ni pomisliti da se okoristi imetkom drugih. Imam Sadiq, a. s., na isto pitanje ukazuje drugim riječima: "Čast vjernikova je da nema dobra u tuđem imetku." Treba imati na umu da postoji velika razlika između čovjeka koji je samostalan i sposoban da se brine o sebi od onoga koji se potpuno povukao u samoću iz društvenog života.

Mevlana prenosi priču o dvojici braće od kojih je jedan bio zahid, osamio se u šumi i obavljao ibadet, a drugi je bio prodavač zlata i živio u gradu. Ovaj abid savjetovao bi brata trgovca da se prođe trgovine, a ovaj bi mu odgovarao kako smatra da u svom životu, bez obzira na posao, obavlja ibadet. Abid se sjeti da opet ode do brata da ga posavjetuje, ali kada je došao, ovaj ga zamoli da ga zamijeni u poslu jer da mora izaći na trenutak. On posluša brata, a ubrzo nakon toga uđe neka žena u radnju. On je pogleda, a utom mu počne nekakva voda lijevati sa tavana. On pogleda gore i vidje kako voda curi iz okačene posude. Kad se brat-trgovac vratio u radnju

ugleda lokvu vode na podu i upita šta se dogodilo. Brat-pridošlica odgovori kako ga čudi što posuda s vodom stoji na tavanu, a brat-trgovac mu na to odgovari: “Ja sam ovu vodu postavio s molbom Stvoritelju da voda ostane u posudi sve dok budem radio po Njegovim zakonima, a da se voda izlije ako prekršim Božiji zakon. Ti si tolike godine vršio ibadet, a s prvom mušterijom si izgubio svoju vjeru, a ja sam godinama trgovac i imam hiljade mušterija, a ni jednom se nije dogodilo da se moje srce okrene prema njima. Uvijek sam u mislima okrenut ka Bogu. Rumijeve priče uglavnom su izmišljene, ali nam prenose životnu mudrost. U sjeni sukoba čovjek se približava svojem savršenstvu.

Hazreti Fatima, a. s, kaže da u promjeni životnih uvjeta i stanja u kojima čovjek živi postaje jasna vrijednost i čistota nekog čovjeka. Imam Homeini kaže da u vrijeme rata dolazi do ispoljavanja razlika između čovjeka i nečovjeka.

Šesta tačka tiče se razvijanja i jačanja strpljenja. Na početku života čovjek nije posebno strpljiv, ali promjenom životnih uvjeta on ojačava svoju izdržljivost. Ljudske osobine su uglavnom uzročnici reakcija na životna zbivanja. Drugim riječima, čovjek postupa prema svojoj ustaljenoj navici. Djelo ima veoma važnu ulogu u učvršćivanju njegovih unutarnjih osobina. Vježbanjem i trudom čovjek može svoje uzvišene osobine razvijati i učvrstiti. Ova tema odnosi se na svaku dimenziju čovjekovog života. Jedna od njih jeste strpljenje i izdržljivost u stizanju do zacrtanih ciljeva. Čovjek se susreće sa teškoćama u svim sferama svoga života, jer su sukobi i trvenja u njemu neminovnost, a ako ne bude izdržljiv – u prvom sukobu će doživjeti neuspjeh. Imam Ali, a. s., u Stazi rječitosti kaže da su strpljenje i dostojanstvo djeca iz jedne utrobe, a oni su ustvari izrasli iz visokih nastojanja. Kada se u čovjeku pojave takva nastojanja u njemu se razvijaju još dvije osobine – jedna je strpljenje, a druga je dostojanstvo, tj. razboritost prilikom donošenja odluka. Ako čovjek ne bude strpljiv i promišljen, njegov zanos će se raspršiti. Smutnja je sve ono što remeti životni mir.

OSJEĆAJI, EMOCIJE I RAZUM

Jedna od odgojnih tema jeste pitanje osjećanja u čovjekovoj duši. Sa islamskog gledišta ovom pitanju daje se neprocjenjiv značaj jer ono ima brojne moralne učinke i dostignuća. Upravo zbog ove činjenice islam naglašava, kako upoznavanje sa ovom tematikom, tako i njeno praktično usvajanje.

Osjećaji i fitretske pobude

Stvaralački genij je ovaj potencijal usadio u srž svakog ljudskog bića i zato se ubraja u čovjekove fitrijate. Osjećanje se može uočiti već u prvim sedmicama života novorđenčeta i prisutno je kod čovjeka sve do smrti. Ono zapravo vlada svim dionicama ljudskog života. A u značajnoj mjeri je pokazatelj uzvišenosti i odrastanja duše ili pada i nazadovanja.

Razlika emocije i razuma

Uzvišeni Bog je osim razuma učinio osjećanja stalno prisutnim elementom u čovjeku. Stoga je sa stanovišta temeljnosti i učinaka svoga postojanja osjećanje zasebno i različito od razuma. Iako su i razum i osjećanja prisutni i stvoreni u cilju stizanja do sreće i upotpunjenja prisutne čovječnosti u čovjeku, ukazat ćemo na neke razlike ovih dviju snaga u čovjeku da bismo bolje upoznali granice u odgojnom radu, ali i da bismo se u praksi čuvali od pogrešne upotrebe istih.

Razum je pravedan sudija

Razum u čovjeku zauzima mjesto učena i pravedna sudiju koji ima svu životnu arhivu čovjeka pred sobom, proučava je, ocjenjuje i za svaki predmet ima poseban sud i stav. S druge strane, osjećanja predstavljaju čistu izvršnu snagu. Stoga ocjenjivanje i odvajanje koristi od štete nije njihov posao. Emocije žele izvršiti ono što osjećaju. Da li je takav posao koristan ili nije, to osjećanje ne može razabrati. Dužnost razuma je procjena, vaganje, odvajanje dobra od zla itd. Zbog toga razum nazivaju koristoljupcem.

Sud razuma je racionalan

Kada razum izvršava presudu, zaključak donosi na temelju razloga i dokaza. Zbog toga prihvatanje ili odbijanje svakog suda koje razum učini mora biti zasnovano na dokazima i jasnim proračunima. Osjećanja prepoznaju samo ljubav, a prihvataju izazov i uzbuđenje. Majčino srce

ispunjeno je ljubavlju prema djetetu, a milost je ispunila dubinu njena bića. Ona voli dijete kao sebe, kao svoj život. U svoj toj ljubavi nema nikakvog naučnog i razumskog razloga. Ona nema potrebe za logikom i dokazima u svojoj ljubavi. Možemo vidjeti kako simpatizeri oponašaju svog idola ili simpatiju čak i u načinu hoda i u oblačenju. Ovo oponašanje je nešto što se ispoljava samo po sebi. Ljubav i želja zaljubljenog igraju svoju igru i vrše utjecaj na njegove korake.

Razum je hladan i bez osjećanja

Razum je poput pravde i znanja – hladan, nemilosrdan i statičan. - Osjećanje je puno pokreta, uzbuđenja, topline, prijateljstva, neprijateljstva, ljubavi i mržnje. Čovjek svojim razumom i mišlju osvaja svijet, planinu, pustinju, prirodu, nebo, mora, životinje i biljke. Potčinjava ih te uzima sebi u službu s ciljem lakšeg i kvalitetnijeg življenja. Upravo razum uzdiže čovjeka do nezamislivih visina, a životinju ostavlja na onoj razini na kojoj i jeste. Razum je moćno svjetlo i putokaz kretanja. Međutim, snaga koja pokreće ljude, koja dariva unutarnju snagu jeste osjećanje. Sva milosrđa, nasilja, ratovi i zločini, žrtvovanja i patnje jesu posljedica i plod osjećanja.

Jedan učenjak kaže kako obavijesti koje naši osjeti sakupljaju iz vanjskog svijeta razum koristi tako što nam osigurava sredstva rada u njemu. Zahvaljujući svojim otkrićima, snazi zapažanja i moći ruku, doveo nas je do zadivljujućeg položaja. Napravio je moćne teleskope za posmatranje pojava udaljenih milione svjetlosnih godina od naše galaksije, ili moćne digitalne virtualne mikroskope kojima se može proučavati mikro-svijet. Osim toga, kao i velik broj drugih sredstava kojima se mogu izvoditi veliki ili mali poduhvati, u stanju je da za nekoliko minuta uništi zdanja koja su ponos civilizacija. U ćelije se ulazi posebnim načinima, na atomima se svaki dan iznova nešto otkriva. Razum je stvorio nauku i filozofiju. Kada je uravnotežen, dobar je vodič. Međutim, pored svega ne poklanja nam osjećaj za život i nije ništa više doli jedna od psihičkih akcija. Ukoliko se sam razvija, a ne uz pratnju osjećanja, udaljit će pojedince jedne od drugih i izvest će ih iz čovječnosti. Osjećanja se više javljaju iz živčanog poretka simpatikusa i srca negoli se iz mozga prelazi u stanje uzbuđenja ili hrabrosti, ljubavi ili mržnje da bi se čovjek, u takvom stanju, podstakao na djelo koje je mozak isplanirao. Strah, srdžba, ljubav, hrabrost i oduševljenje stanja su do kojih se dolazi preko simpatičkih vlakana čiji nas impulsi tjeraju ili na odbranu, ili na bijeg, ili na napad. Logika nije dovoljna sama po sebi da bi ujedinila pojedince, niti može potaći milost ili zlobu. Razum gleda vanjski život, a suprotno od toga, osjećanja su zaokupljena unutarnjim zbivanjima. U jednoj izreci Paskal je istakao: "Srce ima argumenate koje logika ne poznaje."

Neracionalna aktivnost psihe, tj. emocija poklanja nam snagu radosti, koja pojedincima daje moć izlaska iz sebe i stupanja u doticaj sa drugima, da ih vole i da se na njihovom putu žrtvuju.

Razum i osjećanja imaju izvanredno važnu ulogu u sticanju čovjekove sreće. Naime, čovjeku nije moguće dostizanje savršenstva, kojeg je

dostojan, osim uz dosljednu i pravilnu upotrebu ovih dvaju potencijala. Zaista Allah naređuje čovjeku pravičnost i dobročinstvo. Uspostavljanje pravde i vrijednost pravednosti stoje u službi razuma i moći razmišljanja, a dobročinstvo je posljedica emocije i osjećanja. Ukoliko u porodici ili društvu bude vladala samo pravda, ta porodica i društvo osuđeni su na propast zato što je osjećanje bitan činilac čovjekovih fitreta. Ukoliko su osjećanja iskorišćena na neispravan način, ravnoteža između pojedinca i društva biva narušena, a kada nestane ravnoteže, nestaje i pojedinca, i društva. Isto stanje je i sa korišćenjem razuma. Društvo bez pravde znači društvo bez logike, bez zakona i bez cilja, što predstavlja nered koji je ravan nestanku čovječanstva.

Šta je to civilizirano društvo

Za ispravan čovjekov život islam predviđa određene uvjete. Upravo su ti uvjeti osnova za odvajanje čovjeka od životinje. U takvoj zajednici potvrđuje se uloga razuma i osjećanja, a društvo koje to nema naziva se životinjskom zajednicom. Hazreti Sadik, a. s., kaže: "Nema grada ili države, a da u cilju osiguravanja ovosvjetskih i vjerskih dobara nema potrebu za sljedećim trima pojavama:

- pravnikom, učenim i bogobojazanim;
- vladarem, dobronamjernim i sposobnim za vladanje;
- ljekarem, upućenim u svoje zanimanje i od povjerenja;
- fakihom, koji je oličenje vjere

Din predstavlja skup nebeskih zakona koji trebaju osigurati čovjeku i ovosvjetsku i onosvjetsku sreću. Te zakone Uzvišeni Bog je predstavio čovjeku putem svojih poslanika. Čovjek koji bi trebao predstavljati oličenje vjere i biti pronositelj njenih zakona treba stići do racionalnih uvjerenja u vjerske zakone, a zatim ih praktično provesti u životu. Ako takav čovjek ne bude imao vjere i ako svoja saznanja o vjeri ne bude provodio u životnoj praksi, sigurno je da će zastraniti, što neizostavno uzrokuje i moralni krah društva u kojem živi.

Vladar, oličenje zakona

Vlast je u osnovi u službi zakona, a provođenje dobrih zakona osigurava društvu sreću. Shodno tome, pravda je dijete razuma, a razuman čovjek, koji je dobronamjerman i na kojeg se može osloniti jeste izvršilac naredbi koje izdaje razum. Kada je riječ o vlasti, islam zastupa mišljenje da se u slučaju sučeljavanja anarhije i haosa sa vladavinom nevjernika prednost daje nebogobojaznom vladaru. Islam nam ukazuje da anarhija u korijenu suzbija čovječnost, dok vladar grješnik siječe grane i lišće čovječnosti. A ukoliko upitamo razum, on daje prednost očuvanju korijena, makar i po cijenu gubljenja grana, lišća i pupoljaka. Iz tog razloga imam Sadik, a. s., kaže: "Ukoliko ovaj vladar bude pametan, a njegove se naredbe – usmjerene ka općem dobru i koristi – budu provodile, može se reći da se to društvo kreće u orbiti ljudskog života."

Ljekar, oličenje ljubavi i osjećanja

Prema riječima Imama Sadika, a. s., ljekar nije iscjeljitelj tijela, već oličenje ljubavi i osjećanja. Ljekaru otkrivamo svoje tajne. On je draga osoba sa kojom možemo razgovarati o duševnim i tjelesnim tegobama. Upravo zbog toga Imam Ali, a. s., kaže: "Ko sakrije bolest od ljekara iznevjerio je svoje tijelo." Hadis ukazuje na činjenicu da je ljekar bliski prijatelj kojem možemo povjeriti svoje skrivene tegobe, a ako ih sakrijemo od čovjeka sposobnog da nam pomogne u njihovom otklanjanju, iznevjerili smo svoje tijelo.

Važna napomena

Jedan od islamskih običaja vezanih za društveni život jeste obilazak bolesnika. Spomenut ćemo nekoliko hadisa iz ove oblasti:

Imam Ali, a. s., kaže: "Jedno od najboljih čovjekovih dobročinstava jeste obilazak bolesnika." U hadisu je upotrijebljen izraz *hasaneh*, koji se obično koristi u vezi sa osjećanjima. Shodno tome, za kćeri se kaže da su *hasenat* (dobro), a za sinove *n'imet* (blagodat), tj. kćer je oličenje milosti, osjećanja i požrtvovanosti. A kada sve to povežemo, uvidjet ćemo činjenicu da je obilazak bolesnika jedna vrsta oličenja milosti, osjećanja i dobar praktični pokazatelj jedinstva društva.

Poslanik i emocije

U hadisima nailazimo na brojne primjere Poslanikovih obilazaka bolesnika, pa i onih koji nisu bili muslimani.

Imam Ali, a. s., kaže da je Poslanik obilazio i bolesne jevreje.

Od Božijeg poslanika, s. a. v. a., prenosi se sljedeće kazivanje: "Potpuni obilazak je da staviš svoju ruku na glavu bolesnika, da ga pitaš za stanje u kojem je proveo noć, kako je osvanuo, a zatim da se rukuješ sa njim."

Imam Sadik, a. s., kaže: "Potpuni obilazak bolesnika zahtijeva da mu se stavi ruka na rame te da se ne zadržava dugo, zato što je posjeta dosadnih ljudi bolesniku teža i bolnija od boli njegove bolesti."

Iz života Imama Sadika, a. s., prenosi se sljedeći događaj: Nekoliko ljudi sreće Imama na putu. Upitao ih je kamo su se namjerili. Rekoše: "Pošli smo posjetiti jednog bolesnika." Imam reče: "Da li znate da se bolesnik obrađuje svemu što mu se donese?"

Iz navedenih hadisa, kao i iz velikog broja hadisa koji se odnose na ovu temu, možemo iskoristiti veliki broj moralnih, psiholoških i odgojnih činjenica, od kojih svaka za sebe predstavlja zasebnu društvenu i odgojnu temu.

Osnova svega počiva na međusobnoj saradnji

U skladu sa islamskim stavom jedno društvo će imati sve potrebne dionice tek kada bude imalo ozbiljnu saradnju među pojedincima koji ga čine. Skup jedinki sam po sebi ne čini društvo, niti takvo šta čini zajednicu. Za primjer možemo uzeti stado ovaca ili, krdo bivolica, ili čopor vukova, ili roj pčela. Pobrojani predstavnici životinjskog roda žive zajedno, ali nisu društvo u kojem postoji moralni kodeks. Čovječnost je odlika koja jedno društvo čini ljudskim, a ono je ukrašeno oličenjima moralnih načela i međusobnog potpomaganja.

Oličenje milosrđa i emocija

Međusobni odnosi dobit će na vrijednosti tek kada budu pobuđeni moralom i osjećanjima. Upravo zbog toga Poslanik obilazi bolesnog jevreja. Ovdje se očituje osjećanje, jer u toj posjeti nema nikakve ljudske uobičajenosti ili koristi. Jevrej nije ni komšija, ni saputnik Poslanikov, čak mu je lično bio otvoreni neprijatelj iz naroda koji je najviše ometao i nanosio zlo njemu i njegovoj poslaničkoj misiji. Ali, kada se razbolio, kada je postao nemoćan i potrebit za pažnjom, Poslanik mu izkazuje svoju milost jer ga vidi čovjekom, Božijim stvorenjem, koji trenutno ima potrebu za nečijom pažnjom. Poslanik u takvom trenutku, bez i najmanjeg oklijevanja, udovoljava njegovim potrebama. Imam Ali, a. s., obraćajući se Maliku Aštaru, rekao je sljedeće: “Ljudi kojima bi ti trebao upravljati ne izlaze iz dvije skupine – ili su ti braća po vjeri, ili su stvorenja kao i ti sam. Stoga budi milostiv prema njima, a vlast ne smatraj sredstvom otimačine.”

Obraćanje pažnje na psihološka pitanja

Stavljanje ruke na čelo, rukovanje, kratki boravak i nošenje poklona, odraz su milosti prema bolesniku, ali svi spomenuti postupci također bude milost i kod bolesnika. Shodno tome, islam razum i emocije vidi najupečatljivijim činiocima koji čovjeka vode do konačne sreće. Nažalost, moderni je čovjek sve osjećajno potisnuo, postao je okupiran razumom i njegovim efektima, zbog čega smo svjedoci hladnog i bezosjećajnog svijeta.

Riječ naučnika

Moderni je čovjek zaokupljen mjestom življenja, običajima života koje mu moderno društvo nameće, utrkom za standardima i trendovima dana, traumama pod psiho-pritiskom, te ukoliko ne želi biti izvan tokova današnjice, mora se uklopiti u njene trenutačne tokove. Sve spomenuto i još puno činilaca nanose štetu i tijelu i duši. Čovjek je sofisticiranim sredstvima koja posjeduje i koja mu služe u svrhu uređenja okoline osudio sebe na

neizostavni nazadak. Ovdje ne osuđujemo znanje već čovjeka znalca. Nismo znali na koji način odvojiti ispravno od pogrešnog, zabranjeno od dozvoljenog, tako da smo pogazili zakone prirode i svoga iskona te počinili grijeh koji nikad ne ostaje nekažnjen. Na kraju bi moralo biti jasno da su osjećanja, milost i ljubav čovjekovi iskonski nagoni, fitret, koji su dio njegove suštine. Svi naši odnosi i doticaji izgubili su boju čovječnosti, a poprimili zadah dobitka i koristoljublja. Milostivi smo prema nekome jer želimo povratnu uslugu. Kajemo se zbog prošlosti, a zabrinuti smo za budućnost. Sve se to dešava zato što su nam cilj i pobuda bili korist i dobit, dok smo neka djela licemjerno predstavljali milosrđem. Kad nam prevara ne urodi plodom, mi se kajemo. Da smo kojim slučajem svoju skrivenu namjeru od početka uskladili sa vanjskim izgledom, ne samo da se ne bismo kajali već bismo to milosrđe učinili s više poleta. Znanje ne treba razvijati samo u granicama njega samoga i njegove zasebne vrijednosti, već bi cilj trebao biti stjecanje znanja koje usavršava čovjeka. Pitanju osjećanja bi se trebalo posvetiti tako ozbiljno kao što se to čini sa pitanjem termodinamike, naprimjer, te na taj način obratiti pažnju cijeloj zbilji. Usredsrediti se na zbilju u potpunosti veoma je važno pitanje, jer ukoliko čovjek to ne učini, rast i napredak su mu neuravnoteženi, a sve što postoji, pa čak i mrtva priroda, osuđeno je na propast i nestajanje ukoliko izađe iz posebne putanje namijenjene svrhi svoga stvaranja.

Imam Sadik, a. s., kaže: “Muslimani su obavezni – u cilju jedinstva i međusobne povezanosti – truditi se da budu milostivi i od pomoći onima kojima je pomoć potrebna. Također trebaju biti blagi i pažljivi jedni prema drugima.” Na kraju je poručio da potreba nije samo materijalne naravi, već je i psihička potreba dio čovječnosti te da na nju treba obratiti pažnju ako se želi da rast društva bude uravnotežen. U drugom hadisu Imama Sadika, a. s., kaže se: “Povežite se, učvrstite veze prijateljstva, jedni s drugima budite dobri, milostivi i osjećajni.” Prvi dio hadisa povezan je sa uvjerenjima iskazanim u sljedećem kur’anskom ajetu:

وَاَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا

...I svi se prihvatite Allahova užeta, i ne razjedinjujte se... (Ali Imran, 103)

Drugi dio tiče se moralnih pitanja i duševnih osobina, što je praktičan produžetak i posljedica prvog dijela hadisa, tj. ukoliko smo muvehidi i ukoliko je osnova svega za nas Bog i Poslanik, ovo se uvjerenje prenosi i u našu praksu. Treći dio hadisa jeste društvene naravi, tj. upućuje na odazivanje nevoljnicima i na milosrđe prema njima. Time se zaslužuje Božija milost, shodno pravilu: “Budi prema drugom onakav kakav bi volio da on bude prema tebi.”

O ljudskim sklonostima

Čovjek je biće sazdano od tijela i duše, a svaka od ovih dviju sastavnica ima svoje karakteristične sklonosti i težnje koje se razlikuju u ovisnosti od podsticaja. Ove sklonosti trebaju biti zadovoljene da bi čovjek postigao

željeno savršenstvo i ostvario sveobuhvatnost dostizanja svoje čovječnosti. Osnovni uvjet za postizanje ideala o kojima je riječ jeste poštovanje ravnoteže i pravde. Čovjek ima prirodnu potrebu za hranom te je stoga treba zadovoljiti. Međutim, sreća čovjeka nije samo u dobroj hrani. Čovjek također ima tjelesne strasti koje mora zadovoljiti, ali potpuna čovjekova sreća ne leži ni u ovom obliku zadovoljenja. Ljudi znaju provesti saate pred ogledalom kako bi pronašli najbolju frizuru, najljepši pogled i osvajajuće "ja", a sve to rade samo zbog jednog izlaska. Takvi su se zapravo našli izvan stvarnosti, kruže negdje iznad činjenica, uzaludno podilazeći tom lažnom "ja". Glavni kapital čovjeka jeste razum, koji se treba razmišljanjem i učenjem razvijati, širiti i jačati. Međutim, potpuni čovjek nije samo razum i misao, već on kao takav ima potrebu za osjećajnošću, emocijama. S druge strane, čovjekova sreća ne počiva samo ni u razumu, ni u emocijama. Cilj života jeste od svakog pojedinca napraviti samosvojan primjer čovjeka. Radi izvršavanja svojih ljudskih obaveza, svaki pojedinac mora razvijati sve svoje tjelesne, misaone i duhovne moći. To na određen način čini kolektivnu odgovornost. Drugim riječima, svi su uključeni u isti proces. Siromah i bogat, bolestan i zdrav, muškarac i žena, dijete i starac moraju nastojati oko istog. Svaki čovjek, bez obzira ko je, šta je i u kakvom društvenom području se nalazio, ima osjećajne, razumske i tjelesne potrebe čije je zadovoljenje neophodno u cilju obavljanja svoje dužnosti i obaveze.

Zaključak:

Svaki roditelj i svaki prosvjetni radnik imaju i vjersku i naučnu i ljudsku odgovornost da na prvom mjestu odgoje svoju djecu, koja čine temelj i osnovu društva, a zatim da obrate najveću pažnju u očuvanju stečenih osobina. Širenjem milosrđa i skladnih odnosa treba da pobude međusobne odnose i izliječe one koji su oboljeli usljed predavanja ustaljenim društvenim tokovima.

STID

Poželjan i nepoželjan stid (hija')

Veoma bitna tema u odgojnom procesu jeste pitanje stida. Kada se u okviru ove teme govori o koristima i štetama koje su posljedica njegova prisustva ili odsustva može se uočiti jedna zanimljiva činjenica. Naime, ako neki stidljiv, ali nadaren i kreativan čovjek prilikom saobraćanja sa drugim ljudima osjeća poteškoće, on će biti lišen dostizanja svih koristi koje su zamislive sa darom koji posjeduje, a kao takav – dakle darovit i sposoban, ali stidljiv i povučen – pretvorit će se u beskorisnog člana društva.

Kur'an i prijekor

U jednom ajetu Kur'an o vjernicima – nabrojajući odlike kojima su ukrašeni – govori sljedeće:

فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

...Allah će sigurno umjesto njih dovesti ljude koje On voli i koji Njega vole, prema vjernicima ponizne, a prema nevjernicima ponosite; oni će se na Allahovu putu boriti i neće se ničijeg prijekora bojati.

Činjenica da je crta neustrašivosti pred prijekom nevjernika, licemjera, dunjalučara, stavljena u red džihada – pokazatelj je njene velike važnosti u ulozi psihičke i duhovne ravnoteže. Da bi nam postala do kraja jasna vrijednost ove odgojne teme razmotrit ćemo je u svjetlu činjenica koje slijede.

Stid (hija') jedno je od čovjekovih psihičkih svojstava. Neka psihička obilježja posjeduju i životinje i ljudi. Takva su, naprimjer, ljubav prema potomstvu, hrabrost i sl. Lukavost je obilježje lisice, ali i pojedinih ljudi. Plašljivost je također prisutna i među ljudima, i među životinjama. Međutim, pojedina obilježja svojstvena su samo čovjeku, poput moći razmišljanja i slobodnog izbora u načinu življenja. Stid je također osobina svojstvena samo čovjeku. Nema životinje koja osjeća stid prilikom vršenja svojih prirodnih radnji. Imam Sadik, a. s., jednom prilikom rekao je Mufaddalu: "O Mufaddale, samo pogledaj u svojstva koja je Allah jedino čovjeku podario, a kod životinja ga nema. To je veoma vrijedna osobina, a naziva se stid – hija!" (Biharul envar, tom 4, str. 25.) Današnji naučnici također potvrđuju činjenicu kako je samo čovjek nosilac takve osobine. Mark Twain vjeruje da je čovjek jedino biće koje se stidi ili koje osjeća potrebu za stidom. Doktor Felasin, potvrđujući mišljenje Marka Twaina, kaže sljedeće: "Stid je pokazatelj zdrave psihe, uobičajen je među svim ljudima pa čak i među onima koji žive u primitivnim plemenskim zajednicama, bez odjeće na sebi." Kao posebno zapažanje možemo izdvojiti riječi u kojima se ističe da je stid pokazatelj psihičkog zdravlja. Spomenutu

stavku ćemo dobro zapamtiti kako bismo je iskoristili na mjestu gdje se govori o učincima i koristima stida sa stanovišta hadisa. To je jedno od onih mjesta gdje čovjek u potpunosti biva svjestan veličine čiste vjere islama.

Važnost stida

Kada čovjek sagleda sve vrline i slabosti koje stid u sebi sadrži, postaje mu jasna važnost stida kao i razarajući naboj bestidnosti u čovjekovu životu. Da bi pokazali svu važnost ove odgojne teme, obratit ćemo pažnju na komentare iz raznih uglova, kao što su vjera, čovjekova psiha i društvo.

Stav vjere

Božiji Poslanik, s. a. v. a., u jednom hadisu rekao je: "Kada nemaš stida, pa čini šta ti je želja." Prema ovim riječima bestidnici se ne libe grijeha, kršenja zakona, nasilja i gaženja tuđih prava, osim u slučaju kada se suoče sa izvršnim organima i predstavnicima zakona.

Imam Ali, a. s., govoreći o stidu, rekao je: "Kod koga je stid slabiji i bogobojaznost mu je manja." Iz ovoga hadisa postaje nam jasna činjenica praktične povezanost između stida i bogobojaznosti.

Imam Sadik, a. s., o stidu je rekao sljedeće: "Čovjek koji nema stida nema ni vjere."

Ebu Muhammed El-Askeri također je rekao: "Čovjek koji se ne stidi ljudi, ne stidi se ni Boga."

Od Imama Alija, a. s., prenosi se sljedeće kazivanje: "Čovjeku čija odjeća postane stid ljudi neće vidjeti nedostatke."

Poruke hadisa

a) Stid je prevencioni činilac

Prema riječima Božijeg Poslanika stid je činilac zaštite prava drugih robova Božijih, što ujedno znači da je jamac provođenja vjerskih i društvenih zakona. Ukoliko čovjek izgubi samopoštovanje i stid, onda nema nikakve prepreke u činjenju nedjela, poput krađe, uzurpiranja tuđih prava, uznemiravanja ljudi, nanošenja zala, zloupotrebe tuđeg imetka i sl. Takav čovjek ne vidi ništa loše u vršenju ovih i njima sličnih (ne)djela. Na kraju, stid je pokazatelj samopoštovanja i svijesti o vlastitoj ličnosti.

b) Tijesna povezanost imana i stida

Sa stanovišta islama, gdje god da je prisutna vjera u Boga, uvjerenje u moralne i ljudske vrline, tu je sasvim ozbiljno prisutan stid, ili drugačije kazano: gdje god da je stid prisutan, pokazatelj je svijesti o prisustvu moći Božije. Zato Imam Sadik, a. s., kaže sljedeće: "Gdje god nema vjere, nema ni stida." Shodno ovim činjenicama može se zaključiti da među ovim dvama činiocima postoji tijesna veza i da oba svjedoče prisustvo onoga drugog.

c) Trostrana uzajamna povezanost

U svojim kazivanjima Imam Askeri, a. s., objašnjava pojam stida koji se javlja između Gospodara i Njegovih stvorenja. Ukoliko želimo ispitati sebe ili druge, možemo to učiniti tako što ćemo obratiti pažnju na nepoštivanje čovjeka prema ljudima i njihovim pravima, a iz toga ćemo zaključiti da postoji nepoštivanje spram Božijih zakona. Ovaj hadis ustvari je pokazatelj kauzalnog i stvaralačkog zakona. Ukoliko neko nema stida, to znači da nema ni poštovanja prema drugima, bez obzira na činjenicu da li je riječ o ljudima ili o Bogu.

d) Stid i razvoj ličnosti

Imam Ali, a. s., vidi stid uzročnikom sazrijevanja čovjekove ličnosti. Ukoliko ne voli da drugi vide njegove nedostatke, čovjek će se truditi da ih otkloni, a onaj koji nema nedostataka, ima i duhovno i moralno jaku ličnost. Upravo zbog toga Imam Ali, a. s., kaže da ljudi neće vidjeti nedostatke kod čovjeka koji obuče odjeću stida. Valja napomenuti da ovdje nije riječ o skrivanju nedostataka, već o čišćenju od nedostataka i njihovom otklanjanju.

e) Stid je uzrok buđenja osjećaja odgovornosti

Ukoliko se stid u čovjeku dovoljno razvije, to će biti povod da čovjek svoje društvene, vjerske i lične dužnosti i obaveze obavlja u najboljem mogućem obliku. Čovjek kao takav neće sebi dozvoliti da obaveze i zadatke izvršava služeći se prevarama, podlostima, lažima ili lijenošću. Što god čovjek ima jači stid u sebi, više će se truditi u savjesnom obavljanju obaveza koje su mu povjerene. Možemo zaključiti da u islamu stid zauzima veoma visoko mjesto kao izuzetno vrijedna vrlina koja je uzrokom brojnih korisnih učinaka, poput boljeg obavljanja dužnosti, razvijanja autoriteta i ličnosti, a iz pobrojanih primjera postaje jasna tijesna povezanost stida i vjere.

Vrijednost stida sa psihološkog stanovišta

Jedna od veoma važnih psiholoških rasprava u vezi s temom o uzrocima razvoja čovjekove ličnosti jeste pitanje duševnih svojstava i psiholoških odlika. Naime, svaki čovjek posjeduje tri osnovne sastavnice. Ukoliko ove sastavnice ne budu ravnomjerno razvijane ili ukoliko dođe do izostanka neke od njih, to će sigurno prouzročiti nazadovanje čovjekove ličnosti. Ti elementi su sljedeći:

1. čovjekov intelektualni razvoj;
2. duhovni razvoj i razvijanje vrlina;
3. praktično korišćenje spomenutog u društvenom ponašanju.

U hijerarhiji koja vlada među spomenutim elementima prisutan je logičan redoslijed. Dakle, djela su posljedica morala i čovjekovih osobina, a moral je posljedica čovjekova intelekta i njegova pogleda na svijet. Ukoliko se čovjekova psiha ne razvija onako kako bi se trebala razvijati pa na taj

način ne uspije uljepšati sebe visokim ljudskim svojstvima, takvo stanje svjedoči činjenicu da se radi o čovjeku koji u sebi nema intelektualnih mogućnosti, a osim toga na praktičnom planu, u društvenom životu, ne može biti uspješan. Naprimjer, nije moguće da kukavica prilikom suočenja sa neprijateljem pokaže postojanost, hrabrost i pribranost.

Stid i njegova važnost s društvenog stanovišta

Ukoliko čovjek obrati dovoljno pažnje na dva prethodna podnaslova (tj. o stidu sa vjerskog i sa psihološkog stanovišta) bit će mu sasvim jasna važnost stida sa ovog trećeg, društvenog stanovišta. Društvo je ustvari skup pojedinaca. Ukoliko većina pojedinaca bude posjedovala moralne vrline i uzvišene ljudske odlike, poput psihičke čistote i zdravlja, sigurno je da će i društvo biti zdravo i da će se kretati u pravcu napretka. U suprotnom, također je sasvim izvjesno da će društvo biti nezdravo, loše, zaostalo, zatupljeno itd.

Imam Sadik, a. s., u sljedećem hadisu ukazuje na učinke stida na psihu i društvo: “Da ne postoji stida i njegovih učinaka ne bi se poštovalo pravo vjernika niti bi se ispunjavala obećanja. Ispunjavanje potreba onima kojima je pomoć potrebna kao i pribjegavanje dobrim djelima, a ustezanje od loših ne bi se odvijalo na dostojan i dosljedan način...”

Stid ne samo da je djelotvoran u provođenju moralnih obaveza, već se i velik broj zakonskih službi – bilo vjerske, bilo društvene – praktično se provode u djelo upravo zbog stida. Određen broj pojedinaca, u slučaju da nemaju stida, oglušio bi se na prijekore i opomene, ne bi čak poštovali ni prava vlastitih roditelja, ne bi vraćali povjerene im stvari i ne bi se ustručavali ni jednog nemoralnog čina. U spomenutom hadisu ukazano je i na važnost i ulogu stida kada je riječ o obavljanja vjerskih obaveza, ali i na njegovu ulogu u vezi sa psihičkim i moralnim razvojem. Dakle, nakon svega što je rečeno postalo nam je jasno kako stid igra veoma važnu ulogu u našim životima.

Neophodnost ravnoteže

Jedno od pitanja kojima se u islamu poklanja velika pažnja, posebno sa stanovišta Kur'ana, jeste pitanje uloge ravnoteže i umjerenosti u svim vidovima čovjekova života (ibadet, moral, porodica, društvo itd.). Odlazak u bilo koju krajnost uzrok je zastranjenja sa puta znanja i Istine. Jedan od primjera ovog općeg zakona jeste stid. Međutim, ako se i sa stidom pretjera, bez obzira u kojem pravcu, čovjek samog sebe dovodi do velikih poteškoća i nedaća. Islam, čiji je zadatak odgojiti fitret i uputiti čovjeka, nije zanemario ovo važno pitanje, te je na veoma jasan i prihvatljiv način ukazao na neophodnost provođenja umjerenosti.

Božiji Poslanik, s. a. v. a, u jednom hadisu rekao je sljedeće: “Stid može biti dvojak, racionalan stid i glupi stid. Onaj racionalni stid je sa znanjem, a glupi stid dešava se zbog neznanja.” Dakle, potrebno je truditi se da stid ne postane pretjerana stidljivost i to takva da čovjek ostane bez svojih duhovnih ideala i dostojanstvenog društvenog života. Za primjer ćemo navesti sljedeće ajete:

a) A Allah se ne stidi istine.

يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ

b) Oni se na Allahovu putu bore i ničijeg prijekora se ne plaše.

Pojedinci, usljed sumnjive prošlosti, nakon što se vrata Pravom putu, lišavaju sebe vršenja velikog broja vjerski pohvaljenih djela, jer osjećaju stid i pritisak od drugih koji su ih poznavali u prošlosti. Takvo nešto je ustvari slabost duha koje se ispoljava u vidu stida, jer se zbog grijeha, a ne zbog napuštanja grijeha gubi obraz pred Bogom i evlijama. U osnovi, suština dolaska poslanika jeste pružanje spasilačke pomoći grješnicima i zalutalim, a ne vjernicima u Boga. Imam Ali, a. s., u odlomku jedne dove koja mu se pripisuje kaže sljedeće: “Bože, oni koji su ispunjeni ljubavlju u Tebe, noći svoje u dovama i u šaputanjima Tebi budni provode; a oni što u nemar zađoše i znaka ljubavi u njima prema Tebi što nema, cijelu noć u dubokom snu provode; Bože, ovo je roblje Tvoje od kojih neki u snu, a drugi budni su, noćima ponizno u suzama okrenuti Tebi; ali Bože, svo je roblje Tvoje uprlo oči nade u pomoć i milost Tvoju, i svi žude za Džennetom i bliskošću Tvojom.” Prema spomenutim riječima, osnova dobrote i milosti Božije jeste u uputi i spašavanju griješnih i zalutalih. Grijeh i griješna prošlost ne trebaju niti smiju biti razlog ostanka u zabludi niti povod kršenja tuđih prava.

c) Imam Ali, a. s., u Stazi rječitosti kaže: “Neka se niko ne stidi naučiti ono šta ne zna.” Razuman čovjek, vjernik, zna da u svakom razdoblju svoga života ima priliku i mogućnost da se kreće naprijed, zato se treba rasteretiti pogrešnog stida, drugim riječima, ne treba mu dati priliku da mu pravi poteškoće te da ga lišava vječnih savršenstava.

d) U Stazi rječitosti možemo pročitati sljedeće kazivanje Imama Alija: “Neka se niko od vas ne stidi reći 'Ne znam' kada bude upitan za nešto čemu ne zna odgovor.” Takvi i desetine sličnih primjera ukazuju na pravilo kako se treba čuvati nepotrebnog stida koji je pokazatelj unutarne nezrelosti. Iz tog razloga vjerski prvaci su tačno odredili granice kojih se treba pridržavati kako se ne bi suočili sa negativnim posljedicama.

Imam Sadik, a. s., prenosi od Poslanika da je rekao: “Postoje dvije vrste stida, jedan je pokazatelj duhovne slabosti, a drugi moći, vjere i razboritosti.” Nekađ nemoć nazivamo stidom, prihvatanje poniženja obrazlažemo stidljivošću, a zapravo su sve to posljedice čovjekove duhovne nedoraslosti i slabosti njegove ličnosti, a ne znakovi njegovih umnih promišljanja, psihičke zrelosti ili pak prisustva tragova imana. Zaključujemo da postoji neophodna razlika među dvama spomenutim stidovima.

Dakle stid (ar. haja', a pers. šarm) ustvari je vrsta osjećajne reakcije, tj. nelagodan psihički osjećaj koji se javlja pod pritiskom straha od prezira ili kritike drugih. Ovo psihičko stanje nekad je ispravno i uzrok je rasta čovjekove ličnosti, a uz to i dobar pokazatelj imana, usljed čega se ubraja u poželjna i pohvalna moralna svojstva. Međutim, u nekim prilikama stid je nepoželjan, neispravan i neprihvatljiv, a kao takav, pokazatelj je duhovne i psihičke slabosti kao i nedostatka i nedovoljnog razvoja ličnosti.

Najbolji stid

Postoje činjenice koje ukazuju kako je stid ponekad nepoželjan i nepotreban, te je kao takav pokazatelj nezrele vjerske ličnosti i neupućenosti. Ponekad je stid veoma pohvalan i poželjan, i to u slučaju kada čovjek odgoji sebe do te mjere da počne osjećati stid (pozitivni) od samoga sebe. Vezano za ovu temu Imam Ali, a. s., u jednom hadisu iz zbirke Gurerul hikjem kaže sljedeće: “Najljepši stid je stid od samog sebe.” Ova vrsta stida uzrokuje takvo stanje da čovjek jednostavno sebi neće dozvoliti bilo kakvu vrstu djela koja je neprimjerena ili ružna ili se pak protivi njegovu fitretu. Takvim svojim stavom u cijelom životu u svim prilikama očuvat će svoju istinsku vrijednost.

Imam Ali, a. s., rekao je sljedeće: “Vrijednost svakog čovjeka jeste u onome šta on smatra lijepim.” Ako čovjek sebe smatra lijepim, ako je Božija stvorenja shvatio ispoljavanjem imena Njegovih, onda mu ovakav način razmišljanja neće dozvoliti da mu se ruka, jezik ili pak tjelesni organi zaprljaju grijehom i istupanjem sa Pravoga puta i robovanja svome Gospodaru. Sve do mjere do koje čovjek iskusi samospoznaju, imat će veći stid i više će čuvati položaj na kojem je njegov stid vidljiv.

Negativne posljedice bestidnosti

U isti mah kada postanu jasne posljedice i korisni učinci stida sasvim se prirodno ukazuju i negativni učinci bestidnosti.

Božiji Poslanik u jednom hadisu kaže sljedeće: “Šta ćete uraditi u vremenu kada vam žene budu pokvarena morala, a mladež bude zaprljana grijehom te ne bude naređivala dobro, a odvrćala od zla?” Rekoše: ‘Zar će se takvo šta dogoditi, o Poslaniče?’ Odgovori: ‘Da, i gore od toga! A šta ćete činiti kada ljudima budete zlo naređivali, a sprječavali ih od dobra?’ Rekoše: ‘O Poslaniče Božiji, zar će se takvo šta dogoditi?’ Reče: ‘Da, i gore od toga! A šta ćete činiti u vrijeme kada se dobro lošim bude smatralo, a grijesi i loša djela budu smatrana pohvalnim?!’” U ovom su hadisu društvene promjene opisane su postupnim tokom.

a) Griješenje

Prvi korak u zastranjenje jeste kršenje zakona i prelazak preko granica Božijih normi. Gubljenje fitreta i čovječnosti posljedica je kršenja božanskih zakona. Prvi koraci čovjeka koji se okreće grijesima dovode u pitanje njegovo vjerovanje u vjerske istine. On ih vidi preprekama na svojoj novoj stazi. U suri Qiyama (31-33), u vezi sa pitanjem o Sudnjem danu i njegovim poricanjem, kaže se sljedeće:

فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ثُمَّ دَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَمَظِّي

Nije vjerovao, nije molitvu obavljao, nego je poricao i leđa okretao, a onda svojim bahato odlazio.

Oni ustvari nemaju ozbiljno pitanje niti naučni argument kojim pobijaju postojanje Božijeg zakona, nego ih na sumnju ili poricanje tjeraju njihovi grijesi kao i ljubav ka njima.

Primjedba:

Moguće je postaviti pitanje: Kakve veze ima grijeseenje i podavanje strastima sa Sudnjim danom i njegovim poricanjem. Zašto bi, u načelu, neko ko griješi i ko ima za cilj udovoljiti svojim strastima uopće imao potrebe dovoditi u pitanje ili čak poricati Sudnji dan?

Odgovor:

Čovjek bi volio udovoljiti svim svojim prohtjevima, ali je svjestan postojanja brojnih prepreka na ovom materijalnom svijetu. Jedna od tih prepreka jeste i pitanje Sudnjeg dana na kojem će biti odgovoran za gaženje tuđih prava, ogovaranje, kršenje Božijeg zakona i stotine drugih postupaka koji uokviruju cijeli njegov dunjalučki život, a tiču se općenito svih njegovih djela i nedjela. Sasvim je prirodno da takva pitanja u čovjeku ostavljaju traga, da nikoga ne ostavljaju na miru i da stvaraju svojevrsnu uzdržanost od udovoljavanja svim prohtjevima. Zbog toga donosi odluku jednim postupkom riješiti se te prepreke, a taj postupak znači jednostavno poricanje Dana u kojem bi mogao biti pitan za djela, uvjerenja i svega onoga što se odnosi na život. Problem je na taj način riješio, psiha mu može odahnuti jer ne mora brinuti o nečemu čega za njega nema. Na kraju, čini šta mu je volja, budući da je slobodan. Shodno rečenom, prva faza odvajanja sa Pravoga puta jeste činjenje grijeha, prekršaja, uzimanje prava drugih ljudi, prekoračenje i zanemarivanje granica Božijih.

b) Potpomaganje u grijehu

Čovjek je biće kod kojeg su propast i usavršavanje postepeni proces. On ima potrebu za kretanjem prema odabranom cilju, bez obzira da li je taj cilj bio savršenstvo ili propast, odnosno skretanje sa puta čovječnosti. U svakom slučaju, djela koja mora činiti da bi se približio svome cilju, na samom početku su teška. Međutim, pod utjecajem ponavljanja, uvježbavanja i ovladavanja istim, ona mu polahko postaju lahka. Jedna od otežavajućih okolnosti u činjenju tih djela jeste njihovo odudaranje od društvenih navika, a još teže od toga padaju osude i kritike ljudi upućene počinitelju. Kada čovjek osjeti da je određeno djelo općenito osuđeno i omraženo kod ljudi, dobro će razmisliti prije nego li ga izvrši, jer će osjetiti strah i zabrinutost. Da bi uklonio takvu prepreku sa puta, on počinje sa propagandom i bodrenjem drugih u cilju saradnje i sudjelovanja u tom djelu. Ova razina viša je od ranije spomenute, koja se tiče njega samog, kada kriomice ili javno čini pokuđena djela. Međutim, svjestan je da to ljudi ne opravdavaju te da osuđuju njegovo ponašanje. Poslanik je u navođenom hadisu ukazao na opasnost od takve pojave, opisujući je uzročnikom propasti pojedinca i društva.

Imam Sadik, a. s., prenosi od svog oca, a on od Poslanika sljedeće kazivanje: “Zaista grješnik, ukoliko potajno griješi, štetnost toga grijeha tiče se samo njega lično, međutim, ukoliko se grijeh čini javno, a ljudi ga ne

osude, plašt štete širi se i postaje sveobuhvatan.” Ako se u društvu čednost i ustezanje od nešerijatskih druženja i miješanja muškaraca i žena uzme kao nešto nazadno i davno prevaziđeno, a prihvate se nezakoniti i nemoralni odnosi, trebamo znati da će takvo društvo prije ili kasnije pasti u ponor, te da će u njemu sve ljudske vrline izumrijeti. U takvom društvu njegovanje skladnih porodičnih odnosa, između ostalog i pažnja prema roditeljima, smatra se zaostalim i nepotrebnim, a pomoć nemoćnim i nezaštićenim, prema Ničeovim riječima, znakom slabosti i njegovim veličanjem.

Zašto psiholozi, kada je riječ o kodeksu porodičnog ponašanja, kažu da se roditelji trebaju strogo paziti u međusobnom saobraćanju te da nemaju pravo pred svojom djecom rješavati sukobe i nesporazume. Takve pojave su poput prelazne bolesti. One će zahvatiti psihi djeteta i neće ga poštediti nemira, stresa i brige. U vezi s tim Poslanik kaže: “Spolni odnos roditelja pred svojim djetetom, bez obzira na činjenicu da ono ima samo nekoliko mjeseci života, ostavlja tako lošeg traga na njega da će ono u životu postati bludnik!” Svako djelo kada izađe iz sebi svojstvenih granica poprima rušilačke osobine i tada ne uništava samo svoga izvršioca, nego i druge povlači u propast. Na temelju ovih činjenica neophodno je da svaki vjernik vodi veliku brigu kada je riječ o moralnim radnjama i ponašanju, posebno kada se to tiče društvenog života, kako ne bi kojim slučajem sam bio povod društvenim zastranjenjima i moralnim posrnućima.

c) Vidjeti ružno lijepim

Posljednju etapu pada, ili drugim riječima potpunu propast i potpuno zastranjenje treba očekivati kada čovjek ružno vidi lijepim, kada krši zakone svojom snalažljivošću, gazi prava drugih ljudi i to smatra ličnom slobodom. Poslanik, s. a. v. a., kaže da je najgore stanje pojedinca i društva kada budu grijeh smatrali – dobrom, a dobra djela – zlom. Ranije smo spomenuli činjenicu da ponavljanje nekog djela vremenom postaje slika ili način ljudskog ponašanja općenito, a kada se srodi sa čovjekovim moralom, više ne postoji nikakve prepreke u njegovom izvršenju. Takvo nešto je kur'anska i racionalna stvarnost, a potvrđuju je i pojedinačna iskustva. Izvjesno vrijeme nosi lažan epitet morala i duhovne odlike, te polahko na sebe navlači ruho znanja i vjerovanja, a zatim osjećanje da je ružno blijedi i nestaje. Prije nego li se na takvo djelo naviknemo i niz puta ponovimo, ono je na razini posljedice, ali nakon što je mutiralo u moralnu osobinu, ono zapravo upravlja pojedincem. Prirodni zakon nalaže da čovjekov moral i ponašanje ovim redoslijedom dobivaju naredbe od razuma. Kur'an o tome kaže sljedeće:

إِذَا تَنَتَّلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۚ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ

Kada mu se ajeti naši kazuju, govori: “Izmišljotine naroda drevnih!” A nije tako! Ono šta su radili prekrilo je srca njihova.

Merhum allame Tabatabai, r. a., kaže: “U ovim dvama ajetima jasno se ističu tri tačke. Prva od njih jesu ružna djela koja oblikuju predstavu i izgled koji ostavljaju jakog traga, te preobražavaju čovjekov nefs upravo u svoj oblik i izgled. Ustvari, čovjekov nefs poprima izgled djela. Ukoliko je djelo loše i čovjekov nefs će postati loš. Naprimjer, ukoliko je djelo laž, nefs postaje lažljivim. Saobrazno iznesenom, ni čovjekovi snovi nisu istiniti ako

je pojedinac koji sanja lažov. Ukoliko želimo sanjati istinu, jezik nam mora govoriti istinu, kako bismo u svijetu snova vidjeli ono šta odgovara zbilji. Druga tačka vidljiva iz ajeta svjedoči da su forme i slike koje se nalaze u nefsu svojevrsna prepreka da instrumenti opažanja dođu do istinitih saznanja ukoliko su i same zaprljane, zbog toga što je ta nečistoća poput hrđave zavjese koja se ispriječi između istine i srca. Na kraju, treća tačka kazuje da je čovjekov nefis u svom prvobitnom izdanju i po svojoj prirodi čist i svjetao i da zbilju vidi onakvom kakva ona jeste. Dobro i zlo također prepoznaje upravo u onom obliku u kojem oni i jesu. Shodno tome, jedna od posljedica pogrešnog odgoja jeste uništavanje mogućnosti shvatanja istine onakvom kakva ona zapravo jeste. To za posljedicu ima ograničenje razuma, čime prirodno biva usmjeren u put laži i zablude, zbog toga što u svijetu stvorenog postoje samo dva puta: ili put istine, ili put zablude.”

Sramežljivost

Do sada smo objasnili nekoliko tema kroz koje smo upoznali važnost stida u čovjeku i štetnost bestidnosti, kako za pojedinca, tako i za društvo. Također smo saznali koliko je važno očuvati ravnotežu u potiskivanju stida, kako se ne bi zalutalo u područje bestidnosti. Sada želimo preći na drugo poglavlje, tj. progovoriti o sramežljivosti i njenim nepovoljnim učincima, a potom ćemo se upoznati sa uzrocima zbog kojih dolazi do sramežljivosti.

Neophodnost ravnoteže

Pitanje ravnoteže i umjerenosti te preciznog kretanja po osi srednjeg puta jedno je od temeljnih pitanja i postavki u izgradnji zdrave čovjekove ličnosti i njegova privatnog i društvenog života. Svako izlaženje iz sebi svojstvene ravnoteže i napuštanje osovine ispravnog kretanja sigurno predstavlja početak lične propasti i uništavanja drugih. Kur'an je o neophodnosti čuvanja srednjeg puta, tj. ravnoteže u svim dionicama života posvetio puno prostora u ajetima i ukazao vjernicima na značaj čuvanja od pretjerivanja u bilo čemu. Navest ćemo nekoliko kura'nskih kazivanja koja govore o štetnosti pretjerivanja:

a) Ibadet

Prvi ajeti sure Ta ha objavljeni su zbog toga što je Poslanik, s. a. v. a., puno činio ibadet. U tom kontekstu biva mu ukazano:

مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَىٰ

Ne objavljujemo ti Kur'an da bi se mučio.

b) Poslanstvo

Upravo na osnovu činjenice da je "milost za svjetove", Poslanik je mnogo patio zbog moralne, svjetonazorne i drugih zalutalosti, u kojima su se gubili njegovi savremenici. Uzvišeni Gospodar šalje Džibrila, a. s., sa sljedećim riječima:

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ عَلَىٰ آثَارِهِمْ إِن لَّمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا

Pa zar ćeš ti za njima od tuge svisnuti, ako oni u govor ovaj neće da povjeruju?

U drugom ajetu govori se o poslaničkoj dužnosti: Poslanik je jedino dužan jasno obznaniti.

وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ

c) Pomoć siromasima

Božiji Poslanik, s. a. v. a., bio je veoma samilostan prema siromasima i uvijek bi sve što je imao davao nevoljnicima, tako da bi sam ostajao bez ičega. Jednom prilikom došao mu je siromah na vrata i zatražio pomoć. Poslanik nije imao ništa za dati, pa siromah zatraži da mu da košulju koju je imao na sebi. Poslanik skide košulju i dade je upornom siromahu. Međutim, nakon tog čina nije imao šta obući kako bi otišao u mesdžid na namaz. Ljudi

su čekali, ali njega nije bilo. Kasnije su saznali šta se dogodilo. Tada stiže ajet u kojem se kaže da mu to nije obaveza:

وَلَا تَعْلُ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا

Ne drži ruku svoju stisnutu, a ni posve otvorenu – da ne bi prijekor zaslužio i bez ičega ostao.

Čovjek, dakle, ne treba željeti sve za sebe, ali ni sve darivati od sebe, kako ne bi na kraju ostao bez ičega.

d) Hod

Hazreti Lukman, a. s., savjetuje svoga sina da se drži srednjeg puta, čak i u načinu hodanja, što je pohvaljeno i preporučeno Kur'anom:

وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ

U hodu budi odmjeran, a u govoru ne budi grlat; ta najneprijatniji glas je revanje magarca!

e) Govor

U prethodnom ajetu – osim umjerenosti u hodu – ukazuje se i na umjerenost u visini glasa prilikom govora. Čak se alegorično kaže da su oni koji jako glasno govore slični magarcu koji reve, što svakako smeta ušima slušaoca.

f) Kiraet i dova

Kur'an jasno kaže:

وَلَا تَهْرَبْصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا

Ne izgovaraj na sav glas Kur'an kad namaz obavljaš, a i ne prigušuj ga; traži sredinu između toga.

Sa fikhskog stanovišta kira'et u namazu predstavljen je upravo ovim ajetom. Naime, pod kiraetom, sastavnim dijelom namaza bez koga bi namaz bio neispravan, podrazumijeva se potpuno i pravilno izgovaranje riječi sadržanih u surama koje se uče, i to tako da učenje ne bude preglasno ukoliko se radi o namazima na kojima se uči glasno, čime bi namaz ličio na sve, osim na namaz, a na onim namazima gdje je propisano učenje u sebi ne smije se učiti samo u mislima zbog toga što to nije kira'et, već potrebno je učiti toliko glasno da sami sebe čujemo kako smo izgovorili riječi ispravno. U protivnom, namaz ne bi bio ispravan i zahtijevao bi naklanjavanje. Veoma je velik broj sličnih primjera u Kur'anu, a njihovo navođenje udaljilo bi nas sa naše teme. Međutim, ovo što je navedeno dovoljno jasno ukazuje na činjenicu da srednji put spada u temeljna pitanja islama i potvrđena načela vjere. Cilj je bio upravo pokazati kako ne treba ići iz krajnosti u krajnost niučemu. Razum i iskustva potvrđuju ono što islam i Kur'an savjetuju.

Vratimo se sada temi. Što se tiče stida, bestidnosti ili sramežljivosti stvari stoje kao i kod navedenih primjera. Sramežljivost je povod neuspjeha i lišavanja onoga što život pruža. Upravo na temelju srednjeg puta i umjerenosti Poslanik, s. a. v. a., nazvao je sramežljivost tupavošću i pokazateljem neznanja. Ona čovjeka lišava stizanja do sreće i savršenstva.

Uzroci sramežljivosti

Jedno od važnijih pitanja odgojnog procesa jeste pitanje uzroka sramežljivosti. Zbog čega su pojedinci do te mjere stidljivi da se čak na časovima stide pitati nastavnika za ono što ne znaju?! Sa psihološkog stanovišta ponuđen je velik broj uzroka zapadanja u stanje sramežljivosti, u kojem nije rijetka pojava da se čovjek zbog toga što je stidljiv svjesno odrekne svojih očitih prava. Na neke ćemo primjere ukazati.

Doktor Alandi u knjizi Nespoznato dijete kaže: “Siromaštvo, fizički nedostaci, bolest, neuslovan porodični život i skromnije odijevanje od drugih neki su od uzroka koji dijete čine šutljivim, stidljivim i povučenim te stoga uzrokuju društvenu odbačenost.”

Šta kaže vjera o tom pitanju? Od presudnog značaja sa vjerskog stanovišta jeste ispitati uzroke koji dovode do sramežljivosti, kako bi na taj način mogli izvršiti Božiju naredbu i vjersku dužnost te tako stekli mogućnost sprječavanja nastanka loših osobina ili, u najmanju ruku, sačuvati se od pojave da sami budemo među uzročnicima nastajanja loših svojstava.

Poslanik, s. a. v. a., u jednom hadisu ukazuje na dva osnovna razloga za nastajanja takvih svojstava, koje savremeni pedagozi i psiholozi ispituju u svojim razmatranjima o društvu i društvenim kretanjima. Dakle, sve što se u spomenutim naukama navodi i što psiholozi izrijeком potvrđuju, vraća se upravo na one dvije pojave na koje Poslanik ukazuje u hadisu, a to su siromaštvo i neugledna porodica.

Siromaštvo i privredna nemoć

Siromaštvo i lišenost životnih pogodnosti spadaju u najveće i najpogubnije uzroke rastakanja ličnosti i uništavanja ugleda pojedinaca i društva. Siromaštvo ne samo da lišava životnih pogodnosti i užitaka i nego uništava i zdravu ličnost i dostojanstvo u čovjeku, što postaje prepreka da čovjek spozna samoga sebe.

Zabilježeno je u Stazi rječitosti kako je Imam Ali, a. s., obraćajući se svome sinu Muhamed bin-Hanefiji, rekao sljedeće: “Sinko moj, plašim se siromaštva za tebe. Utječi se Allahu od njega. Siromaštvo uništava vjeru, otupljuje razum i misao, uskovitlava neprijateljstvo i međusobnu netrpeljivost.” Iz spomenutih riječi možemo zaključiti da siromaštvo ozbiljno narušava temelj racionalnog, vjerskog i društvenog života.

Mudri Lukman, a. s., svom sinu rekao je sljedeće: “Sine, iskusio sam sva trpljenja i životne gorčine i ni u čemu nisam našao ništa gorče i teže od siromaštva. Dođe li dan da i sam budeš suočen sa siromaštvom, o njemu se jadaš samo Gospodaru svome. Ne spominji ga ljudima jer bi te smatrali bezvrijednim i ništavnim.”

U islamu postoji ustanova koja se naziva društveno saosjećanje, u vezi sa kojom je merhum allame Medžlisi u osamnaestom tomu svoje poznate

zbirke hadisa Biharul-envar, u poglavlju Ta'zije (Tješenje) prenio veoma dirljiv hadis od Poslanika, s. a. v. a.: “Ukoliko kupiš voća za svoju porodicu, jedan dio pokloni komšiji. Ako nemaš dovoljno da pokloniš, unesi ga u kuću tako da se ne primijeti da si išta donio i ne dozvoli djeci da ga iznose iz kuće jer bi ih mogla vidjeti komšijska djeca i uznemiriti se zbog toga.”

U spomenutom hadisu možemo uočiti mudre poruke od kojih ćemo izdvojiti samo neke. Naime, ovdje nam postaje jasno zbog čega je zaboravljanje siročadi i nepodsticanje drugih da im pomažu izričitim kur'anskim kazivanjem izjednačeno sa poricanjem vjere ili kufrom:

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ

Znaš li ti onoga koji onaj svijet poriče? Pa to je onaj koji grubo odbija siročće, i koji da se nahrani siromah – ne podstiče.

Postaje jasno, također, zbog čega je sa kur'anskog stanovišta kamata ustvari objava rata Bogu. Ovaj hadis pojašnjava razloge zbog kojih komšije imaju tako ozbiljna obostrana međusobna prava i obaveze. Kada se sve to dobro sagleda, postaje jasno kako islam ne dozvoljava da jedan musliman sjedi besposlen, bacajući se tako u kandže siromaštva ili da u odori lažnog tevekkula, oslanjanja na Boga, i iz ljubavi prema Ahiretu sebe svrsta u red siromaha, te da mu nerad bude opravdanje, jer želi na Sudnjem danu biti među prvima koji će stići u zagrljaj Božije milosti. Sve je to sa islamskog stanovišta nedopustivo i neprihvatljivo. Otac je dužan ulagati velik napor i mnogo raditi kako bi osigurao svojoj porodici život dostojan časnog čovjeka. Majka nema pravo nedomaćinskim troškovima i neumjesnim izdacima dovoditi porodicu u nezavistan položaj i stvarati u kući atmosferu netrpeljivosti. Poslanik, s. a. v. a., o siromaštvu je govorio sljedeće: “Uđe li siromaštvo u vaše domove na jedna vrata, na druga vrata će izaći vaša vjera.” Sa Poslanikove tačke gledišta nije moguće pomiriti vjeru i siromaštvo. Čovjek koji sam doprinosi vlastitom siromaštvu usljed lijenosti ili zato što ne zna ništa raditi, nema pravo svoje dijete podučavati vjeri. Imam Ali, a. s., u jednom kazivanju ističe: “Siromaštvo uništava vjeru, oduzima razum i uzrok je međusobnog neprijateljstva i netrpeljivosti.” Naime, dijete ovakvoga siromaha u svojoj glavi vjeru drži glavnim krivcem za siromaštvo porodice u kojoj odrasta. Ono nije svjesno da je otac njegovu porodicu doveo u takvo stanje svojom lijenošću, te je na taj način ukaljao i lice islama, ili da je majka svojom nezasiošću i rasipništvom porodicu bacila na koljena. Upravo je sada jasno zbog čega islam od odgovornih ljudi na visokim državnim funkcijama traži materijalnu snagu. U prilog rečenom nalazimo sljedeći ajet:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْحَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ

I protiv njih pripremite koliko god možete snage i konja za boj, da biste time zaplašili Allahove i vaše neprijatelje, i druge osim njih – vi ih ne poznajete, Allah ih poznaje. Sve šta na Allahovom putu potrošite bit će vam naknađeno, neće vam se nepravda učiniti.

Riječ i'dād, upotrebljena u ovom ajetu ima značenje sakupljanja i spremanja svega što je potrebno za postizanje određenog cilja. Naprimjer, da bismo potpalili vatru potrebne su nam drva i šibice, a vatra će nas grijati ili ćemo na njoj skuhati hranu. Bez pripreme onoga svega što je potrebno, nemoguće je stići do cilja. Pojedinaac ili društvo mogu sebi odrediti neki cilj do kojeg žele doći; s druge strane, i drugi mogu sebi odrediti taj isti cilj te je stoga sasvim razumno da među njima dođe do sukoba kada im se putevi prepletu. Tada može pobijediti samo jači, snažniji i onaj ko posjeduje argument sile.

Kur'an kaže da muslimani moraju biti jaki kako bi osujetili namjeru svojih i Božijih neprijatelja za napadom i osvajanjem, kako nikome ne bi dopustili da ih ponizi. Ovo usredsređenje i prikupljanje snage jednom može biti u vidu pripreme za rat, drugi put u vidu jačanja privrede, nekada kroz jačanje tehnologije i industrijsko osavremenjenje, ili kao političko jedinstvo, jer su potrebe koje vrijeme iziskuje različite, kao i ciljevi prema kojima se može zajednički krenuti. Možemo zaključiti da čovjek koji se nalazi na odgovornom mjestu u islamskoj državi nije odgovoran pred Bogom samo za sebe, nego i za čast vjere, poretka i svih muslimana.

Potrebno je naglasiti da s ciljem izgrađivanja ličnosti i ugleda naše djece na individualnom i društvenom planu i u smjeru ispravnog vjerskog društvenog odgoja, sa željom za što kvalitetnijim ispunjenjem i opravdanjem povjerene nam ljudske dužnosti, u prvom planu trebamo se zalagati u borbi protiv siromaštva. Štaviše, trebamo biti uporni u stjecanju porodičnog bogatstva da bi i drugi imali koristi od učinaka našeg rada i da bi, na kraju, poštivanjem i uvažavanjem ljudskih prava spriječili mogućnost siromaštva djece, u cilju ostvarivanja zdrave atmosfere na vjerskom i odgojnom planu. Tako bi se mogli u lijepom svjetlu suočiti sa neprijateljima islama i muslimana.

Neugledna porodica

Drugi povod koji dovodi do sramežljivosti i gubljenja samopouzdanja, a time i do niza posljedica o kojima smo govorili, jeste neuglednost ili nečasnost porodice iz koje se potječe. Muhammed, s. a. v. a., zabranio je da se koristimo prijekorom prema drugim ljudima čak i kada su u pitanju oni koji su učinili grijeh za koji je predviđena šerijatska kazna. Božiji zakoni moraju se provoditi. Božjom odredbom propisane granice tiču se svih ljudi i radi dovođenja društva u red nema izuzetka u odlučivanju nad kim će se provesti šerijatom određena kazna. Međutim, niko nema pravo -drugoga prekorjevati i kuditi.

Postavlja se pitanje zbog čega je Poslanik zabranio prijekor. Prema Poslanikovom, s. a. v. a., mišljenju skuti pokude šire se i na krug porodice, djece, plemena i naroda, a pored toga za sobom povlače hiljade nedaća i smutnji. Kako god je medicina ustanovila praksu da se bolesnici oboljeli od lahko prenosive opake bolesti zatvore u karantin radi sprečavanja širenja virusa, tako je i opća islamska praksa predviđela karantin sa psihološkog stanovišta. Sakrivanjem nedostataka o kojima je riječ osigurava se psihička higijena i sigurnost.

Božiji Poslanik, s. a. v. a., u jednom hadisu rekao je: “Ukoliko bi se sluškinja koja je u vašoj vlasti odala nečasnom tjelesnom užitku, izlazeći iz okrilja čednosti, kaznite je i izvršite Božiji zakon nad njom, ali je nemate pravo kuditi i prekorjevati.”

Objašnjenje

1. U skladu sa islamskim učenjem, niko neće nositi ničiji teret niti će ikome biti umanjeno od njegova tereta. Niti je tuđi grijeh mrlja na našim skutima, niti je ičija vrlina sredstvo za čišćenje naših zaprljanih haljina:

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى

Šta god ko uradi, sebi uradi, i svaki će grešnik samo svoje breme nositi.

Ukoliko smo prihvatili ovo logično načelo, nemamo prava očevu ili majčinu pripadnost neuglednijem plemenu ili njihovo neznatno porijeklo prenositi na druge zato što bi to bilo očito kršenje zakona i bespravno oduzimanje tuđih prava, što se ubraja u grijeh koji zaslužuje Božiju kaznu. Spominjanje nedostatka uzrokuje druge nedostatke. Vjerskom logikom posmatrano, duhovne i psihičke bolesti i nedostaci trebaju se poput tjelesnih bolesti locirati i liječiti i ne treba dozvoliti da se šire. Spominjanje nedostataka i mahana samo po sebi je loše govorkanje o psihološkim bolestima i samo je psihička bolest. Otuda islam ove mahane – u svrhu sprječavanja njihova širenja – u svom društvenom programu proglašava zabranjenim djelima, kako bi na taj način one bile zaboravljene i iskorijenjene sa društvene pozornice.

2. Zabranjeno je davanje ružnih nadimaka. U jedanaestom i dvanaestom ajetu sure Al-Hugurat izložena su neka od društvenih pitanja, a ujedno je ponuđen i način na koji se ona mogu riješiti. Niko nema pravo ismijavati drugoga. Niko nema pravo uznemiravati druge time što će im davati ružne nadimke. Nijedan musliman nema pravo sumnjati u drugog muslimana i gajiti o njemu ružne misli. Musliman nema pravo ogovarati drugog muslimana i govoriti mu iza leđa. Tajna svih razilaženja među ljudima krije se u pitanju međusobnog upoznavanja i društvenih veza.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَكْسِبُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

O vjernici, neka se muškarci jedni drugima ne rugaju, možda su oni bolji od njih, a ni žene drugim ženama, možda su one bolje od njih. I ne kudite jedni druge i ne zovite jedni druge ružnim nadimcima! O, kako je ružno da

se vjernici oslovljavaju podrugljivim nadimcima! A oni koji se ne pokaju – sami sebi nepravdu čine.

O vjernici, klonite se mnogih sumnjičenja, neka su sumnjičenja, zaista, grijeh. I ne uhodite jedni druge i ne ogovarajte jedni druge! Zar bi nekome od vas bilo drago da jede meso umrlog brata svoga – a vama je to odvratno – zato bogobojazni budite! Allah zaista prima pokajanje i samilostan je.

O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste upoznali jedni druge. Najugledniji kod Allaha je onaj koji je najbogobojazniji. Allah uistinu sve zna i nije Mu ništa skriveno.

U spomenutim ajetima vidimo velik broj uputa koje se tiču načina našeg života u društvu. Spomenut ćemo samo neke:

- a) ne rugati se drugima, jer su oni možda bolji;
- b) ne govoriti drugima svoje mahane;
- c) kloniti se međusobnog sumnjičenja i ružnih misli;
- d) ne nazivati se ružnim nadimcima;
- e) izbjegavati međusobna uhođenja i pronalaženja mahana;
- f) ne ogovarati jedni druge;
- g) upoznavati različitosti sa kojima nas je Bog stvorio;
- h) uzgajati bogobojaznost koja vodi plemenitosti.

Pobrojani primjeri spadaju među najvažnije sociološke i psihološke upute. Društvo koje se pridržava spomenutih uputstava dobija zdravu, mirnu i sigurnu atmosferu zajedničkog života i sa sociološkog, i sa psihološkog stanovišta. Ukoliko ovi zakoni ipak ne budu poštovani, nanesen je ozbiljan udarac društvenom miru i sigurnosti (primjer ubistava u privredno naprednim državama koje su postigle prividni vanjski, ali ne unutrašnji mir).

Sasvim je izvjesno da su duhovna i psihička postojanost i mir mnogo važniji i djelotvorniji od vojne sigurnosti. Kada postoje unutrašnji mir i sigurnost u jednom društvu, onda ni uspješno rješavanje vojnih sukoba nije teško ostvarivo. S druge strane, gubljenjem psihičkog mira, nestaju temelji i svih ostalih činilaca društva.

Upravo zato islam – koji svoje propise i zakone nudi u društvenom okrilju i koji društvo vidi osnovom svih duhovnih savršenstava i ideala – ni po koju cijenu nije spreman uništiti ili prodati nijednog pojedinca koji predstavlja sastavni dio ove osnove, tj. društva.

Na kraju, možemo zaključiti da mi kao muslimani imamo dužnost iskorijeniti i privredno i moralno siromaštvo, a nakon toga uputiti se ka pojedinačnim savršenstvima i društvenoj časti, da bismo time svojom praksom pripremili teren za širenje svijetle islamske kulture. U protivnom, zasigurno neće biti drugih rezultata, osim poniženja za islam, a što će kao posljedicu imati da ćemo na Sudnjem danu biti postićeni i poniženi pred Allahom i Njegovim Poslanikom.

Poslanik, najljepši uzor

Na samom početku poslaničke misije, kada je Muhammed, s. a. v. a., počinjao sa organiziranim pozivanjem u islam i kada su se prvi muslimani

počeli okupljati oko njega ulazeći u novu vjeru, velik broj zamki vrebao je sa svih strana. Jedan od problema bio je i Ebu-Džehl, neumorni neprijatelj islama i Poslanika sa neprekidnim nastojanjem da napakosti Poslaniku i ashabima, koji je uvijek smišljao nove metode rovarjenja i spletkarenja protiv muslimana. Među muslimanima je doživljavan kao zao i drski prevarant. Imao je sina Ikrimu, koji nakon očeve smrti odlazi pred Poslanika, s. a. v. a., i prihvata islam. Poslanik ga je dočekaao raširenih ruku i primio u zagrljaj, pohvalivši njegov mudri korak. Međutim, kada god bi ga muslimani vidjeli, govorili bi da ide sin Božijeg neprijatelja. Ikrima se zbog toga požalio Poslaniku. Poslanik, s. a. v. a., prvo je zabranio muslimanima da čine ovo pogrešno djelo, a zatim je Ikrima povjerio dužnost prikupljanja sadake i zekata. Ovim moralnom odlukom Poslanik, s. a. v. a., postiže nekoliko učinaka. Prvi je uspio Ikrima napraviti mjesto među muslimanima. Povjerivši mu dužnost prikupljanja zekata među muslimanima, daje mu značaj i osigurava poštovanje okoline i, što je veoma važno, briše sa njega očev grijeh. Nakon ovog primjera i brojnih drugih uzornih pokazatelja Poslanikove čovječnosti, treba donijeti salavat i selam na njega.

Činioci odgajanja racionalnog stida

Oni koji imaju ulogu očeva i majki žele znati na koji način trebaju kod djece odgojiti racionalni stid, kako bi njihova djeca bila izuzeta od šteta koje bestidnost nosi sa sobom, ali da budu daleko i od sramežljivosti, jer smo vidjeli da sramežljivost na sebi svojstven način nanosi nenadoknadle štete i za pojedinca, i za društvo. Upravo s namjerom da se održimo na liniji ravnoteže i srednjeg puta, pokušat ćemo ukratko dotaći se činilaca koji razvijaju racionalni stid.

a) Izgradnja duha samouvjerenosti

Jedna od roditeljskih obaveza jeste razvijanje samouvjerenosti i samopouzdanja kod djece. Već smo ranije, upravo u okviru odgojnih tema, govorili o samopouzdanju.

b) Bodrenje i pohvala

Pohvala i bodrenje na odgovarajućim mjestima i u pravo vrijeme, nakon dobro izvršenih dužnosti ili bilo čega što djeca lijepo i dobro učine, bivaju povodom da djeca – sa velikom uvjerenošću u ljepotu i ispravnost svojih djela – uvijek stanu iza svojih djela i da ih brane. Takav osjećaj potiskuje sramežljivost, čime se čovjek oslobađa bespotrebne stidljivosti, a poprima prirodnu ljudsku unutrašnju formu.

Imam Ali, a. s., jednom prilikom obratio se Maliku Aštaru sljedećim riječima: “Ne dozvoli da kod tebe budu isti oni ljudi koji čine dobra djela i oni koji čine loša, jer bi to prouzročilo otuđenost kod dobročinitelja, a bilo bi bodrenje grešniku u činjenju grijeha (...). O Malik, pohvalama i pokazivanjem svoje objektivnosti povezat ćeš se sa vrijednim i odanim službenicima. Javno pohvali i iskaži zahvalnost za njihove usluge zato što zahvalnost ohrabruje dobročinitelje u činjenju dobra, a Božijom voljom potiče neozbiljne da se ozbiljno prihvate posla.”

U skladu sa islamskim pogledom na svijet, podilaženje i ulagivanje nemoralno je djelo kao što je i ustezanje od pohvala na pravom mjestu neislamsko i nečovječno te sigurno za sobom ostavlja loše posljedice i za pojedince, i za društvo.

Imam Ali, a. s., o pretjerivanju u pohvalama kaže sljedeće: “Kao što pretjerana pohvala i prekomjerno hvaljenje koje prelazi granicu koja je zaslužena predstavlja podilaženje i ulagivanje, također je hvaliti manje nego li se zaslužilo pokazatelj slabosti i posljedica zavidnosti i psihičke poremećenosti.”

“Kada čovjek osjeti da ga ljudi ne vide onakvim kakav zaista jeste, iznenada se povlači iz društva i osamljuje se zbog straha da slučajno ne bi došao u položaj da bude ponižen. A kada je u društvu, pokazuje nezadovoljstvo, uznemiren je i preplašen, tako da će nepomično sjedjeti i neće ni riječi progovoriti.”

c) Pravilan odnos prema fizičkim nedostacima

Jedan od razloga stidljivosti jesu fizički nedostaci. Čovjek ponekad biva sučeljen sa nizom prirodnih uzroka koji ga znaju lišiti nekih tjelesnih odlika, što se zna desiti od samoga početka, tj. rađanjem, a nekad do toga dolazi suočavanjem sa različitim životnim nepravilnostima.

PROHTJEVI

U niz važnih odgojnih tema ubraja se i čednost, 'iffet ili ravnoteža prohtjeva. Da bismo razmotrili ovu temu potrebno je prije svega shvatiti značenje pojma čednosti.

Šta je to čednost?

Nakon istrajnih i temeljitih istraživanja u nauci o moralu, ahlak u postignuti su rezultati koji svjedoče da se sve čovjekove moralne osobine vraćaju na tri osnovne i temeljne moći koje postoje u čovjeku. One djeluju tako što rade na principu poticanja čovjekova nefs na stjecanje praktičnih znanja kako bi sve svoje djelovanje utemeljio na tom znanju.

Riječ je o:

- a) moći strasti i prohtjeva,
- b) moći srdžbe, tj. snage odbijanja nepoželjnih stvari,
- c) moći inteligencije, tj. razuma i uma.

Ukoliko čovjek pažljivije i temeljitije razmotri ovo pitanje, doći će do zaključka da sva djela koja čini dobivaju na kraju podstrek i izviru iz tri navedene moći. Drugim riječima, sva čovjekova djela posljedica su ovih triju moralnih stubova. Zbog toga, sve što se čini ili je u cilju stjecanja određenih koristi, poput jela i pića, oblačenja odjeće i udovoljavanja tjelesnim potrebama, ili je riječ o djelima kojima se želi spriječiti moguća šteta ili prijetnja, poput samoodbrane prilikom napada, čuvanje obraza i časti, zaštita imetka i sl. Izvor iz kojeg potječu primjeri iz posljednje rečenice jeste moć srdžbe, dok je izvor primjera iz prethodne rečenice moć strasti. Na kraju, riječ je o nečemu što se naziva potvrda ili poricanje mišljenja i stavova što se čini argumentacijom ili iznošenjem postavki u cilju dokazivanja nečega.

Ne postoji ni jedno djelo koje se tiče strasti ili srdžbe, a da čovjek prije nego li ga učini o njemu ne razmisli, razmotrivši na taj način moguće koristi i štete.

Čovjek je spoj spomenutih triju moći. Njihovim miješanjem ili spajanjem dobija se unutrašnja cjelina koja uzrokuje posebnu vrstu djela koja nisu svojstvena nijednom drugom živom biću. Čovjekova stvarna sreća krije se upravo u provođenju djela, ali tek kada se djeluje u stanju postignute ravnoteže.

Čovjekova dužnost

Jedna od prvenstvenih obaveza bića koje u sebi nosi sastav spomenutih triju moći jeste da pazi da nijedna od njih ne izađe iz sebi svojstvene putanje i da ozbiljno vodi računa o čuvanju granica, kako ne bi dospjele u stanje krajnosti, bilo aktivne, bilo pasivne. Stalnim nadzorom i pažnjom treba se pobrinuti da ih uvijek drži u umjerenom stanju, jer ako dođe do prelaska

granica samo jedne od njih, ravnoteža sastava biva narušena. Kada se ta ravnoteža sastava naruši, nesvjesno se dovodi u pitanje i čovjekova sreća, a veoma će lahko doći u stanje da zauvijek bude izgubljena.

Ravnoteža strasti

Ravnoteža strasti predstavlja čuvanje granice umjerenosti. Ukoliko se očuva stanje ravnoteže i kakvoćom, i količinom, takvo stanje se naziva čednost. Međutim, ukoliko se zađe u aktivnu krajnost i neobuzdano upražnjavanje, onda je već riječ o poročnosti i izopačenosti, a ukoliko se ide ka gašenju i krajnjoj pasivnosti, čovjek sebe dovodi do otuđenosti i ravnodušnosti. Obje krajnosti su moralno nepoželjne i osuđene.

Naime, čednost predstavlja očuvanje ravnoteže strasti. Peti ajet sure Mu'minun ukazuje na ovu činjenicu:

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَفْوَاجِهِمْ حَافِظُونَ

I koji stidna mjesta svoja čuvaju.

Čuvanje i održavanje ove moći u ravnoteži jeste i moralna i ljudska i islamska obaveza svakoga pojedinca.

Neophodnost ravnoteže

Ranije smo spomenuli da se samo u ravnoteži i ravnomjernom upražnjavanju ovih moći može stići do krajnje i stvarne sreće. Ukoliko ravnoteža bude poremećena, gubi se mogućnost stizanja do konačne sreće.

U isto vrijeme učenjaci poručuju sljedeće: “Strast i putenost jeste jedan od moćnih nagona u čovjeku koji prijete mnogobrojnim nepoželjnim učincima, ukoliko budu prekomjerno korišćeni, a to su padovi, neuspjesi, bankroti, smutnje, razvodi brakova, razna obeščašćenja, silovanja pa čak nije rijetka pojava u prošlosti da su se i ratovi vodili zbog strasti, a također ima i onih koji odlaze i u duševne bolnice.”

Razlog zbog kojeg je spomenut i kvalitet, tj. način upražnjavanja i zadovoljenja, a i kvantitet, tj. učestalost i vrijeme posvećeno strastima –jeste važnost koju ovoj temi pridaju medicina i vjera. U prošlosti čovječanstva postojali su, a i danas živi velik broj učenjaka koji se bave ovom temom i s tim u vezi postoji velik broj različitih mišljenja i ocjena. Pojedinci ovo pitanje ubrajaju u red veoma važnih tema koje se tiču i društvenog, i psihičkog, i odgojnog segmenta čovjekova života.

Neophodnost ravnoteže prohtjeva

Čovjek svoje prohtjeve mora dovesti u stanje ravnoteže. Postoji niz razloga koji bi primorali čovjeka da se drži ove ravnoteže. Za takvo nešto potrebna su duga razmatranja, a to nam nije bio cilj. Međutim, ukratko ćemo se posvetiti nekim drugim pitanjima.

Opstanak čovječnosti

Kada se razmotri čovječnost kao osobina zbog koje je čovjek stvorenje uzdignuto iznad ostalih bića, postaje jasno da je ljudsko biće sazdan od duše i tijela te da svaka od ovih sastavnica ima svoje posebne potrebe usljed kojih konačna sreća biva uništena ukoliko im ne bude udovoljeno. Objasnili smo da je jezgra prohtjeva u trima moćima, tj. strastima, srdžbi i razumu. Tri spomenute moći, posebnim miješanjem i suodnosom stvaraju novo biće i kvalitet koji se mora kretati upravo u granicama koje su predviđene stvaranjem, da bi se očuvalo. Ako se pređu granice, samo će biće izaći iz svoje putanje. Tim izlaskom pad postaje izvjestan. Saobrazno ovim činjenicama, opstanak čovječnosti zavisi od očuvanja ravnoteže među ovim trima moćima.

Stizanje do stvarne sreće

Stvaralačka moć obavlja svoj posao krajnje precizno na osnovu sebi svojstvenih zakona, tako da u njemu nema mjesta ni najmanjem odstupanju ili pogrešci. Ukoliko bi čovjek osmotrio i ispitao svijet i zakone koji vladaju njime samim očima ili svim tehničkim pomagalima, u njemu ne bi našao nikakvog drugog učinka, osim ljepote, sklada i preciznosti. Takvo šta potvrđuje i sam Kur'an. U takve zakone, koji prožimaju postojeći svijet, spada i zakon stvarne veze između uzroka i posljedice. Ukoliko je čovjekova sreća skrivena iza postizanja ravnoteže i njenog očuvanja, nije moguće postići je pa makar i minimalnim odstupanjem ili zastranjenjem. Sasvim je sigurno da će odstupanje imati za posljedicu sebi srodan rezultat, a ne ono što se krije iza ravnoteže. Usljed toga, odlazak iz krajnosti u krajnost ne samo da čovjeku uskraćuje čovječnost, već uzrokuje trajni gubitak iz ruku savršenosti i sreće koju je Uzvišeni za svakog pojedinca predvidio kao potencijalni cilj, kojem je moguće približiti se samo ispunjenjem određenih uvjeta. Bilo je dovoljno da se zaključi kako je poštovanje umjerenosti i čuvanje ravnoteže neophodno za čovjeka.

Čuvanje društvenog reda

Posmatrano sa društvenog stanovišta, neupitna je važnost uspostavljanja i čuvanja reda i skladnih odnosa. Čuvanjem društvenog reda razvijaju se sposobnosti i bogati kreativno iskustvo. Pronalasci i naučni uspjesi dužnici su čuvanja međusobnih prava. Sve nesreće, smutnje i patnje koje čovjek doživljava posljedice su narušavanja društvenoga reda i propisa. Gaženje tuđih prava, proljevanje krvi nedužnih, iščezavanje vrijednosti civiliziranog društva i gubljenje civilizacijskih tragova, plodovi su neurednog i haotičnog života jedne skupine jedinki ljudskog lika, a životinjskih odlika. Dakle, nijednom ljudskom biću nije skriven značaj društvenog reda i njegovih vrijednih tragova. Slučaj nepomirljivog sukoba između ličnih interesa i prohtjeva sa društvenim smjerom i ciljevima veoma je čest. Ukoliko se ovakvim prohtjevima odgovori bez propisanog zakona, sigurno je da će

posljedica biti društveni nered, nepravda i kaos. Kada se u društvu pojave ovakva stanja, jasno je kakva sudbina čeka čovjeka.

Uzevši u obzir činjenice koje smo u ovom tekstu iznijeli, postaje jasno da se društveni red u kojem je moguće živjeti ljudskim životom i ostvarivati naučne pobjede i tehnička dostignuća može osigurati jedino putem očuvanja ravnoteže triju moći koje se nalaze u svim jedinkama društva. Zdravo društvo čine zdravi pojedinci. Iskvareni pojedinci skloni zločinima sve što mogu pružiti društvu jeste smutnja, nered i nemir. Upravo na temelju ovih činjenica islam pridaje veliku pažnju zdravoj izgradnji pojedinca i očuvanju porodičnog gnijezda.

Izgradnja civilizacije

Sljedeći trag naprednog društva bilo bi formiranje civilizacijskih tekovina. To su tekovine kojima se ponose svi narodi i nacije i žele ih što bolje predstaviti tako što čuvaju svoje kulturno i historijsko naslijeđe. Neki narodi pokazali su se sposobnim ustanoviti civilizacije svjetskih razmjera. Sve su to zapravo učinci jednog zdravog društva i plodovi bogate kulture čovjeka visokih moralnih osobina. Ukoliko bi došlo do apsolutne slobode, gubitka moralnih načela, a strasti i osjećaji preuzeli vodstvo, to bi onda neizbježno prouzročilo gubitak čovječnosti. Kada se čovječnost ugasi, civilizaciji u takvim uvjetima nema mjesta, već umjesto nje dolazi divljaštvo, bezvlašće i propast.

Sociolozi i psiholozi kažu da su mnogi pojedinci neprijateljski raspoloženi prema civilizaciji, koja staje na put njihovim nagonima. Međutim, kada se govori o sprječavanju nagona, treba imati u vidu činjenicu da prigovor i negodovanja pojedinaca niukom slučaju nisu prihvatljivi. Već u vezi s tim treba reći kako postaje jasna neophodnost sprječavanja nagona ukoliko civilizacija želi stići da svog vrhunca. Željati mir i sigurnost, što su dostignuća civiliziranog društva, a nepodržavati odricanja od prirodnih sloboda predstavlja jednu vrstu samodopadljivog i nerealnog iščekivanja. Ukoliko čovjek želi omogućiti sebi društveni život, mora se odreći prirodnih sloboda koje su, teorijski posmatrano, postojale prije nastajanja civilizacije.

Težnja ka slobodi nastaje otuda što bi svako želio potpuno zadovoljenje svojih prohtjeva, koristeći se društvenim radom, ali bez uzimanja u obzir potreba drugih ljudi. Čežnja za povratkom u prirodno stanje, a u svrhu bolje mogućnosti za zadovoljenje prohtjeva i nagona, bez sumnje je pogrešna, ali očekivanje da se živi u jednom civiliziranom društvu sa apsolutnim slobodama predstavlja samodopadljivo licemjerstvo što završava oduzimanjem slobode drugim ljudima. Saobrazno ovim činjenicama, ne postoji zdravo društvo koje bi bilo civilizirano, a da u isti mah pojedinci imaju apsolutne slobode za zadovoljavanje svojih nagona. Čovjek može izabrati ili divljaštvo umjesto civilizacije, čime će namjesto zdravog društva imati smutnju, ili svoje unutarne moći i nagone držati u položaju ravnoteže u za to predviđenoj putanji.

Islamska i materijalistička civilizacija

Čovjekova civiliziranost i neophodnost društvenog života obično biva posmatrana iz dva ugla, iz islamskog i iz neislamskog. U ovim dvama pogledima postoje i zajedničke tačke kao i mjesta razilaženja. Pokušat ćemo se ukratko osvrnuti na neke od njih, kako bi nam postala jasna neophodnost civilizacije, ali i da bismo shvatili prednost koja proistječe iz islamskog stava.

Zajedničke tačke

Kada se društveni zakoni na pravilan način razmotre, shvatit će se da je ograničenje sloboda prohtjeva i nagona primarni korak zdravog društva i civilizirane zajednice. Moguće je da se neko i začudi kada vidi pojam ograničenost, jer će mu biti nejasno zašto se čovjeku oduzima od slobode kada smo svjedoci da glasnogovornici današnjeg propagandnog sistema zaglušuje građanima uši pričajući i ponavljajući riječi o slobodama ljudi.

Međutim, odgovor je jasan. Živjeti zakonskim životom samo po sebi podrazumijeva svojevrsnu slobodu, ali i ograničenost. Sloboda znači da čovjek u takom društvu slobodno koristi svojinu i živi onako kako sam izabere, dok ograničenost potvrđuje da čovjek ipak nije do te mjere slobodan da – živeći na način koji je sam izabrao i koristeći ono što mu pripada kako mu volja – ima pravo ulaziti i oduzimati slobodu drugim ljudima. Ovo potvrđuju kako islamske tako i druge, pa čak i nevjerničke vlasti. Dakle, može se zaključiti da je ograničenost čovjeka ili život u granicama zakona zajednička tačka među svim načinima upravljanja i svim civilizacijama.

Uspostavljanje sigurnosti

Sigurnost je jedan od temeljnih uvjeta društvenog života. Svakom pravcu i svakoj ideologiji koji žele postaviti temelje civilizaciji ili izgraditi jedno zdravo društvo riječ sigurnost nalazi se na spisku zadataka koje moraju ispuniti i dostignuća koja trebaju dosegnuti. Pitanje sigurnosti ili životnih potreba jeste jedno od osnovnih programa svake vlasti.

Razumne slobode

Još jedna zajednička tačka različitih vrsta vlasti jeste i pitanje razumnih sloboda koje se odnosi na individualna i društvena prava svakog pojedinca. Drugim riječima kazano, dovodenje u red društvenog života i uspostavljanje zakona nije ništa drugo već razumna sloboda. Sloboda i ograničenost jesu dva lica jednog društva, ali tako da jedno bez drugog nije potpuno, a ukoliko se uspije napraviti skladan preplet ovih dvaju pojmova, onda je to znak jednog naprednog društva

Tačke razilaženja

Na temelju različitosti koja postoji u pogledima na svijet između islama i ostalih društvenih uređenja, postoje i bitne razlike u načinima upravnog ponašanja i društvenih kretanja.

Postizanje duhovnog savršenstva

Islam na osnovu svoga pogleda na svijet ne vidi čovjekov život ograničenim samo na ovu fizičku dimenziju, koja je obilježena određenim brojem tjelesnih užitaka. On pridaje značaj i pažnju još jednom čovjekovom atributu koji se naziva duša i nije materijalne prirode, a obilježen je vječnošću. Na toj osnovi promiče i brine se i za duhovne užitke koji čovjeku osiguravaju vječnu dimenziju. Upravo zbog toga ukazuje ljudima na postojanje dvaju poredaka, materijalnog i duhovnog. Islamski stav kaže da civilizacija koja vodi brigu samo o materijalnoj dimenziji, a zapostavlja ili odbacuje duhovnu, nije humoidna civilizacija, već jedan lijepi šareni zoološki vrt u kojem je prednost data tjelesnim i putenim užicima.

Čovjek koji bezbrižno zaspi sita stomaka, a i ne pomišlja o gladnima, sa islamskog stanovišta nije civiliziran. Čovjek koji svojim razmetljivim postupcima razbija temelje porodice i kvari moral mladih, sigurno nije od onih koji grade civilizaciju. Zato islam i kaže da se moraju poštovati ljudski zakoni i dušom i tijelom ukoliko se želi ljudski živjeti i biti čovjek.

Disciplina vječnoga života

Sa islamskog stanovišta nije dovoljno da zakon obuhvata samo materijalnu dimenziju. Vrijedan zakon jeste onaj zakon koji, osim što se ne sukobljava sa pravima pojedinaca, također vodi brigu da ne dođe do razilaženja sa duhovnim pravima koja čovjeku pripadaju. Nije dovoljno da se samo ne sukobljava sa zakonima Onoga svijeta, nego on treba da sadrži zakone koji se neće suprotstavljati zakonima Onoga svijeta. Kada je riječ o ovom pitanju, islam zagovara stav da čovjekov život nije ograničen samo na Zemljinu planetu, već da čovjeka očekuje vječni život u kojem vlada apsolutna harmonija i red, gdje postoje obilna i neiscrpna Božija davanja. Ovaj život samo je priprema i neizbježna staza koja vodi prema Onom životu. Zakoni u tom slučaju ne smiju biti takvi da na uštrb ograničenog života žrtvuju Vječnost. Nije moguće stići do Onoga svijeta pazeći samo na materijalni red i poredak, već se mora imati u vidu i unutarnji poredak i disciplina koji pomažu čovjeku da očisti svoj nefs od zaprljanih uvjerenja, morala i ponašanja.

Shodno tome, kako god su uspostava društvenog reda i očuvanje ljudskih prava usko povezani, što podrazumijeva ograničenje prohtjeva i nagona, također i stizanje do duhovnih savršenstava i moralnih vrlina jeste uvjetovano ograničenjima prohtjeva i nefsanskih poriva. To je jedna od temeljnih razlika koja postoji između islamskog naučavanja i islamske civilizacije te ostalih društvenih ideja i civilizacija.

Sljedeća razlika, koja se itekako uočava između islamskog i ostalih programa, odnosi se na pitanje seksualnosti i seksualnih užitaka. Ostale su

civilizacije popustile pred navalama ljudskih strasti, što je prouzročilo klimu u kojoj moralne vrline i porodične vrijednosti jednostavno izumiru. Utemeljili su se na putenosti. Islam je postigao svojevrstan kompromis između sloboda i zakonitosti, tako da se ljudi koriste ovim užicima, ali do mjere koja ne nanosi štetu vječnoj ljudskoj dimenziji.

Argumetni za gornju tvrdnju

Kako bismo što bolje uvidjeli i razumjeli argumente stavova koji su izneseni o islamu najbolje je da pogledamo šta je rekao Karel, dobitnik Nobelove nagrade i autor knjige Čovjek nepoznato biće. U jednom odjeljku stoji sljedeće: “Svi su ljudi upravljani ka težnji da žive na osnovu svojih parametara, što je u svakom slučaju glas čovjekovog fitreta. Međutim, u demokratskim društvima neravnoteža prohtjeva je do te mjere uzela maha da je postala veoma štetna. Moderna filozofija zaslužna je da se sjeme ovakve slobode posije u Evropi i Americi, a kao plod našao se anarhistički individualizam koji ismijava i naziva nenormalnim sve što aludira na red, zakon i obavezivanje. Upravo je to bio početak rata sa kulturnim naslijeđem koji smo čuvali hiljadama godina i protiv iskustava koja su se izmjenjivala kroz povijest, koja se oslanjala i pomagala vjerskim moralnim načelima na kojima je i bila utemeljena. Sloboda koju koristi većina ljudi nije ni privredna, ni idejna, ni moralna. Ti slobodni pojedinci nisu ništa drugo, nego puki bespomoćni nemoćnici, čija se sloboda pokazuje u tome da idu od kafane do kafane, od kluba do kluba i da iščitavaju dnevnu štampu, koja je puna laži te da slušaju protivrječnu mas-medijalnu propagandu.”

Sloboda sa vjerskog stanovišta

Imam Ali, a. s., u jednom hadisu kaže: “Slobodan čovjek je onaj koji se spasi strasti.”

U drugom kazivanju također se prenose sljedeće riječi Imama Alija: “Rob strasti jadniji je i niži od običnog roba.”

U sljedećem hadisu od Zapovjednika vjernih prenosi se: “Najveći neprijatelj čovjeku jesu njegova srdžba i strasti, pa ko ih stavi pod svoju vlast te ih zauzda, postigao je visoko mjesto i uspeo se na visoki stepen čovječnosti.”

Da bi nam neke činjenice bile još jasnije razmotrit ćemo nekoliko hadiskih obilježja.

Ko je slobodan?

Sa stanovišta Imama Alija, a. s., nije slobodan onaj čovjek koji slobodno hoda putem i kreće se u društvu bez ikakvih zapreka. Slobodan je onaj koji se iščupao iz nutarnjeg zatočeništva, koje svakog trenutka čovjeku izdaje nova naređenja.

Pripovjeda se kako je Aleksandar Makedonski, prolazeći kroz jedno mjesto sa svojom vojskom, bio obavješten od prethodnice da im se na putu ispriječio jedan čovjek koji im nije želio napraviti puta. Čuvši sve pojedinosti, Aleksandar je pretpostavio da je riječ o Ferferidisu Mudrom. Požurio je da stigne do njega. Vidjevši da je to stvarno on, upita ga: “Znaš li ko sam ja?” On odgovori: “Da, ti si rob mojih robova.” Aleksandar upita: “Kako misliš, 'rob tvojih robova'?” Ferferidis odgovori: “Zato što su strast i srdžba dvije moći koje su u čovjeku ukorijenjene. Međutim, ja sam ih uspio zauzdati i porobio sam ih. Ali one vladaju tobom; dakle, moji robovi tvoji su gospodari!” Čuvši ovaj odgovor, Aleksandar reče: “Kada ne bih bio Aleksandar, volio bih da sam Ferferidis!” Neki tvrde da je riječ o Diogenu, a ne o Ferferidisu. U svakom slučaju, slobodan je onaj čovjek koji je uspio zagospodariti svojim strastima i srdžbom.

Obilježja zarobljenog

Zarobljenim čovjekom smatra se onaj čovjek koji prilikom susreta sa neprijateljem gubi moć iz ruku i umrtvi se. Najočitiiji pokazatelj takvog stanja jeste nemogućnost korišćenja vlastitih snaga. Čovjek u stanju zarobljenosti gubi moć ratovanja, razmišljanja i nalaženja rješenja za savladavanje neprijatelja. Na zapovijed neprijatelja on će sjesti, kada mu neprijatelj da hranu, on će jesti, a na njegov ukaz leći će i zaspati.

Nekad zarobljeni može biti pod vlašću koja se nameće izvana, a nekada može biti pod vlašću neke unutarnje sile. Prvi znak zarobljenosti razuma strastima jeste gubljenje moći shvatanja činjenica onakvim kakve jesu. Čovjek koji je pod vlašću strasti vidi pojave onakvima kakve ih njegove strasti vide, čuje ih onako kako ih strasti žele čuti, a ne onako kako ih stvarno treba čuti. U odgovoru na istinite ajete koje prenosi Poslanik, s. a. v. a., takvi ljudi govore sljedeće:

اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوْ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

Bože, ako je ovo zbilja istina od Tebe, Ti pusti na nas kamenje s neba kao kišu ili nam pošalji patnju nesnosnu!

Obratimo li pažnju na sadržaj ajeta, postat će nam jasna moć unutrašnjeg neprijatelja, a i poniženje porobljenog. Upravo zbog toga Imam Ali, a. s., kaže: “Rob strasti niži je od roba bilo kojeg neprijatelja; on je rob čiji je razum izgubio moć shvatanja.” Na drugom mjestu Imam Ali također kaže: “Ljubav prema nečemu oslijepi i ogluhne čovjeka.”

Moć čovjeka

Kada Imam Ali kaže da je čovjek koji uspijeva nadzirati svoju srdžbu i strasti stigao do vrhunca čovječnosti, hoće nam poručiti kako je taj stadij moguće dostići. Reći da nam je on nedostižan, prema Imamovom stavu, sasvim je pogrešno i neosnovano. S druge strane, savršenstvo svakog čovjeka počiva u njegovom intelektualnom potencijalu i moći razmišljanja,

pa ako neko uspije porobiti svoje strasti i srdžbu, on je time oslobodio razum i stvarnost može poimati onakvom kakva ona i jeste. Ovo je upravo značenje poznate Poslanikove, s. a. v. a., mudrosti koja kaže: “O Bože, pokaži mi stvari onakvima kakve jesu!” Ko prihvati i usvoji ovu mudrost, stekao je veliko dobro. Dakle, čovjek je moćan do mjere dokle je u stanju pokoriti svoju strast i srdžbu, čime stiže do granice spoznaje Kreacije. A stizanje do granica gdje se spoznaje zbilja stvaranja čini najuzvišeniju razinu čovječnosti i najviši stepen vrline.

Vrste prohtjeva

Zbog osobenosti svoje suštine i načina stvaranja, čovjek posjeduje dvije vrste prohtjeva:

- a) zajedničke sa životinjama;
- b) zasebne.

Pošto je jedan od osnovnih činilaca čovjekova bića njegova fizička sastavnica, koja je svojstvena i životinjama, prirodno je da posljedice i svojstva ove komponente budu zajedničke ljudima i životinjama zato što zajednička tema zahtijeva i nalaže zajedničke tragove i učinke. Nemoguće je imati zajedničke teme, a da učinci i tragovi budu različiti. Takvo šta racionalno je nemoguće na temelju zakona uzročnosti koji se naziva načelo srodnosti. Na osnovu ovog zakona, čovjek posjeduje prohtjeve koji su isti kao i kod životinje, poput samoljublja, ljubavi prema potomcima itd. I ptica voli, hrani i brani svoje potomke kao i čovjek. Strast, također, posjeduju i životinje i ljudi. Nagon za hranjenjem općepriputan je među živim stvorenjima, spavanje i niz drugih nagona zajednički su životinjama i ljudima. Srdžba i nagon za šticećenjem sebe i svojih htijenja od napadača prohtjevi su stvaranjem utkani i u čovjeka, i u životinju, sa određenim ciljem i neophodni su za nastavak života. Naprosto, život bez njih bio bi nezamisliv. Ukoliko se svaki od ovih prohtjeva očuva u svojim granicama i bude služio svrsi kojoj je namijenjen, bit će ubrojan u moralno vrijedne čovjekove osobine.

Sami po sebi, prohtjevi zajednički čovjeku i životinji ne mogu biti razlog nadmoćnosti čovjeka. Međutim, ako im se bude pristupalo pod jednim uvjetom, postaju razlog čovjekove prednosti. Taj uvjet jeste udovoljavati im s ciljem da posluže čovjeku u njegovim uzvišenim namjerama, čime izlaze iz okvira prirodne poželjnosti i postaju uvod i pristup nečem drugom – čovjekovim uzvišenim ciljevima. Bolje rečeno, treba ih, uz svijest i znanje o svrsi njihova stvaranja, provoditi posredstvom svojih djela, o čemu svjedoče rivajeti. Takvo šta je prvenstveno osobina vjere, a ne nauke. U predajama nailazimo na ukazivanje da pridodavanje ovog uvjeta tjelesnim prohtjevima čini da oni sa stepena životinjskih nagona prerastaju u takvu vrijednost da se, naprimjer, od kapi vode što se slijevaju sa tijela čovjeka ili žene dok uzimaju gusul stvaraju meleki, svjetlosna, čista bića koja su im otada na usluzi.

Posebni prohtjevi

U čovjeka su usađeni prohtjevi koji su razlog njegova ponosa. Postoje čak određeni prohtjevi koji nemaju korijen u fitretu, nego ih sposobna ruka svjesnih odgajatelja, roditelja ili zdravo i razvijeno društvo mogu potaknuti na nastanak. Na taj način, uz smišljeno rukovođenje i odgajanje, prohtjevi se mogu dovesti do procvata, a to bi značilo da društvo postane moćno i zdravo i da se, kao takvo, kreće ka uzvišenim, moralnim ciljevima i vrijednostima. Tako bi se, korak po korak, društvo približavalo sreći. U osnovi, upravo se u tome ogledaju cilj i suština poslanstva. Božiji poslanik, Muhammed, s. a. v. a., u sljedećem hadisu ukazuje na potrebu usavršavanja plemenite čudi: “Zaista sam poslan da usavršim plemenitu čud kod ljudi.”

Sukob prohtjeva

U praktičnom životu često dolazi do sukoba između zajedničkih i posebnih čovjekovih prohtjeva, kada čovjek nema izlaza, osim da izabere jednu, a odbaci drugu mogućnost. Na ovom mjestu ljudi se dijele u dvije skupine:

- oni koji biraju životinjske prohtjeve;
- oni koji prioritet daju ljudskim prohtjevima.

Opredjeljujući činilac biranja jednog ili drugog jeste način gledanja na Ovaj svijet te spektar vrijednosti po kojima se pojedinci ravnaju. Mi ne odlučujemo koju ćemo stranu odabrati, već glavnu riječ vodi naš pogled na svijet i naša misao. Često smo ponavljali da su čovjekova vanjska djela uzrokovana njegovim moralnim kvalitetom i kakvoćom saznanja koja posjeduje. A saznanja i moralne ustaljenosti (meleke) proizvod su misli i vrste čovjekova pogleda na svijet. Znači, odluka o tome koja će se strana odabrati prilikom sukoba dvaju vrsta prohtjeva u ruci je svjetonazora i načina razmišljanja.

O prijatelju, ti samo si misao,
ostatak su ti kosti i brada.

Kur'an i standardi procjenjivanja

Kur'an o sukobu prohtjeva i načinu na koji pogled na svijet igra presudnu ulogu prilikom odabira kaže sljedeće:

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ
مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

I to siromasima koji, zauzeti na Allahovom putu, nemaju vremena da zarađuju pa onaj koji nije u to upućen misli da su, zbog suzdržljivosti, imućni; poznat ćeš ih po izgledu njihovu, oni nikada ne prose i ne dodijavaju ljudima. A ono što od imetka udijele – Allah za to sigurno zna.

U časnom ajetu ukazuje se na neke vrhunske vrijednosti koje pokazuju uzvišene ljudske vrline, ali u isto vrijeme tačno se određuju i dužnosti islamske vlasti i muslimanskog društva. Ukazat ćemo samo na neke od njih.

Stvarno postojanje sukoba među prohtjevima

U društvu u kojem postoje prohtjevi i različite želje sasvim je prirodno da postoje i sukobi, a gdje god dođe do sukoba te vrste, neizbježno je odlučiti se za jednu stranu i odreći se druge. Takvo pravilo važi i za pojedinca, i za društvo. Navedenim ajetom Kur'an ukazuje na primjer sukobljavanja u kojem dolazi do gubljenja ljudske vrijednosti i pružanja ruke prema drugima, te istrajavanja u traženju pomoći. Sasvim je prirodno zateći se u raskolu između čuvanja časti i obraza, s jedne, i trpljenja gladi i siromaštva, s druge strane, kao i u drugim sličnim okolnostima u životu.

Razlog ovih sukoba

Kur'an nam kaže da postoje siromasi koji su zbog određenih okolnosti ostali bez svojih prirodnih prava. Trenutno nije bitno da li su te okolnosti neke vanjske prepreke, poput prisustva neprijatelja ili oholih moćnika, koji se ne brinu ni za Boga, ni za ljude, ili je to bolest, ili pak neka prirodna nepogoda. Mogu to biti i neki drugi razlozi, kao što su briga o drugima, npr. o napuštenoj djeci, ili obrazovanje zbog kojeg čovjek nema vremena ni prilike da zarađuje za život. Ove mogućnosti različite su, a svaka uzrokuje isto – siromaštvo onoga ko se našao u takvim okolnostima.

S druge strane, prisustvo 'iffeta, kojeg je ovdje najbolje prevesti kao suzdržljivost, a koji se predstavlja kao moralna vrijednost, uzrokovalo je da ljudi o kojima je riječ ne prose i ne traže pomoć od drugih. Oni daju prednost siromaštvu i odabiru glad.

Obaveza drugih

Kur'an u kontekstu ovog ajeta i ove skupine ljudi nalaže da njihova suzdržljivost i časnost ne trebaju biti razlog da drugi zaborave na svoje dužnosti i obaveze. Takvo nešto je nedopustivo. Pohvala Uzvišenog upućena ovim ljudima niukom slučaju ne znači da dužnost drugih biva dokinuta. Drugi su, na osnovu vjerskog jedinstva, kulturne jednoobraznosti i međusobnog potpomaganja dužni spasiti takve ljude od siromaštva i na krajnje pažljiv, pristojan i častan način dužni su da ih zaštite.

Trgovina s Bogom

Kur'an se ovdje na dva načina obraća čovjeku, nagovještajem i zastrašivanjem. Kada je riječ o prvom načinu, Kur'an obećava da ukoliko svoje imetke budemo ulagali na putu oživljavanja i pomaganja vječnih

ljudskih i moralnih vrijednosti, Allah će najmanje sedam stotina puta vratiti, a tih sedam stotina puta jesu vječnih sedam stotina puta koji rastu i šire se. Zato dođite i obavite trgovinu sa Bogom i vjerujte Njegovim obećanjima.

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سَنَابِلٍ مِائَةُ حَبَّةٍ
وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Oni koji imanja svoja troše na Allahovom putu liče na onoga koji posije zrno iz kojeg nikne sedam klasova i u svakom klasu po stotinu zrna. - A Allah će onome kome hoće dati i više; Allah je neizmjerljivo dobar i sve zna.

Ovim nastupom Uzvišeni nagovještava, ali i podstiče ljudski koristoljubivi fitret da uđe u ovu unosnu trgovinu, čime će se osigurati od bilo kojeg vida štete. Zatim daje jedan koristan savjet, gdje se kaže sljedeće: Ukoliko postupite na ovaj način, u tom slučaju nemate pravo na prigovor u vezi sa udjeljivanjem, tj. nemate pravo uznemiravati sirotinju. U surprotnom, ne bi došlo do ispunjenja uvjeta ove trgovine, čime gubite pravo na onih sedam stotina puta.

Što se tiče zastrašivanja i opomene, njom se zapravo daje do znanja ljudima da će izgubiti ukoliko ne budu udjeljivali. Neograničeno bogatstvo, sa jedne, i ubogo siromaštvo, sa druge strane, dijele društvo na dva sloja – one koji vladaju i one kojima se vlada. Takva podjela neizostavno uzrokuje slabljenje, sukobe i ratove, gdje je svaka strana odlučna u naumu da uništi drugu. Što se tiče vjere u Boga, ona u takvom ozračju nema nikakvih izgleda za razvijanje, što znači da je nema, a kada nema vjere, nema ni moralnih vrijednosti niti vrlina. U tom slučaju čovjeka ne čeka nikakvo dobro, niti će iko imati mira, bez obzira na bogatstvo ili siromaštvo.

Imam Ali, a. s., ukazuje na ovu zbilju u sljedećem kazivanju:

“Vi ste u razdoblju kada koraci kreposti idu natrag, a zla napreduju, te šejtan pojačava pohlepu svoju da upropasti ljude. Ovo je vrijeme kada je oprema njegova čvrsta, stupice njegove rasprostranjenje i plijen mu postao lahak. Upravi pogled svoj prema kome hoćeš od ljudi; vidjet ćeš ili siromaha koji trpi u oskudici, ili imućnoga koji blagodat Božiju zamjenjuje nevjerovanjem, ili škrcu koji uvećava blago svoje, škrtareći onim u čemu je pravo Božije, ili buntovnika koji se oglašuje na savjete. Gdje su vaši dobri i čestiti? Gdje su vaši slobodni i velikodušni? Gdje su oni od vas koji izbjegavaju varanje u poslovima svojim i ostaju poštenu u vladanju svome? Nisu li svi otišli s opakog, prolaznog i tegobnog svijeta ovoga? Niste li ostavljeni među ljudima koji su upravo poput smetlja i tako niski da usne izbjegavaju spominjanje njihovo i ne pomiču se čak da bi osudile niskost njihovu?! Zaista mi pripadamo Bogu i zaista Njemu se vraćamo! Smutnja se pojavila i nema nikoga da joj se suprotstavi i izmijeni je, niti ikoga da odvрати od nje ili da se suzdrži od nje. Zar se vi, sa svojstvima takvim, nadate da ćete osigurati prebivalište u kući Svetosti Njegove i biti odani zaljubljenici u Njega?! Na žalost! Allah ne može biti prevaren u pogledu Dženneta Njegova, a zadovoljstvo Njegovo ne može biti postignuto, izuzev pokornošću Njemu. Prokletstvo Božije leži na onima koji naređuju dobro, ali ga ne obavljaju, i na onima koji odvrćaju od zla, ali ga i sami čine.”

Na osnovu ajeta drugi su – i ljudski gledano i moralnim sudom i Božijom naredbom, ali i obavezom koju nalaže međusobno potpomaganje – nastojali

da iskorijene siromaštvo iz društva. U suprotnom, svi će biti svjedoci i osjetiti će na vlastitoj koži gorčinu ukusa stanja koje slijedi ukoliko se obaveze ne izvršavaju. Na kraju, i sirotinja ima granice strpljenja, pa je moguće da im svakog trenutka izdržljivost popusti. Tada će biti kasno, na Ovom svijetu nema sile koja bi se mogla oduprijeti bujici njihova nezadovoljstva i protivljenja

Biranje najboljeg

Vidimo da Uzvišeni hvali siromahe koji su spomenuti u navođenom ajetu zbog njihova opredjeljenja u trenutku odluke. Oni su u njemu prednost dali ljudskim vrlinama, suzdržljivosti i časti, usljed čega ih Allah i naziva čistim i časnim, te onima koji imaju onaj pozitivni stid, haja'. Drugim riječima, On ih u ratu životinjskih i ljudskih prohtjeva naziva onima koji su izabrali stazu čovječnosti. Zbog toga se u ajetu i kaže da usljed stida i suzdržljivosti koji imaju nikada ne prose od ljudi, osim u slučaju kada je traženje jedna racionalna neophodnost, zato što ljudi žive u društvu, a suština društva i društvenog života ogleda se upravo u međusobnom pomaganju i susretljivosti.

Sukob, sveobuhvatni zakon

Iz ukupnog proučavanja čovjekova života proizlazi neosporna činjenica da je sukob koji se javlja u čovjekovom životu u raznim pitanjima nešto što je sveobuhvatno i općenito. Nije moguće da čovjek napravi neki pokret, a da ga prije toga nije odabrao. Mogućnost biranja nema smisla ukoliko sukob ne bi bio prisutan. Saobrazno rečenom, stalni pratilac čovjekovog života jeste sukob i previranje. Ovaj zakon proteže se i na pojmove o kojima trenutno vodimo riječ, dakle i na prohtjeve i na tjelesnu suzdržljivost ili čednost.

Prihvatanje realnosti

Svi učenjaci i psiholozi prihvataju činjenicu da je spolni nagon poput ljubavi i temperamenta od prvog dana prisutan u čovjeku. Međutim, u djetinjstvu prije spolne zrelosti ovaj nagon skriven je i ima veoma slabe znakove postojanja, zbog čega većina nije ni svjesna njegova prisustva. Ukoliko prihvatimo činjenicu da su spolni nagoni prisutni u čovjeku od njegova rođenja, u tom slučaju priroda ima svoj određeni program za njegovo uključanje i razvoj, što znači da ga jednog dana samo obznani i učini vidnim.

DVIJE SNAGE

Čovjek – kao biće sastavljeno iz dva osnovna činioca, tj. duše, koja predstavlja nebesku dimenziju, i tijela, ovozemnog materijala – sadrži u sebi dvije snage. One međusobno mogu biti dva dobra saradnika i jednako tako mogu biti dva ljuta protivnika. Zbog toga je veoma bitno da roditelji, koristeći svoje mogućnosti, usklade razvoj ovih dvaju činilaca u svojoj djeci te ih time biološki i ljudski odgoje, kako bi uspjeli ostvariti odnos dvaju prijatelja, a ne dvaju neprijatelja među dušom i tijelom.

Priroda i odgoj

Najbitniji odgojni osnov jeste pitanje ravnoteže i jedinstva između prirode i odgoja. Kako god priroda pravi plan i program potreba u tjelesnoj ishrani, te u skladu s tim određuje potrebnu hranu u svakom životnom razdoblju, tako i odgojne metode i upute trebaju biti prilagođene svakom razdoblju zasebno. Tako je priroda odredila za dijete posebnu hranu u razdoblju dok nema zuba da bi se polahko, sa njihovim nicanjem, počelo sa miješanjem hrane, kako bi u određenom razdoblju jedan dio hrane bio sasvim izbačen, ali zamijenjen hranom drugačijeg porijekla i odlika. Ovaj zakon uvijek se poštuje i provodi zbog čega su djeca zdrava ukoliko ga se pridržavaju, te se zbog toga i normalno biološki razvijaju. U slučaju odgojnog plana, priroda također ima poseban i temeljito obrađen program. U vezi s tim priroda je predvidjela dva programa: (1) program prije punoljetnosti i razvoja i (2) program nakon punoljetnosti. Ukoliko roditelji i odgajatelji budu dovoljno sposobni i predani u pridržavanju spomenutih programa prije i poslije punoljetnosti, te ako ih budu u potpunosti proveli u praksi, sigurno će imati zdravu i dobru djecu kada je riječ o moralu. U suprotnom, zdravi članovi društva sukobit će se sa ozbiljnim problemom.

Spolni nagon jedan od najbitnijih fitretnih podsticaja

Spolni nagon, kao jedna dionica našeg fitreta, mora biti pod punom pažnjom u pravom smislu te riječi. Samo tako se može normalno i skladno razvijati u sklopu lanca zakona i propisa koje je priroda, tj. stvaralački poredak propisao i precizirao. Ukoliko želimo zaštititi svoju djecu od svake vrste zastranjenja i lutanja, tada moramo korak po korak slijediti program fitreta, uz punu svijest i pažnju da bi ih na taj način okrenuli na put izbavljenja i time bili njihovi pomagači i usmjerivači.

Prirodni program

Stručnjaci tvrde da je spolni razvoj u djetetu između šest i dvanaest godina zaustavljen. Psiholozi kažu da je on pritajen. U ovom razdoblju dolazi do naklonosti i simpatija među djevojčicama i dječacima. Međutim,

nije djelatno popraćen nijednim oblikom strasti. U razdoblju prije spolne zrelosti pobuđujuća tjelesna snaga živi je nego u bilo kojem drugom razdoblju, ali nema vanjskih pokazatelja ili znakova. Ona je kao vatra ispod površine Zemlje. Međutim, nakon punoljetstva, pokazuje sve svoje prateće znakove, što izaziva čuđenje. Dakle, u skladu sa mišljenjem stručnjaka, program prirode ima tri faze:

- a) posebna;
- b) faza budnosti popraćena pritajenošću;
- c) faza pojavljivanja.

Jedna od prvenstvenih zadaća jeste usklađivanje odgojnih programa u ovim trima fazama. Razdoblje od šeste do dvanaeste godine najzahvalnije je razdoblje za odgoj, jer je to upravo faza pritajenosti, u kojoj je lahko nadzirati dijete. Treba reći da je to idealna prilika za odgajatelje.

Islam u vezi sa ovom temom kaže da se roditelji trebaju uzdržavati da pred djecom koja imaju šest i više godina čine bilo što bi ih iz spomenute pritajenosti pobudilo, kao što nemaju pravo da pred njima činiti ili spominjati nešto što se kosi sa čednošću i suzdržljivošću. U suprotnom, to bi prouzročilo kvarenje njihove prirode i vodilo psihičkim i tjelesnim oboljenjima. U prilog rečenom donosimo nekoliko hadisa.

1. Božiji poslanik Muhammed, s. a. v. a., kaže: “Kada vam djeca napune sedam godina, odvojte ih.”
2. Prenosi se od Poslanika, s. a. v. a.: “Odvajao je djecu u postelji kada bi imala šest godina.”
3. Od Musa bin-Dž’afara, a. s., prenosi se sljedeće kazivanje: “Tjerajte djecu da klanjaju kada napune sedam godina, a odvojte ih u postelji kada napune deset godina.”
4. Poslanik s. a. v. a., rekao je: “Kada djevojčica napuni šest godina ne smije je poljubiti dječak, niti smije dječaka od sedam godina poljubiti žena.”
5. Od Ebu Hasana, a. s., prenosi se: “Kada ti kćer napuni šest godina, nema je pravo poljubiti čovjek niti je stavljati u svoje krilo.”
6. Od Imama Alija, a. s., prenosi se sljedeće kazivanje: “Majčino milovanje kćerke, koja je napunila šest godina, po stidnim dijelovima tijela ubraja se u jedan vid zinaluka.”

Poruke hadisa:

- a) Podjela životnih razdoblja

Budući da činjenje nekih djela u određenim životnim dobima ostavlja za sobom nepovoljne učinke; s druge strane, saobrazno islamskom stavu, njihovo izostavljanje u drugim razdobljima uzrokuje loše posljedice. Ako nakon šeste godine zajedničko spavanje u postelji jeste pogrešan metod i postupak koji pokreće tjelesne reakcije, također, odvajanje i uspavljivanje djeteta samog, u odvojenoj sobi, prije šeste godine uzrokuje druge neželjene posljedice poput hladnih odnosa prema drugima, tj. nedostatka emocionalnih i afektivnih osjećaja prema njima. Dakle, naša velika obaveza jeste sve životne veze i odnose podrobno sagledati i ocijeniti, kako bismo mogli iz svega izvući maksimum koji je potencionalno u njima skriven.

Ukoliko želimo nešto sagledati, najbolji način za to jeste posmatrati problem iz više uglova. Jedanput ga trebamo izdvojiti od ostalih događanja ili pokreta te vidjeti šta kao takav nosi sa sobom, a zatim ga osmotriti kao kariku u lancu svakidašnjih događanja, kako bismo što bolje shvatili realno značenje, ali također i okoristiti se što je moguće više. Naprimjer, ukoliko neki zemljotres posmatramo zasebno, sigurno je da ćemo donijeti posebne zaključke i zapažanja koja će biti sasvim različita od onih koja se ukazuju ukoliko na taj zemljotres gledamo kao na jednu halku iz lanca stalnih i povezanih zbivanja. Zato, ukoliko psiholozi kažu da odvojimo krevete naše djece, ili još bolje od toga, da im osiguramo svakom pojedinačno po sobu, kako bi se naučili na samostalan život i samoorganiziranje, to niukom slučaju ne znači kako trebamo zapostaviti ostale odlike koje igraju bitnu ulogu u psihičkom razvoju djeteta. Ne znači, također, da trebamo pothranjivati zabludu i pomisliti da, ukoliko smo ih odvojili i osigurali im samostalan život, prema njima više nemamo nikakvih obaveza. Budući da želimo da nam djeca budu u svakom pogledu zaokružene ličnosti te da bismo razvili i dimenziju osjećajnosti i nesebičnosti kod njih, moramo ih u određenim razdobljima grliti i obasipati ljubavlju i nježnošću te im na taj način obasjati psihi i naučiti ih kako se na pravi način iskazuje milost i prijateljstvo prema drugima.

b) Poštivati date prilike

Poslanik, s. a. v. a., nam je podjelom razdoblja i tačnim određivanjem životnih doba od šest godina nadalje ukazao da trebamo koristiti prilike i pogodnosti koje svako razdoblje sa sobom nosi i biti svjesni da svaka pažnja u svoje vrijeme ima nesagledivo velike i poželjne posljedice. Ukoliko ne uskladimo kretanje sa vremenom, jednostavno ćemo proizvesti neuravnoteženost na svim poljima u svojim i u životima svoje djece. A kada se nešto takvo dogodi, sve se u životu poremeti. Evo jedne zanimljive priče koja kazuje o prilagođavanju životnoj dobi: Kažu da je jedan starac bio u službi kod nekog šaha. Šah je bio mlad čovjek. Jednom prilikom obratio se starom službeniku riječima: "Bio si sluga mome šah-babi, a evo i meni služiš. Hajde, reci mi sada gdje ti se čini bolje?" Starac odgovori: "Ako želiš istinu, znaj da mi nije dobro ni kod tebe, niti mi je bilo dobro kod tvoga šah-babe." Šah se začudi ovim riječima te upita: "Kako to?" Starac mu odgovori: "U vremenu kada je tvoj babo vladao bila je u modi brada, zato su oni koji su je imali bili i poštovani. Nažalost, ja sam tada bio mlad, te je nisam ni imao zbog čega me niko nije poštovao. Sada kada sam ostario i kada imam bradu, ti si došao na prijestolje i sa tobom je došla nova moda da brada više nije moderna, tako da danas nas stare niko ne poštuje." U tom smislu, postoji jedna arapska poslovice koja glasi: "Ma qasade lem yeq'a we ma weq'a lem yaqsud", tj. Ono što se željelo nije se dogodilo, a ono što se dogodilo nije se željelo. Ukoliko se poremeti odnos, tj. sklad djela i vremena, ono što se vrši nije poželjno, a ono što se želi jednostavno je neostvarivo. Na temelju te činjenice, neophodno je da razuman čovjek koristi svaku priliku kako bi na taj način uspio doseći svoju sreću.

c) Paziti na granice

Imam Ali, a. s., u svojim govorima ukazao je na jedan veoma važan psihički trenutak, čime je ozbiljno upozorio majke na krajnju obazrivost kada je riječ o izljevu njihove ljubavi, kako ne bi došlo do miješanja ljubavi sa strašću te da ne bi na taj način, iskazujući svoju ljubav, pobudile i primijenile nedoličan puteni čin. Zato je i rekao da prilikom obasipanja nježnošću vlastitih kćeri obrate pažnju i na kakovću, i na količinu, kao i na granice ukazane i primijenjene pažnje i nježnosti.

Čovjek obično voli čuti ogovaranje, ili ga čak provoditi, ali ne u onom jasnom i razgovjetnom obliku zbog čega često pod krinkom dušebrižništva, uz prizvuk saosjećanja, spominje tuđe nedostatke ili mahane. Ukoliko neko ogovara, sagovornik često upotrijebi neku riječ kako bi potakao da se taj govor nastavi, naprimjer: “Čudno, nikada ni pomislio ne bih da bi nešto takvo učinio!”, ili slične izjave, koje zapravo podstiču ogovarača da nastavi provoditi svoje (ne)djelo. Međutim, u rivajetima su i onaj koji ogovara, i onaj koji to sluša saučesnici u grijehu, pa je neophodno ne zaboraviti ovu činjenicu i poslušati savjet imama te strogo paziti na granice i zakone.

d) Poticati na činjenje dobra

Imam Musa bin-Dž'afer, a. s., zna da dječaci sa petnaest, a djevojčice sa devet godina postaju mukellefi, tj. obaveznici u izvršavanju vjerskih propisa. Međutim, kada napune sedam godina, treba im narediti da klanjaju kako bi stekli naviku na to djelo. Uvjeti za taklif stižu se navršavanjem petnaest godina kod dječaka i devet godina kod djevojčica, međutim, upravo činjenica da ih treba od sedam godina naviknuti na namaz, dokaz je da se u tom dobu namaz uči i navikava, a u dobu taklifa namaz se počinje izvršavati u svojoj punoj snazi i kvalitetu. Najzad, onih nekoliko godina djeca će obavljati namaze na razne načine, čak i bez abdesta, ali to nije toliko važno zato što nisu obavezni u činjenju ibadeta. Najvažnije ih je naučiti da zavole namaz, da osjete potrebu da ga obavljaju, da shvate da je to nešto bez čega se život ne može ni zamisliti i bez čega bi bio prazan. Kada to u sebi osjete i spoznaju, onda će od samog početka obaveznog vršenja jednostavno sami i uz puno zadovoljstvo obavljati taj temeljni stub vjere.

e) Poštovanje prirodnih okolnosti

U skupini važnih odgojnih činjenica od kojih zavisi i uspjeh u odgojnom postupku jeste obraćanje pažnje i poštovanje prirodnih, geografskih i klimatskih okolnosti. Uvjeti koji su vezani za određeni geografski pojas, dakle, nadmorsku visinu, vlagu, temperaturu, ishranu i sl. igraju veoma važnu ulogu u fiziološkom i mentalnom sazrijevanju. Upravo su ti uvjeti upleteni u razlike koje se primjećuju kod stanovnika različitih klimatskih područja kada je riječ o vremenu njihovih mentalnih i spolnih sazrijevanja. Od Božijeg Poslanika prenosi se sljedeći hadis: “Dječaka i dječaka, dječaka i djevojčicu, djevojčicu i djevojčicu treba odvojiti u postelji kada napune deset godina.”

U Poslanikovim hadisima uočili smo razliku koja se kreće od šest do deset godina kada je u pitanju granica starosti kada bi djecu trebalo odvojiti u postelji. Razlike nikako ne treba razumjeti tako što ćemo samo prihvatiti jednu granicu, a odbaciti druge, sa izgovorom da su lažno pripisane kao poslaničke riječi. Treba ih shvatiti upravo onako kako ih je Poslanik imao u vidu – razlučiti uvjete života u kojima ljudi odrastaju i sazrijevaju. U ovisnosti od toga gdje neko živi, geografski i klimatski gledano, bit će razlike u spolnom sazrijevanju jednako kao što to ovisi i od toga u kakvim se sredinama živi, uže gledano. Možemo govoriti o gradskoj sredini, gdje je tempo življenja, način odgoja, dotok informacija kao i pristup njima sasvim različit od onoga što pruža jedna mirna seoska sredina.

Kur'an Časni u suri Nur u 58. ajetu skreće pažnju na jedno veoma važno načelo kada su u pitanju odnosi i ponašanje u porodici. Ukoliko bi se poštovao samo ovaj kur'anski princip, velik broj društvenih zastranjenja i poteškoća bio bi iskorjenjen.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيْسَتْ أَرْوَاحُكُمْ أَتَتْكُمْ مَلَائِكَةُ اللَّهِ الَّذِينَ لَمْ يَلْبِسُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

O vjernici, neka od vas u tri slučaja zatraže dopuštenje da vam uđu oni koji su u posjedu vašem i koji još nisu spolno zreli: prije jutarnje molitve i kad u podne odložite odjeću svoju, i poslije obavljanja noćne molitve. To su tri (nezgodna vremena) doba kada niste obučeni, a u drugo doba nije ni vama ni njima grijeh, ta vi jedni drugima morate ulaziti. Tako vam Allah objašnjava propise! A Allah sve zna i mudar je.

Riječ 'avret etimološki ima značenje nedostatak, nezgodno. Prilika o kojoj je riječ upravo je tako označena zato što svako normalan, moralan i neiskvaren smatra neprikladnim i nezgodnim da ga drugi vide u takvoj prilici, tj. bez odjeće. Sve to svjedoči da načela islamskog odgoja prate i kreću se u korak s prirodom, tako što poštuju zakone koje je upravo uspostavio Izvor svega stvorenog, Jedan i Jedini, Allah Uzvišeni.

Od Poslanika, s. a. v. a., prenosi se sljedeće kazivanje: “Tako mi Onoga u Čijoj ruci je moja duša, ukoliko muž i žena spolno opće u prisustvu malodobnog djeteta koje je budno, te ono vidi taj čin ili čuje njihove riječi ili pak čuje njihovo ubrzano disanje, takvo dijete neće nikad biti uzorno, pa ukoliko bude djevojčica bit će bludnica, a ukoliko bude bio dječak bit će bludnik.”

Od Ebu Abdullaha prenose sljedeće riječi: “Neka ne opće spolno roditelji u prisustvu malodobne djece. To ima nepovoljan učinak na njih, naime, djeluje tako da djeca neće biti čedna i moralna, tj. biće zinalučari.”

Od Bakira, a. s. prenosi se sljedeće kazivanje: “Suzdržite se od spolnog općenja u prisustvu malodobne djece koja bi vas mogla vidjeti i drugima govoriti o tome.”

Poruke hadisa

a) Koordinacija s prirodom

Kako god je prirodni zakon uračunao nagon i privlačnost među spolovima da u određeno vrijeme budu u prigušenom obliku, islam također u cilju djetetovog prirodnog razvoja i radi sprječavanja od preuranjene zrelosti, naređuje da sve što ima veze sa spolnošću u tom životnom ciklusu bude sakriveno od djece. Ciljevi se u prirodnom kretanju ostvaruju postepeno, korak po korak, što odgovara pojavi da se neizbježno iskače iz kolosijeka uobičajenih mjera, ako dođe do kršenja zakona. Ovo je još jedan dokaz usklađenosti islamskih zakona sa prirodnim zakonitostima. Činjenica je da što nauka više napreduje i što više otkriva i pronalazi veze i zakone u svijetu prirode, tim više potvrđuje istinitost i nepobitnost postavki islama.

b) Utjecaj čovjekovih osjećaja

Navođeni hadisi uveliko približavaju i pojašnjavaju do koje mjere čovjekova duša biva pod utjecajem osjećanja i vanjskih činilaca. Dakle, ukoliko je vanjska atmosfera zagađena, sigurno je da i unutrašnjost čovjeka poprima takva obilježja, što završava gaženjem prava drugih i kršenjem zakona. Na temelju podložnosti unutarnjih mogućnosti i utjecaja vanjskih čula, poznati arif Baba Tahir Urjan u jednoj rubaiji kaže:

Vrištim, na oko i srce, na oba ja,
sve što oko sejri srcu se prohtjeva.

Zatrovat ću šiljak čelična handžara,
ubost ću oko da srcu slobode dam.

Baba Tahir razrađuje temu sklonosti čovjekovih nefsanskih strasti redoslijedom od vanjskog ka unutrašnjem, pri čemu zaključuje da handžar čvrste bogobojaznosti treba iskovati te njime pogled okovati i time osloboditi srce od slijeđenja strasti i životinjskih prohtjeva.

c) Učinak slijeđenja

Iz navođenih se hadisa može zaključiti kako naša djela, htjeli mi to ili ne, imaju ili povoljan ili nepovoljan odjek u krugu porodice, ali i u društvu općenito. Djelo ima svoj jezik kojim skreće pažnju na sebe i kojim se predstavlja. Upravo radi ove činjenice, uzimanje primjera ili davanje primjera u pitanjima vjere, posebno u kur'anskom okrilju, zauzima veoma važno mjesto. Svaki čovjek je potencijalni primjer koji može djelovati na povoljan način u svojoj porodici i društvu te tako promicati vjeru i istinske vrijednosti. S druge strane, također je moguće bit loš uzor u porodici gdje ne stradava samo loši pojedinac, nego za sobom povlači i ostale članove porodice i društva. Upravo zbog te činjenice Poslanik, s. a. v. a., kaže: "Svi ste vi pastiri i svi ste odgovorni za svoja stada." Dakle, u pitanju je međusobna uzajamna odgovornost svih prema svima, očevi su odgovorni za

životnu atmosferu, majke za ponašanje svojih kćeri, vladari su odgovorni za svoj narod, učenjaci za kulturnu razinu društva u vremenu u kojem žive i prenošenje kulture pokoljenjima koja dolaze.

Manjkavosti preuranjene zrelosti

Preuranjenost u sazrijevanju dešava se kada je dječije tijelo prije nego li stigne do faze normalnog i pravovremenog spolnog sazrijevanja u kojem se to sasvim prirodno i bezbolno događa, nalazi u okolnostima gdje gleda neprirodne prizore. Pod utjecajem gledanja neprirodnih prizora, tjelesne žljezde bivaju potaknute na hiper-lučenje spolnih hormona, što rezultira preuranjenim spolnim sazrijevanjem djece. Tako nastaju brojne tjelesne i duševne štete i nepovoljne pojave. Naprimjer:

a) Izlazak iz normalnog stanja

Prva manjkavost koja se u ovakvim slučajevima može uočiti jeste izlazak djeteta iz normalnog biološkog razvojnog puta, te prerastanje neprilagođeno vremenu. Više je nego jasno da svako biće koje izgubi prirodni tok nije više u stanju biti korisno, već obično postaje opasno i nanosi štetu na mjestu gdje se nalazi.

b) Negativan učinak po tijelo

Doktori, stručnjaci za ovu oblast kažu da je prerana zrelost u većini slučajeva opasna po zdravlje nosioca ove pojave. Pošto je ovo tema koja se tiče stručnog mišljenja, nećemo je otvarati, ali je dovoljno ukazati na činjenicu da je nabrojan povelik broj pratećih pojava na tijelu ovakvih osoba.

c) Kršenje zakona

Kur'an u vezi sa vjernicima kaže sljedeće:

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَفْوَاجِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَرٌّ مَّلُومِينَ
فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ

I koji stidna mjesta svoja čuvaju, – osim od žena svojih ili onih koje su u posjedu njihovu, oni, zaista, prijekor ne zaslužuju; – a oni koji i pored toga traže, oni u zlu sasvim pretjeruju.

Saobrazno ovim ajetima, kršenje zakona i prekoračenje ograničenja, kao i gaženje i otimanje tuđih prava mogu biti posljedice nekontroliranog zadovoljenja tjelesnih i nefsanskih prohtjeva i zastranjenja od moralnih načela. Jedan psiholog u vezi sa ovom temom kaže: “Zastranjenje i na kraju neuspjeh u prirodnim brakovima jeste posljedica jedne vrste kompleksa manje vrijednosti. Bez obzira koliko vanjski utisak odavao uvažene mislioce i znanstvenike jakih autoriteta i postojane vjere, isti ti ljudi duboko u sebi pate od spomenutog kompleksa, za čiju su posljedicu obični strašljivci.”

Posljedica iznesenog

a) Upoznajmo svoju djecu

Roditeljska, a ujedno i vjerska dužnost jeste upoznati svoju djecu tako da se shvate i prepoznaju njihove biološke, duhovne, psihičke i fizičke potrebe.

Ne smijemo sebi dozvoliti prisustvo glupoga stida, kako ga je Poslanik nazvao, pa da u trenutku kada djeca imaju potrebu za našim uputstvima previdimo svoje obaveze, te se na taj način oglušimo na njihovo traženje odgovora na pitanje kako postupiti kada je riječ o prohtjevima i tjelesnim nagonima. Trebamo u vezi sa ovim pitanjem ulagati napor kako bismo im pomogli u moralnom i vjerskom usavršavanju kao što to činimo na putu svjetovne, tj. redovne naobrazbe. Jedan od tih puteva jeste upravo i pitanje spolnosti i spolnih potreba i nagona.

b) Samokontrola

Roditelji trebaju imati vjerski i društveno istančan osjećaj te usklađivati svoje ponašanje do te mjere da na razuman način spriječe nemoralne ispade pred djecom, ali i pred drugima. Time bi spriječili mogućnost moralnog zagađenja života naše djece. Mogli bi se koristiti modernom tehnologijom, za koju, nažalost, možemo utvrditi da ničemu drugom danas ne koristi, niti ima drugi zadatak i dužnost, osim zavođenja cijelog svijeta u nemoral. Mi ipak možemo pomoći svojoj djeci na taj način što ćemo ispravno razabrati mogućnosti i domene korišćenja savremene tehnologije, odmjeriti koliko koristi može biti postignuto njihovim korišćenjem, te ih uz pomoć toga obrazovati i obavijestiti dovoljno o vjeri i moralu i pomoći im da u njima ove dvije sastavnice puste jake i zdrave korijene, kako bi se mogle sasvim nesmetano i sigurno razvijati. Između ostalog, naša dužnost je kloniti se svakog postupka koji pospješuje dječiju pažnju u vezi sa osjetljivim temama, posebno u vrijeme kada je to izvan prirodnog plana i reda.

c) Prihvatiti činjenice onakvim kakve jesu

U jednom hadisu koji se prenosi od Imama Sadika, a. s., čitamo: "Čovjeka koji je obavješten i upoznat sa svojim vremenom neće zadesiti nepoznati i iznenadni problemi." Mi trebamo vjerovati u ono što se nalazi u našoj djeci, između ostalog i uz prisustvo tjelesnih nagona koji se zbog toga što je to nešto sasvim prirodno nalaze u njima i na poseban način dolazi do njihova ispoljavanja. Trebamo također prihvatiti činjenicu da se u današnjem pokvarenom svijetu sve snage troše na propagandu da se ljudi što više prepuste putenostima i užicima, a naročito su mladi ljudi izloženi tome. S druge strane, jasna je činjenica da logika sile, prisiljavanja i stroge kontrole uvijek završava obrnutim, tj. neželjenim rezultatom. Međutim, unatoč svemu nabrojanom, mi posjedujemo jedno veoma važno i moćno sredstvo. Riječ je o istinoljubivom fitretu i pobožnoj niti ljudskoj koja se nalazi i u našoj djeci, koja su pobožna saobrazno tome po fitretu – božanskoj niti u čovjeku. Ukoliko im uspijemo na pravilan način i u dovoljnoj mjeri približiti i objasniti vjeru u Boga, bit će sposobni oduprijeti se svim preprekama i sredstvima smutnje. U svakom slučaju, uvjeravanje o kojem je riječ uvjetovano je razmišljanjem, planiranjem i preciznom izvedbom.

d) Pomozimo se znanjem!

Jedna od roditeljskih obaveza jeste pomaganje i korišćenje znanjem, stručnjaka na ovom polju, psihologa, bilo da su muslimani ili da nisu. Ukoliko budemo znali puteve i načine odgoja, tim prije ćemo pravilnije

postupati sa svojom djecom. Imamo velik broj hadisa koji se tematski bave psihom djeteta. Ako se ti hadisi budu razmatrali uz pomoć modernih naučnih dostignuća, mogu biti od velike koristi i mogu puno pomoći u rješavanju različitih poteškoća.

e) Provodimo vrijeme s djecom

Veoma važna stvar koju smo zapostavili jeste druženje s djecom i provođenje vremena sa njima. Budući da ne pridajemo ni najmanju važnost spoznaji dječijeg morala i psihe, ne odvajamo ni vrijeme, niti ga posvećujemo svojoj djeci, što rezultira time da ih ne poznajemo u dovoljnoj mjeri. Ne poznajemo jake crte njihovog morala niti slabe tačke njihove psihe. Tako onda nismo ostvarili pretpostavke, niti smo dobili dopuštenje da kročimo u njihov svijet, pa ličimo na strance koji su se upleli u njihove živote. Ukoliko i razmišljamo o njihovom mijenjanju i preodgajanju, obično gledamo kroz naočale koje mi prihvatamo. Međutim, potrebno je provesti samo malo vremena sa svojom djecom te ostvariti međusobnu naklonost i povjerenje, čime otvaramo put lakog upoznavanja. Upravo korišćenjem njihovih jakih moralnih crta, moramo se boriti se protiv mahana i nedostataka.

Nadamo se da ćemo moći odgovoriti na ovu svoju veliku dužnost i obavezu koju imamo prema svojoj djeci.

f) Tražimo duhovnu pomoć

Islam je u potpunosti logična ideologija. Islamski zakoni primjereni su čovjekovom fitretu i razumnim težnjama. Ukoliko islam kaže: Tjerajte svoju djecu na namaz od sedme godine – sigurno je u pitanju postizanje uzvišenih odgojnih ciljeva. Upravo bliskost Gospodaru sprječava od bliskosti nečemu drugom, što je uvjetovano pojavom da se u djetetu rodi ljubav prema namazu i da se u njemu uspije predstaviti namaz kao neodvojivi dio čovjekova života. Ni u kom slučaju nije dovoljno poučiti dijete i navići ga na obavljanje “mrtvog” namaza, kome ni suštine ne zna, niti razumije zašto ga obavlja. Treba ih naučiti da drugima budu od pomoći, da budu nesebični, tj. da vole robove Božije, da pruže ruku prijateljstva onima kojima je uskraćena. Treba ih navići na poštivanje reda i poretka, ali im i obogatiti život zdravom zabavom i razonodom. Treba ih pripremati iz riznica svjetskog znanja za vrijeme u kojem će živjeti, kako bi im podigli i moralni, i ljudski, i društveni ugled. Treba misliti i na potrebu da se u njima oživi ljubav i naklonost prema rodbini te da ih se nauči održavati veze sa njima putem obilazaka i posjeta, jer je to veoma važno životno pitanje. Treba ponekad i od njih tražiti njihovo mišljenje o životu i životnim pitanjima. Poslanik nam nalaže da u trećem sedmoljeću djetetovom, tj. sa navršavanjem četrnaeste godine, učinimo dijete svojim namjesnikom te da ga prihvatimo za sagovornika sa kojim se savjetujemo. Takvo nešto doprinosi podizanju ugleda u njegovoj psihi. Oni tada osjećaju kako je stigao trenutak kada trebaju početi ozbiljno razmišljati o životu, a napustiti dokonost i djetinjarije. Sve šta smo pobrojali i još puno drugih važnih stvari, zahtjevaju izdvajanje vremena za djecu te mudar i prijateljski razgovor sa njima.

LIJEČENJE I OSLOBAĐANJE OD OSJEĆANJA NIŽE VRIJEDNOSTI

Jedna od veoma bitnih odgojnih tema jeste pitanje nadoknade štete i liječenje od osjećanja niže vrijednosti. Islam u vezi sa ovom temom ima mnogo toga da kaže. Temelj poslanstva Božijih izaslanika vidi upravo u nadoknadi izgubljenog i iscjeljenju od bolesti koje su ljudi u životima stekli. Poslanik, s. a. v. a., kaže sljedeće: “Zaista, poslan sam da upotpunim moralnu ćud kod ljudi.”

Logika islama

Islam se dvjema metodama bori protiv psihičkih bolesti pojedinca i društva. Prva je odgovorna da sačuva fitret čistim i netaknutim, gdje je islam uložio napore da što je moguće više spriječi zagađenje pojedinaca, kao i da im izliječi bolesti, ukoliko im je fitret podlegao. Prije nego li se stupi u brak, daje se do znanja budućim roditeljima kakav značaj ima odgoj djece te se u vezi s tim, između ostalog, kaže da treba biti krajnje pažljiv u odabiranju bračnog druga. Ukoliko želite postaviti temelje jednom naraštaju, dobro pripazite na kojoj ga ideologiji i pogledu na svijet postavljate i sa kakvom ličnošću sklapate sporazum o tome. Veoma su bitne i upute o ponašanju u braku, gledano iz svih uglova, počev od režima ishrane u razdoblju trudnoće i za vrijeme dojenja djeteta, pa do ostalih, veoma sitnih, ali bitnih pojedinosti. Sve se to čini s ciljem sprječavanja prodiranja lošeg morala u krug porodice i očuvanja fitreta u svojoj nepatvorenoj kakvoći.

Druga metoda jeste putem liječenja i načina tretmana oboljelog. Uvijek postoje oni koji se ne ponašaju dovoljno predostrožno te se zbog toga nađu među oboljelim. Islam zato predviđa posebne metode liječenja. U svakom slučaju, osnovu takvih liječenja vidi u dvjema bitnim tačkama:

- a) u znanju, tj. da odgajatelj bude dovoljno obavješten o preciznim odgojnim dužnostima;
- b) u ozbiljnosti i ljubavi prema tom poslu.

Shodno islamskom stavu, ukoliko odgajatelj svoju obavezu izvršava uz iskazivanje ljubavi prema onome čime se bavi, to će neizostavno prouzročiti poželjne učinke, bez obzira na činjenicu ko je pacijent: on lično, njegova djeca ili društvo, škola, fakultet itd. Nakon što nam je postalo jasno da se u islamu puno pažnje posvetilo upravo liječenju moralnih zastranjenja i neželjenih pojava, želimo vidjeti na koji način možemo liječiti bolest koja se naziva osjećanje niže vrijednosti.

Psiholozi zastupaju mišljenje da ukoliko se ne može reći da je ovo osjećanje uzrok svim kasnijim psihičkim zastranjenjima, sa sigurnošću se može reći da je velik broj psihičkih nepravilnosti uistinu posljedica jedne takve složene pojave.

Šta je to osjećanje niže vrijednosti?

Ranije smo govorili upravo o ovoj pojavi tako što smo razmotrili neke od činilaca koji izazivaju njeno pojavljivanje, a ukazali smo i na razornost i štetnost osjećanja o kojem je riječ. Naveli smo također određen broj hadisa u vezi sa ovim sadržajem. Bit će od koristi vratiti se odlomcima gdje je sve to obrađeno; u tom smislu posebno ističem da se pogleda podnaslov “Poštivanje ličnosti.”

Međutim, treba reći kako je osjećanje niže vrijednosti ustvari spoj dviju predodžbi koje čovjek ima u vezi sa samim sobom. Prva se pokazuje tako što se vlastita ličnost vidi manjom od stvarne vrijednosti, a druga da se ne vjeruje u sposobnost ostvarenja i postizanja visokih rezultata i uspjeha općenito. Ovakav stav u vezi sa vlastitom ličnošću dovodi čovjeka do mogućnosti da moral, mentalna ličnost te ponašanje iskoče iz linije prirodnih kretanja. To u svakom slučaju rezultira mnogobrojnim moralnim i praktičnim problemima. Takav čovjek bi volio prevladati ovu slabost i riješiti se osjećanja niže vrijednosti, ali upravo usljed duševnog problema koji ga je okupirao, nije u mogućnosti razmišljati na ispravan način. Ne može sagledati i razmotriti činjenice iz zbilje onakvim kakve uistinu i jesu usljed čini radnje koje ga sve više izvode iz psihičke ravnoteže. Ovo stanje polahko, korak po korak, razvija se tako da u odmakloj fazi čovjek sam sebi postaje stranac, što znači da umjesto sebe postavlja neku drugu ličnost, tj. dolazi do podijeljenosti ličnosti.

Znakovi prepoznavanja stanja osjećanja niže vrijednosti

Bez ikakve sumnje znamo da je naše vanjsko ponašanje pokazatelj naše unutrašnje ličnosti. Ova činjenica dokazana je Kur'anom, što prihvataju i psihoanalitičari i psiholozi. Poznata izjava da su naši tragovi svjedoci o nama upravo ukazuje na ovu činjenicu. Bljedilo lica svjedoči o unutarnjem nemiru. Zadržavanje vanjske smirenosti na frontu pokazatelj je hrabrosti koja je formirana u psihi borca, a takvo je stanje i kada su u pitanju i ostale psihičke osobine čovjekove ličnosti. Neke od pokazatelja o kojima je riječ ne može niko primjetiti osim njihovog nosioca, zbog toga što su izričito unutarnje dimenzije, dok je određen broj pokazatelja, koji imaju i vanjsku reakciju, evidentan i za druge ljude.

Unutrašnji, pritajeni tragovi

Osjećaj jedne vrste niskosti i bezvrijednosti:

Čovjek koji se sapleo o mrežu kompleksa niže vrijednost ima stalni unutarnji osjećaj bezvrijednosti, uvijek je uznemiren, depresivan. Shodno rečenom, mišljenje drugih o sebi za ove ljude od velike je važnosti. Ukoliko osjeti kako ga hvale, previše se obrađuje, ukoliko ga ruže ili kritikuju

opsjednut je razmišljanjem o osveti ili o samoopravdavanju. Imam Ali, a. s., o takvom osjećaju kaže sljedeće: “Dvoličnost potječe iz niskosti koja se nalazi u nefsu.” Očito je da nije riječ samo o vjerskoj dvoličnosti, već su uključena i društvena ponašanja. Dakle, čovjek se u društvu sa saradnicima, prijateljima ili rodbinom ponaša na lijep i saosjećajan način, a kada nije sa njima, ima potpuno drugi način ophođenja sa ljudima. Kada je ušuškan blagodatima, ponaša se na jedan način, a kada je u krizi, reaguje na drugi, suprotan način. Imam Ali govori da takvi ljudi imaju unutrašnjih poteškoća, usljed čega trebaju razmišljati o liječenju. Kur'an kaže:

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزَؤُونَ

Kada susretnu one koji vjeruju, govore: “Vjerujemo!” – a čim ostanu nasamo sa šejtanima svojim, govore: “Mi smo s vama, mi se samo rugamo.”

2. Voljeti nedostatke u drugima

Od skrivenih znakova prisustva osjećanja niže vrijednosti jeste i osjećaj užitka kada se vidi mahana drugih. Kod koga se nađe takvo šta treba biti svjestan ozbiljne poremećenosti svojeg morala, tj. znati da se pati od osjećanja niže vrijednosti i raditi na liječenju.

Jednom prilikom Imam Ali rekao je sljedeće: “Oni koji i sami imaju mahane vole da mahane drugih dođu do izražaja, zato što u tome vide priliku za opravdanje vlastitih nedostataka.” Međutim, da su psihički zdravi, oni bi umjesto što vole otkrivanje mahana drugih ljudi razmišljali o tome kako da sami sebe spasu od vlastitih mahana i nedostataka, kako bi na taj način promijenili sami sebe i društvo u kojem žive. Ukoliko uočimo da i sami osjećamo skriveni užitak kada vidimo tuđi nedostatak, znajmo da smo zaraženi virusom osjećanja niže vrijednosti, zbog čega se moramo ozbiljno pozabaviti vlastitim liječenjem.

3. Voljeti povlačenje i osamljivanje

Još jedan skriveni pokazatelj osjećanja niže vrijednosti u nama jeste udaljavanje od ljudi i povlačenje u osamu, daleko od društvenih zbivanja. Zbog čega? Zato što postoji strah od mogućeg otkrivanja unutrašnje slabosti, tj. "ahilove pete" u nama. Neki psiholog kaže da je jedan od njegovih mlađih rođaka živio uvijek povučeno. Na odmorima u školi uvijek bi bio sam. Lebdio je u oblacima vlastitog zamišljenog neba. Nakon završetka nastave hitro bi se vraćao kući. Bježao je od igre sa vršnjacima. Nikada nije učestvovao niukakvom zajedničkom projektu, pokretu ili bilo čemu sličnom. Niti je išao kod nekoga, niti mu je ko dolazio u posjetu. Govorio je: “Najviše volim knjige u svojoj radnoj sobi.” Međutim, istina je bila u tome da je imao krhku i neizdrživu tjelesnu građu. Zbog toga nije mogao biti suparnik svojim vršnjacima u fizičkim aktivnostima, tj. sportu. Da bi prikrio slabost, povukao se. Polahko, kako je vrijeme odmicalo, ostao je potpuno usamljen, a za uspomenu dobio je hiljadu drugih boljki. Da je ispravno razmišljao, ne bi sebe doveo u položaj da samo zbog jedne slabosti oboli od hiljadu drugih.

U svakom slučaju, moguće je da neko bude, iz jednog ugla gledano, slab i nedorastao drugima, a da u isto vrijeme posjeduje druge nadarenosti i da

mu kreativnost bude usmjerena ka nečemu posebnom, čijim korišćenjem može sebi osigurati odgovarajuće mjesto u društvu.

Imam Husein, a. s., kaže: “Moć uništava osjećanje niže vrijednosti.” Jak i sposoban čovjek nema osjećanja slabosti. Takav čovjek ne nalazi u sebi potrebe za izdvajanjem i osamljivanjem.

4. Nedostatak osjećanja sreće i radosti u obavljanju posla i aktivnostima

Od skrivenih pokazatelja prisustva osjećanja niže vrijednosti u čovjeku jeste i nevoljko obavljanje posla ili bilo čega u životu. Jedan od učenjaka rekao je: “Ukoliko neko zbog posrtaja ili bolne uspomene dospije u stanje beznađa, imat će sasvim crnu sliku vlastite budućnosti. Drugim riječima, takav čovjek će, umjesto da se vlastitim zalaganjem i trudom usavršava, svu snagu usresredotočiti na pokušaj da se vrati u vrijeme bezbrižnosti, tj. djetinjstvo. Ovakvo stanje psiholozi nazivaju “retrogradnim pokretom,” tj. degeneriranjem u djetinjstvo. U djetinjstvu je takav čovjek bio bez želje za obavljanjem bilo čega, ali i bez prihvatanja odgovornosti za bilo kakav zadatak, i živio je bezbrižnim životom. Sada, kada ga je nadvladalo beznađe i osjećaj straha, i dušom i tijelom želi se vratiti u to sretno doba. To je razlog djetinjastog ponašanja velikog broja starijih lica. Takvo šta upravo i jeste razlog nesazrijevanja savremenog čovjeka, koji jedino šta želi jeste povratak u djetinjstvo, pa je čak i u životnim usponima i padovima u stanju nedoumice, potištenosti i lutanja.”

Imam Sadik, a. s., kaže: “Ponekad jedna malehna slabost čovjeka vuče u veliku.”

Ukoliko se dobro sagleda stvarnost, jasno je kako jedna malehna slabost obuhvati cijeli čovjekov život. Imam Sadik nam poručuje da čovjek ne treba razmišljati na način kojim će malehan nedostatak ili slabost pretvoriti u nešto veliko te time zatamнити vlastiti život. Razuman čovjek uvijek iznutra pretvara slabosti u moći, nemanja u imanja.

5. Opijanje

Kada se čovjek nađe u boli, razmišlja o mogućnosti kako da je se oslobodi. Ukoliko o rješenju razmišlja razuman, zreo čovjek, sigurno je da će naći lijek, tj. naći će ispravno rješenje. Ukoliko je to nestabilan čovjek, mentalno zaostao, zasigurno će osjećati jaču bol. Kada je riječ o osjećanju niže vrijednosti, čovjek se povlači iz društva u samoću. Postaje utučen. Da bi se oraspoložio, koristi se sredstvima za otupljavanje svijesti, tj. opija se različitim drogama, čime umiruje nemirnu dušu i stišava nestabilni duh. Ovakav korak dobar je pokazatelj da se izašlo iz okvira čovječnosti. Ovdje je riječ o paraliziranju uma, ili kako to Imam Ali kaže o “svrgavanju uma sa pijedestala vođe i ustoličenju strasti na to mjesto”. Poznat je hadis Imama Alija koji glasi: “Koliko li je samo porobljenih umova pod vlašću strasti?!”

U svakom slučaju, osim spomenutih, postoji velik broj drugih znakova koji su pokazatelji prisustva osjećanja niže vrijednosti koje čovjek mora prepoznati i lokalizirati.

Vanjski i unutrašnji tragovi

Ljudska djela pokazatelj su stanja njegove psihe i morala. Između ljudskog ponašanja i unutrašnjih svojstava postoji logična povezanost. Prateći trag djela možemo saznati o kakvom moralu je riječ i na taj način steći približno mišljenje u vezi sa izvršiocem. U vezi sa ovim pravilom, kada čovjek oboli od osjećanja niže vrijednosti sigurno je da će imati i posebna djela koja je ovo osjećanje pruzročilo.

1. Osvetoljubivost

Pojedinci svojim postupcima žele osvetiti svoj kompleks. Postoji puno načina da se zadovolji ovakva pojava. Nekađ se to dešava posredstvom ismijavanja drugih tako da, ponižavajući druge, "bolesnik" liječi svoju nezdravu psihu. Nekađ se to iskaže kroz nečovječno nasilje, a nekađ dolazi u obliku traganja za tuđim mahanama i njihovim uveličavanjem. Sve je to pokazatelj osvetoljubivosti koja je opet siguran znak slabosti psihe i bolesti duha. Božiji Poslanik je na dan osvajanja Mekke dao na znanje da uzvici pojedinaca: "Danas je dan osvete!", nisu dobri i da se umjesto toga treba uzvikivati: "Danas je dan milosti!" Drugim riječima, dan osvajanja Mekke trebao bi biti označen kao dan čovječnosti. Hafiz u jednom stihu ukazuje na činjenicu da velikani i plemeniti ljudi nikad ne zaboravljaju na one koji su ispod njih i nikad ne prolaze pored njih, a da im ne ukažu poštovanje. Nikad se ne smatraju poniženjem ako sjede sa njima. Sulejman, a. s., uza svu silu koju mu je Bog dao, na riječi koje je mrav izgovorio, a koje su imale uvredljiv ton, uzvraća blagim osmijehom, obraćajući se svome Gospodaru.

Imam Ali, a. s., kaže: "Najružniji nedostatak je malo opraštati ljudima, a najveći grijeh je žuriti sa osvetom." Praštanje je vrlina velikih, a odgađanje osvete znak je da čovjek živi usklađenim načinom života. Nestrpljivi ljudi žele se što brže osvetiti, dok strpljivi i plemeniti nikad ne bivaju uznemireni tuđim neznanjem, te se stoga i ne zaražavaju osjećanjem niže vrijednosti.

Ispričat ćemo lijepu i poučnu priču o događaju iz Alijeva, a. s., života. Veliki ljudi uvijek su u povijesti bili meta napada malodušnih. Razlog i napada nije bilo ništa drugo, osim veličina kojom su bili ukrašeni velikani. Poznato je pravilo koje kaže: Što drvo ima više ploda, više će se potezati kamenje na njega. Imam Ali također je bio meta napada niskih ljudi i pokvarenjaka. Međutim, njegovo srce širine okeana nije se dalo uznemiriti usljed svih tih napada.

Jedan čovjek koji bijaše nezadovoljan Alijevom pravdom sjede na pogodno mjesto, te poče govor kojim je vrijeđao Zapovjednika pravovjernih. Govorio je glasno da bi ga što više ljudi čulo. Ashabi Alijevi, koji bijahu s njim, naljutiše se čuvši ove riječi. Međutim, Ali ih je na uzoran način spriječio u pokušaju da mu bilo šta kažu. Ali, sudbina htjede da sutradan isti taj čovjek radi neke svoje potrebe ode pred imama Alija. Imam ga dočeka raširenih ruku i udovolji mu na sva njegova traženja. Imamovi ashabi jako se naljutiše i oštro mu prigovoriše. On im, međutim, na to reče: "Stidim se mogućnosti da njegovo neznanje pobijedi moje znanje. On je na temelju neznanja bio ljut na pravdu. Međutim, ja znam da on ne zna. Da sam mu se osvetio, to bi značilo bacanje vlastitog znanja na koljena pred

njegovim neznanjem. Takvo šta zastiđujuće je. Također, stidim se mogućnosti da njegov grijeh, koji je vrijeđajući me počinio bez ikakve šerijatske osnove, istaknem nad mojim oprostom i prelaženjem preko njega. Kada je danas došao meni sa potrebom, nisam mogao dozvoliti da njegov prijestup pobijedi moju darežljivost i širokogrudost.”

Ustvari, ovim kazivanjem Imam Ali poručuje da, slikovito opisano, moramo biti more, ako želimo ostati nezaprljani. Ako postanmo more, ni prisustvo hiljada lešina i lešinara, brojnih uvreda, otrovnih ujeda i poniženja grješnika koji nas okružuju neće moći zaprljati naše biće. Međutim, ukoliko smo močvara ili baruština, moguće je da nas bilo šta onečisti i nanese nam neprijatan zadah.

2. Kritika

Kritika, riječ nastala od grčkog izraza kritike tehne, što znači umijeće prosuđivanja, ima značenje razmatranja, odvajanja i razaznavanja dobrog od onoga što nije dobro. Ukoliko se razmatranje provede na ispravan način, tada se ubraja u najveće tajne uspjeha kako pojedinca, tako i zajednice i postaje činiocem rasta, napretka i pročišćenja pojedinca i društva. Tako razmatranje može otkloniti sve primjese i nanose i iz pojedinaca, i iz zajednice, čime dovodi do pogodnog ozračja za razvoj zdravog i vremenu primjerenog društva.

Imam Sadik, a. s., govorio je: “Najviše volim onu braću koja mi ukažu na moje nedostatke.” Međutim, kada ovakav stav dospije u ruke bolesnih kao sredstvo, on izgubi svoju pravu vrijednost te dovodi u pitanje i skrnavi čast drugih ljudi. Ovo pitanje je do te mjere važno da Imam Sadik kaže da ponekad pojedinci koji zapovijedaju dobro i odvrćaju od zla nastoje da pod izgovorom vjere objelodane vlastite slabosti, ali na račun drugih.

Od Imama Sadika, a. s., također se prenosi sljedeće kazivanje: “Čovjek koji se ne oslobodi lahkomislenosti i prenagljenosti i koji se ne odvoji od nefsanskih strasti i nastranosti, koji nije potukao šejtansku vojsku što ga opsjeda i koji se nije našao u zaštiti Božijoj i pod skutima tevhida, te osigurao sebi sposobnost negriješenja prema Bogu, nije dostojan činiti naređivanje dobra ni odvrćanje od zla.” Hadis sadrži velik broj pouka i poruka koje nam daju do znanja koliko je obaveza i dužnost vjernika značajna i ozbiljna. Ukratko ćemo ukazati na neke od njih.

a) Neophodnost preobrazbe nefsa

U nizu vjerskih propisa i odredaba nalazi se među najvažnijim naređivanje dobra i odvrćanje od zla. Dakle, svaki čovjek koji vjeruje u Allaha, dž. š., i prihvata poslanstvo Muhammeda, s. a. v. a., obavezan je da u sklopu Poslanikovih ciljeva – što je ustvari predstavlja širenje vjerskih odredaba – preduzeti praktične korake. U načelu, između prihvatanja vjere i zalaganja na njenom širenju postoji racionalna neophodnost uzajamnog potraživanja. Kada neko prihvati vjeru, tj. shvati da je čovjekova sreća upravo u kretanju samo tim pravcem, takav čovjek mora voljeti i željeti sreću svim ostalim ljudima. Željati sreću drugima nije ništa drugo doli raditi i stizati do lične sreće. Shodno tome, nemoguće je da budemo vjernici, a da se ne pridržavamo vjerskih propisa, među najvažnijim – naređivanja dobra i

odvrćanja od zla, ili da nas se ne tiču kur'anski sadržaji i poruke, te vjerski propisi i naredbe. S druge strane, kaže se da, ukoliko sam nisi čist, nemaš pravo druge pozivati na čistotu i Istinu.

Poruka ovih dviju naredbi jeste da preobrazba nefs i moralna higijena predstavljaju bitne pretpostavke za svakog pojedinca vjernika.

b) Čuvanje granica

S druge strane, rečeno je da je propisano naređivanje dobra, a ne širenje kompleksa i loših utjecaja na druge. Zbog toga Imam i kaže da prilikom naređivanja dobra i odvrćanja od zla ne treba uključivati lične uspomene. Čovjek ponekad ima gorke uspomene koje se vežu za nekoga i zbog kojih je u stalnom iščekivanju pogodnog trenutka kako bi se mogao osvetiti. Prvom prilikom kada se taj neko "ogriješi o moral" mahinalno mu se zapovijeda izvršavanje dobra i zabranjuje činjenje zla. Da bi spriječio lične obračune i korišćenje vjere kao sredstva osвете i ratovanja protiv vjernika, islam je zabranio unošenje ličnih tegoba i njihovo miješanje sa vjerskim pitanjima. Primjereno planu i programu koji predviđa vjera, čovjek prvo mora sebe očistiti, učiniti sebe iskrenim u nakanama, sebi narediti dobro, pa tek onda početi da se obraća drugima. Dakle, neophodno je da granice budu jasne i da ih se uvijek pridržavamo.

c) Osiguravanje sredstava

Da bi se stiglo do bilo kojeg cilja u vlastitom životu, sasvim je jasna potreba osiguranje sredstava pomoću kojih će nam se to stizanje omogućiti. Jedan od životnih ciljeva muslimana jeste i naređivanje dobra, te je stoga neophodno osigurati sredstva za stizanje do njega. Jedno od sredstava ove obaveze jeste Božija podrška i zaštita. Ukoliko se čovjek nije uspio svojim trudom i djelom odvojiti od zalutalih, ne nalazi se pod Božijom zaštitom, a kada nije pod Njegovom zaštitom, tumara u tami. Čovjek koji sam nema svjetlosti, nema snage ni da druge osvijetli. Shodno tome ukazujemo na ajet:

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

Allah je zaštitnik onih koji vjeruju i On ih izvodi iz tmina na svjetlo.

Dakle, ko nije pod zaštitom Božijom, sam je u mraku, čime postaje očito da nije u stanju drugima biti upućivač.

Najkraće rečeno, postoje ljudi koji su uhvaćeni u mrežu psihičkih kompleksa i kao takvi puno se koriste kritikom upućenom drugima. Takvim postupcima oni se žele riješiti težine tih kompleksa; međutim, upravo zbog te bolesti kompleksi postaju zamršeniji, a psiha mu postaje zaraženija. Takvi ljudi miješaju naređivanje dobra i odvrćanje od zla sa kritikom. To rade tako što svoju kritiku predstavljaju kao upućivanje na dobro i odvrćanje od zla, što u svakom slučaju lično njih upropašćava. Sve na Ovom svijetu ima svoj zakon pa i kritika i naređivanje dobra, pa ispreturanost njihovih zakonitosti obavezno osramoti čovjeka.

3. Podvaljivanje

Još jedan pokazatelj koji otkriva ljude koji pate od osjećanja niže vrijednosti jeste služenje prevarama i podvalama, a ogleda se na polju društvenih odnosa. Takav pojedinac iskrivljuje imena, nedostatke

predstavlja u odjeći dušebrižništva, a mahane spominje tako što prenosi tuđe riječi. Međutim, zaboravlja na činjenicu da Ovim svijetom vlada uzročno-posljedični zakon koji nalaže da je nemoguće da plod drveta bude drugačiji od vrste voćke na kojoj se nalazi. Istina ima svoj poseban miris, ima svoje svjetlo, dok je laž ogavna i neugodna mirisa. Nikad se iz lešine neće širiti miris parfema. Nikad se iz ugašena fenjera neće nasmijati zaslijepljujuća svjetlost. Zakon koji vlada u prirodi savršeno je precizan. Četvorougao jeste četvorougao samo u slučaju ukoliko se u milimetar uglovi poklapaju jedni s drugima. Prema tome, varanje je sramoćenje. Dovoljna je jedna podvala da se postigne nečija sramota. Imam Ali, a. s., u jednom hadisu je rekao: “Iskrivljavanje imena i njihovo premetanje dovoljno je da osramoti prevaranta.”

Ukoliko se neko opredijeli za put podvale i prevara, njegovi će napori i prevare biti bezvrijedne i lukavstvo će mu se "o glavu olupati".

4. Nepromišljenost

Još jedna odlika oboljelih od osjećanja niže vrijednosti jeste i neuzimanje u obzir pogodnosti mjesta, vremena, okolnosti, ličnosti ili autoriteta. Imam Ali, a. s., o tome kaže sljedeće: “Pažnja o čistoti djela teža je nego li samo vršenje djela.” Takvi pojedinci su skrenuli sa pravog puta i izgubili nit čovječnosti. Tamo gdje trebaju jasno reći, oni šute, a gdje trebaju šutjeti, oni pričaju. Na mjestu gdje trebaju ukazati poštovanje, oni se ponašaju neumjesno. Treba, dakle, razmišljati o liječenju.

Način liječenja

Nakon što smo ustanovili bolest i shvatili njene psihičke i društvene posljedice, trebamo se zapitati na koji način se možemo boriti protiv nje i kako je izliječiti. U odgovoru na ovo pitanje ponudili smo nekoliko savjeta koji mogu biti iskorišćeni kao lijek.

a) Prihvatanje činjenice da je bolest prisutna

Prvi korak potreban u liječenju jeste izmirenje sa činjenicom da patimo od neke bolesti. Možda se u ovom koraku krije pola lijeka, a možda čak i više od toga. Psihičkim bolesnicima svojstveno je da neće priznati svoju bolest, a kada uoče razliku između svog ponašanja i ponašanja drugih ljudi, oni prelaze u napad, optužujući druge da su bolesni. Imam Sedžad, a. s., u svojim obraćanjima Uzvišenom Gospodaru daje nam do znanja da trebamo priznati kako su nas grijesi ponizili i kako nam se srce umrtvilo od silnog činjenja zala. Na temelju ove prilike, rečeno je da tevba ustvari znači svijest o svojim grijesima i lošim djelima, što na kraju vodi pokajanju.

U našoj temi pojava je iste prirode, tj. neophodno je prihvatiti činjenicu da smo bolesni i da imamo poteškoću.

b) Prihvatiti činjenicu da je bolest izlječiva

Moguće je da čovjek prihvati činjenicu kako je bolestan, ali da i pored toga izgubi nadu u mogućnost izlječenja. Ovakvim pristupom i najbezazlenija bolest postaje opaka i teška. Poredak u kojem postojimo

utemeljen je na načelima koja svakoj bolesti nude lijek. Upravo na toj osnovi bitno je izgraditi u sebi osjećaj kako je moguće postići izlječenje i riješiti se bolesti te nadoknaditi ono što je u razdoblju trajanja bolesti bilo izgubljeno. S ciljem upoznavanja čovjeka sa ovim sadržajem, Kur'an o njoj govori veoma ozbiljno. Naprimjer, u suri Furkan, kada se kazuje o atributima robova Milostivog, kaže se da oni nisu idolopoklonici, nisu ubice i ne stupaju u nemoralne odnose. Ukoliko neko posjeduje ovakve attribute, bit će stanovnik Vatre, da bi se zatim kazalo:

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

Osim onima koji se pokaju i uvjeruju i dobra djela čine, Allah će njihova rđava djela u dobra promijeniti, a Allah prašta i samilostan je.

U ovim ajetima spominju se i bolest i posljedice bolesti, a također se daje do znanja da postoji mogućnost povratka i nadoknađenja izgubljenog. Primjereno iznesenom, Kur'an prihvatanje činjenice da bolest postoji, uz uvjerenje da je izlječiva, smatra jednom vrstom zdravlja, što nam daje nadu i uvjerenje da je čak i nadoknada moguća. Pa zašto ne bi bila moguća kada smo svi svjedoci da se bezbroj puta desilo da drvo koje je do zemlje isječeno i naočigled uništeno, daje na desetine novih mladica iz preostalog korijena, od kojih se jedna ili više njih veselo uzdižu ka nebu, a mi to s nevjericom posmatramo, čudeći se obnovi života, jer se nismo nadali da se život koji je presječen motornom pilom može ikada obnoviti. Čovjek koji je neuporedivo savršenije biće od drveta, sigurno nije uskraćen ove osobine, koja je dar Stvoritelja, i zasigurno nije izuzet iz ovog pravila i zakona.

c) Prelazak preko beznačajnih stvari

Jedan od puteva izlječenja kompleksa niže vrijednosti jeste prelazak preko beznačajnih stvari, tj. zaboravljanje ili zanemarivanje sitnica koje nas nerviraju. Trebamo, dakle, vježbati njihovo zaboravljanje. Kad god shvatimo da počinjemo o njima razmišljati, trebamo sebi brzo naći neki posao, kako bi nam se pažnja usmjerila na nešto drugo.

Neki učenjak je rekao: “Jedan općekoristan i uspješan način borbe protiv osjećanja niže vrijednosti jeste da prilikom druženja sa drugima zaboravimo sami sebe. Potrebno je odagnati od sebe pomisao da bi drugi trebali uočiti nas i naše vrline, te u sebi uobličiti osjećanje da nam uopće nije važno šta drugi misle o nama. Moramo izbjeći mogućnost da se na nekom skupu govori o nama ili o bilo čemu što odgovara našem ukusu i uvjerenjima, a umjesto toga, mi trebamo govoriti o drugima i onome što drugi vole. Sama činjenica da smo na trenutak zaboravili sebe dovoljna je da ukloni debelu zastor ispred naših očiju pa da možemo ovaj svijet vidjeti u njegovom pravom svjetlu te u drugima otkriti njihovu ljepotu i dobrotu i pokrenuti jezik u hvaljenju drugih.

Nameće se pitanje: Kako se uzdići i preći preko “sitnica” i na šta se ova riječ uopće odnosi, kako bismo znali šta trebamo zaboraviti.

Za odgovor poslužiti ćemo se hadisom Imama Alija, a. s., koji kaže: “Uvećajte i ojačajte svoju ličnost na taj način što ćete zanemarivati niske i bezvrijedne stvari.” Na taj način ćete svoj ugled učiniti značajnim i

vrijednim u društvu. Naime, ukoliko se želi postići zanemarivanje sitnica ne treba razmišljati o njima, već o svojoj veličini i vrijednosti. Ukoliko čovjek prepozna samog sebe i shvati svoju stvarnu vrijednost, nikad neće dopustiti da tu veličinu i vrijednost ugrozi sitnim i bezvrijednim stvarima. Drugim riječima, samosvjestan čovjek nikad neće dati prednost razmišljanju i razbijanju glave o nečemu nepovoljnom i bezvrijednom, nečemu što nema nekakvu vrijednost nad razmišljanjem o onome što je vrijedno i korisno. Toliko u našim životima imamo korisnih i vrijednih stvari da bezvrijedne i beskorisne jednostavno ne mogu doći na red. U skladu sa islamskim pogledom na svijet jedan od načina liječenja osjećanja niže vrijednosti jeste nerazmišljanje o bezvrijednim pojavama koje su štetne za ono vrijedno u našim životima.

Psiholozi dijele ljude na različite skupine u zavisnosti od toga kako reaguju na različite poteškoće. Naprimjer, jedna skupina prilikom suočenja sa neprijatnostima veoma brzo gubi kontrolu iz ruku i predaju se neprilikama, čime njezini pripadnici samim sebi priređuju nepotrebne probleme. Druga skupina su oni koji u takvim okolnostima ostaju pribrani i djelatno, razmišljajući, traže rješenje kojim će se moći sačuvati od moguće štete. Stoga Kur'an i kaže da je strpljenje jedno od svojstava koje krase vjernike, strpljenje, koje je temelj svih vrлина.

وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

Naročito oni koji su izdržljivi u neimaštini, i u bolesti, i u boju ljutom. Oni su iskreni vjernici, i oni se Allaha boje i ružnih postupaka klone.

Imam Ali, a. s., jednom rečenicom nudi sva rješenja. Riječ je o ponavljanju i uvježbanju teških poslova i obaveza koje čovjeku daju do znanja do koje mjere je kreativan i posjeduje talenat. Kada sebe prepozna u pravom sjaju nikad više neće dozvoliti da se bavi sitnicama ili da se prepusti osjećanju niže vrijednosti. Naprotiv, postat će uspješna, samopouzdana i sretna ličnost.

Imam Ali, a. s., rekao je: "Teškim poslovima postižu se uzvišeni stepeni i vječna udobnost."

Veliki je broj slijepih, bolesnih i prikraćenih ljudi u današnjem svijetu koji se nisu obazirali na svoje nedostatke, već su uz potpunu nadu u uspjeh krenuli naprijed i poletno, korak po korak, strpljivo se krećući, stigli do visokih mjesta i vrijednosti tako da su njihovi nedostaci jednostavno zasjenjeni uspjehom onoga šta su postigli drugom, korisnom stranom sebe. Čovjek posjeduje obdarenosti od kojih svaka posebno ima visoko mjesto i veliku vrijednost, a svi su pokazatelji čovjekovih moći. Upravo zbog toga čovjek, ukoliko na jednom polju nije obdaren, ne treba sebe smatrati izgubljenim zato što ima i drugih talenata koje treba iskoristiti. Ima puno ljudi koji su postigli velike uspjehe, i to iznenada, kada nisu imali ni najmanje nade za takvo šta.

Svjetlost nade

Za vjernika pojmovi kao što je beznađe, pesimizam, bezizlazno stanje i osjećanje niže vrijednosti ustvari nemaju nikakva smisla, zato što se nalaze ispod neiscrpnog izvora moći. Allah Uzvišeni, od jedne djevojke, koja je sirota i pored toga izložena mržnji i zavidnosti zavidnih, Merjeme, a. s., stvara čovjeka koji je veliki znak Božiji na Ovom svijetu. Ovo stvaranje i ova pomoć najbolji su pokazatelji da je On uvijek Živ, uvijek Prisutan, uvijek Moćan i Milostiv i da je uvijek Gospodar svjetova, Beskonačan i Vječan. On čuje pozive u pomoć. Pa kad je tako, okrenimo se Njemu, recimo Mu šta nam treba, povjerimo Mu se! Od Njega pomoć uzmimo! Imam Ali, a. s., kaže:

“Bože, dovoljno mi je znanje da jesi moj odgajatelj da bih Te slavio i veličao, i najveći ponos mi je da Tebi budem rob.” Ovaj kratki odjeljak dovoljan je podsticaj da se otvore svi slijepi putevi i da se riješe sva beznađa. Dovoljno je jak da nam otvori bezgranična obzorja nade i da volje za veliko zalaganje i trud. Ukoliko čovjek osjeća da je pod nadzorom, pažnjom i odgojem Milostivog i apsolutno Mudrog – kakav se to ponos i oholost mogu mjeriti i biti veći od ovog osjećanja. Kakav se uopće ponos može mjeriti s njim? Kada čovjek postane izravno i neposredno učenik apsolutno Mudrog, zaista se to osjećanje ne može ničim opisati. Robovanje Uzvišenom Gospodaru također dovodi do osjećanja da čovjek, shvativši pred kakvom Moći se nalazi, nije spreman ni za trenutak prekinuti to stanje. Obraćamo se Onome u Čijoj moći se sve stvoreno nalazi, sva veličina Svemira i sva zamršenost stvorenog i sve zakonitosti i uzvišenosti, sve je to nastalo samo jednim znakom koji kaže: 'Budi!' A da bi se uništile sve sile koje su stvorene, također nema potrebe za nečim većim od spomenutog 'Budi!'. Zar postoji veći ponos od toga da budeš blizak i da voliš Onoga koji posjeduje takvu moć.”

Upravo ovaj kratki odjeljak, u kojem se Ali, a. s., obraća Uzvišenom, dovoljan je svakom razumnom čovjeku da mu otvori obzore nade i osvjetli vidike života, a s druge strane da zatvori vrata svim beznađima i zlim slutnjama. Za čovjeka koji je oslonjen na Boga ne postoji osjećanje beznađa, niti u njegovom rječniku postoje riječi pesimizam, apatija i sl. Takva bi razmišljanja podrazumijevala ograničenost, a vjera u Boga znači vjeru u moć koja je neograničena i beskonačna. Ukoliko bi čovjek u isto vrijeme osjećao vjeru u Boga i beznađe, onda bi on uspio okupiti na jednom mjestu dvije potpuno suprotne krajnosti. Ukoliko bi se takvo šta nama dogodilo, trebamo prihvatiti činjenicu da nam je vjera u Boga uzdrmana i da je oslabila, te da se trebamo ozbiljno potruditi da je dubokim razmišljanjima ojačamo i očvrstimo, tako da prilikom susreta sa životnim poteškoćama naš iman ostane nepokolebljiv i da ne osjeti ni najmanje nepoželjne promjene.

Vječna poslanička poruka predočena je u sljedećem ajetu:

وَمَا لَنَا أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا

Zašto da se ne uzdamo u Allaha kad nas je On putevima kojima idemo uputio?

Potrebno je da ostanemo strpljivi na sva neprijateljska uznemiravanja i napade da bismo odoljeli njihovoj sili.

OHOLOST I EGOIZAM

Jedna od važnih i osjetljivih odgojnih tema jeste ispitivanje psiholoških uzročnika koji dovode do javljanja sebičnosti i prepoznavanja nepoželjnih posljedica ove psiho-devijantne pojave, kako kod pojedinca, tako i na društvenoj razini.

Pojava oholosti i sebeljublja sa stanovišta vjere, ali i nauke, nepoželjna je i opasna, a u društvenom programu određuje se kao opaka duhovna i psihička bolest.

Odgovor na ovo pitanje Kur'an Časni daje posredstvom Lukmanova, a s., kazivanja u sljedećem ajetu:

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

I, iz oholosti, ne okreći od ljudi lice svoje i ne idi zemljom nadmeno, jer Allah ne voli ni gordog, ni hvalisavog.

Komentatori su se razišli u objašnjavanju riječi s'ar, u značenju "pognutog vrata" i riječi tas'iir, u značenju "okrenuti lice", tj. vrat, od ljudi iz oholosti. Također, ne slažu se ni oko tumačenja riječi mereh, u značenju nadmenosti i pretjeranog ushićenja samim sobom. Saobrazno iznesenom, značenje ajeta bilo bi sljedeće: "Ne okreći lice svoje od ljudi zbog oholosti i ne kreći se po zemlji poput onih koji su nadmeni i ushićeni sobom, jer Allah ne voli umišljene i hvalisave." Hijala', tj. umišljenima nazivaju se oholi zbog toga što umišljaju kako su važni i kako posjeduju vrline. Zbog toga se izdaju za ponosite i po zemlji hodaju nadmeno.

Pisac komentara Ruhul-me'ani rekao je: "Tasa'or znači pogeti glavu u trenutku potrebe, što predstavlja vrstu poniženja i osjećaja bezvrijednosti. Na osnovu ovog značenja ajet bi imao sljedeći smisao: "Kada imaš potrebu nemoj se ponižavati, a kada si u blagodatima, nemoj biti ohol. Spomenuto stanje jedno je od najgorih psihičkih stanja čovjeka."

Merhum Tabatabai u vezi sa spomenutim kaže da se ovakav prijevod ne slaže sa onim što slijedi kao zaključak. Naime, na kraju ajeta, Allah, dž. š., kaže da ne voli umišljenog, tj. oholog. Ukoliko bi riječ bila o dvama stanjima, tada bi i na kraju ajeta trebalo spomenuti oba stanja, a ne samo ono koje se odnosi na oholost i sebičnost. Ukratko, merhum Tabatabai želi nam reći da i pored činjenice što je ovo značenje na svom mjestu ispravno, čovjek ne bi trebao biti takve naravi. Iz hadisa Imama Alija prenosi se kako je rekao da su najgori oni ljudi koji su skrušeni kada imaju potrebu, a uzohole se kada su u obilju. Međutim, spomenuti ajet ne ukazuje na ovu temu, već na nepoželjnost stanja koje se naziva oholost.

Šta je to oholost?

Oholost je stav i mišljenje u kojem čovjek sebe samog vidi vrijednijim nego što jeste, a kada sebe vidi takvim, prirodno je da druge vidi bezvrijednim i slabijim od sebe.

Psihološki uzroci oholosti

Ukoliko bismo se željeli baviti istraživanjem u okviru spomenutog, sigurno je da bismo naišli na velik broj uzroka koji dovode do osjećaja

oholosti. Postalo bi također jasno na koji način oholost prodire u čovjeka i kako se vremenom preobražava u svojstvo koje je veoma utemeljeno u čovjeku i utkano u njegovu dušu.

Rezultat kojeg psiholozi nude kao odgovor na ovo pitanje i, na svu sreću, brojni hadisi koji govore o razlozima zbog kojih oholost nastaje, kao i o načinima pomoću kojih je moguće boriti se protiv nje, daje nam pristup velikom broju uzroka do kojih manje-više svi mogu doći i gdje na kraju može zaključiti kako se svi vraćaju samo na jedan jedini uzrok. Međutim, u svakom slučaju smatramo da će osvrt na uzroke pojave ove psihološke izvitoperenosti biti od koristi.

Riječ psihologa

Općenito gledano, ljudi padaju pod utjecaj dvaju važnih uzroka, koji od djetinjstva oblikuju ličnost u čovjeku. Zbog toga roditelji i odgajatelji trebaju biti krajnje obazrivi i voditi računa o njima. Postoje, dakle:

- a) prirodni uvjeti;
- b) odgojni uvjeti.

Kakogod postoji pojava uzrokovana prirodnim činiocima da neka djeca prilikom rođenja na Ovaj svijet dolaze u neprirodnom obliku, isto tako ima i djece koja rađanjem dolaze sa neskladnim i lošim moralom. Neke fizičke nedostatke moguće je otkloniti ili nadomjestiti medicinskim zahvatom, a neke je pak nemoguće promijeniti. Dječija psiha također je podložna promjenama i poboljšanjima, ali ne uvijek. Neke osobine moguće je promijeniti i ispraviti odgojem, dok su neke psihološke i moralne izopačenosti izvan takve mogućnosti. Saobrazno iznesenom stavu, današnji psiholozi su djecu – s obzirom na osnovu psihi, podijelili na razne skupine. Neke su svrstali u kategoriju teške djece (djeca s posebnim potrebama) i ponudili rezultate nastale nakon brojnih ispitivanja i ogleda.

Teška djeca

Moderni psiholozi su skupinu djece koja se ponaša drugačije od svojih prosječnih vršnjaka nazvali teškom djecom i u svojim istraživanjima došli do prijedloga na koji način se ona trebaju odgajati. U vezi sa njihovim obilježjima rekli su: “Oholost i sebičnost dijelovi su njihove naravi. Djeca koja posjeduju poseban duhovni kod kao da su se ohola i rodila i od samog početka su se duhovnim stanjem razlikovala od ostale djece.”

Jedan od psihologa u vezi sa liječenjem inada i volje za protivrječenjem kod ohole djece kaže: “Glavni uzrok njihovom inadu jeste oholost. Zapažanja ohola čovjeka uglavnom su netačna. Ukoliko ga bez prethodne pripreme suočimo sa stvarnošću, takvo šta može biti pogubno. Čak je moguće da djeluje tako što će još više učvrstiti tu pokuđenu osobinu. Zbog toga neće htjeti prihvatiti činjenicu da voli protivrječiti, za što će kao i obično iznijeti niz dokaza. Pred takvim čovjekom se nemojte truditi da

dokažete nečije mišljenje, zbog toga što ste ustvari njemu učinili uslugu i pomogli mu. On će vam odmah ustati i suprotstaviti vam se. Nikada se sa njim ne prepirite! Klonite se što je moguće više svega što bi na njega moglo djelovati uznemiravajuće. Međutim, i pored toga što znate da "prodaje maglu", ipak ga upitajte za mišljenje i posavjetujte se s njim. Ukoliko niste imali iskustva i to po prvi put činite, bit ćete začuđeni kako će ga to zbuniti i neće znati šta da kaže. To se dešava usljed činjenice da je on spreman jedino da se suprotstavlja vašem mišljenju. Prepustite ga malo da bude u takvom stanju i vidjet ćete čudo – on će od vas tražiti pomoć i prihvatit će vaše mišljenje!”

Ovaj metod, koji sprječava da se ulazi u borbu sa djecom, ima nekoliko korisnih osobina. Jedna bi bila da usporava rast ovog nepoželjnog stanja u djeci, a druga da u pojedincu budi osjećaj za preduzetništvom, što može biti veoma djelotvoran lijek. Na kraju će i sam biti spreman da dobro razmisli o svemu šta se događa.

Tjelesna građa kod neke djece javlja se kao razlog za oholost i sebičnost koju pokazuju. Upravo na osnovu toga možemo smatrati i tjelesnu građu jednim od uzroka zbog kojih se javlja oholost, zbog čega treba imati na umu činjenicu da je riječ o jednoj vrsti oholosti potekle iz fitreta.

Drugi odgojni uvjet

Drugi činilac koji ima djelatno učešće u razvijanju nepoželjne osobine kod djece i općenito kod čovjeka jeste pogrešan odgoj i rad sa djecom, ali bez ikakvog prethodnog znanja, bilo da su u pitanju roditelji, bilo odgajatelji. To ni u kojem slučaju nije bezazleno, već uzrokuje pojavu da dijete počne u sebi osjećati nešto šta smo nazvali ohološću.

Neispravan odgoj ima različite primjere koji neposredno ili posredno utječu na nepovoljan ishod i na ono što se ni u kojem slučaju nije htjelo postići. Međutim, raditi nešto na temelju neznanja može prouzročiti nešto šta je poželjno, ili je gotovo nezaobilazno uzrok onoga šta se nije htjelo postići, a što je slučaj i kada su u pitanju neispravne odgojne metode. Svaki od ovih odgojnih primjera uzrokuje da dijete polahko silazi sa svoje prirodne putanje i počinje gubiti granice i mjeru, što za sobom povlači gubljenje osnovnih čovjekovih smjernica, tj. neće znati gdje se to zbija nalazi na "Plavoj planeti". U sljedećim primjerima vidjet ćemo kako takvo osjećanje rađa sa sobom oholost.

Prekomjerna pohvala

Ukoliko se posvetimo strpljivom i preciznom naučnom istraživanju zakona koji vladaju u ovom svijetu, shvatit ćemo da je temeljni i najljepši zakon stvaranja upravo načelo umjerenosti i sklada.

Ako bi temperatura zimi spala ispod granice koja je u skladu sa prirodnim potrebama flore i faune, vidjeli bismo da bi u tom slučaju i flora i fauna nastradale na tom području čijim su zakonima i promjenama uskladile i svoje granice izdržljivosti, što znači nanošenje neprocjenjivih i

nenadoknadivih šteta u postizavanju biološke ravnoteže na planeti Zemlji. Ukoliko, međutim, temperatura zimi bude viša od ustaljenog prirodnog određenja, to će prouzročiti zagađenost vazduha i pojavu opasnih mikroba koji će čovjeku napraviti ozbiljne poteškoće i otežati mu normalan život. Isti slučaj je i sa toplotom vazduha, kao i sa jačinom sunčevih zraka. Također, možemo zamisliti kakva bi pometnja nastala ukoliko bi se poremetila međusobna udaljenost nebeskih tijela. Ako pažljivo pogledamo, možemo zaključiti da bi se spomenuti obrasci mogli primijeniti i na područje na kojem vrijede odgojni zakoni. Ukoliko se linija ravnoteže poremeti, pa se ode u krajnost, bez obzira koju, pasivnu ili aktivnu, sigurno će se duhovni kvalitet i psihički odgoj također poremetiti, a čovjek će iskočiti iz stvarnog kolosijeka, što znači gubljenje istinskog savršenstva i sreće.

U odgojnom procesu pohvala i bodrenje igraju veliku ulogu i veoma su djelotvorni. Ukoliko se pretjera u pohvalama i bodrenju, čime se remeti ravnoteža, sigurno je da će i rezultati biti slabi. U tom slučaju, umjesto što bismo odgojili u djetetu sređenu i odmjerenu ličnost, mi bismo ga udaljili od srednjeg puta, učinivši ga neodgojenim i oholim.

Jedan psiholog kaže kako naklonosti i izljevi nježnosti koji su usmjerenu prema djetetu u najranijoj dobi, tj. do pete-šeste godine njegova života, ostavljaju ili pozitivna ili negativna iskustva, što u djetetovoj psihi nesvjesno ostavlja traga. Upravo ti momenti, kojih dijete nije svjesno, u njegovoj psihi obrazuju one osjetljive tačke osjećajnosti koje igraju odsudnu ulogu u izgradnji psihe i one su poput energetskih polja koja automatski, bez učešća djetetove svijesti o tome, oblikuju njegovu ličnost. Ova sjećanja označavaju se kao uspomene iz djetinjstva.

Usljed toga dijete, koje je naučilo da neprekidno bude u centru pažnje i da bude maženo, kada stupi na pozornicu života i zakorači u društvo, mislit će kako je ono centar svijeta i da se sve oko njega okreće, da ga odjednom svi trebaju poštovati, voljeti, bez obzira na činjenicu da li se radi o školskoj učionici, učitelju, ljudima, ženi, mužu itd.

Kada mu se prvi put ne ukaže pažnja i uvažavanje, jako se uznemiri i naljuti. Drugom prilikom osjeti kako mu je ličnost uzdrmana. Ponavljanje neukazanog poštovanja u njemu polahko budi osjećanje niže vrijednosti, što se ponavljanjem pretvara u kompleks niže vrijednosti i poplavu tuge u duši. Ustvari, roditelji i odgajatelji posijali su sjeme tog osjećanja u njegovoj duši, gajeći lažne nade i očekivanja u djetetu, te su ga tako suočili sa velikim poteškoćama.

Pogledajmo u tom smislu nekoliko mudrih poruka:

Ali, a. s., kaže: "Dovoljno je duhovne i moralne manjkavosti i nedostatnosti kod čovjeka ako vidi samoga sebe velikim i važnim."

Također, prenosi se od Alija, a. s., sljedeće kazivanje: "Dovoljna je zabluda za čovjeka da povjeruje i potvrdi sve ono što mu nefs prikaže lijepim."

U drugom kazivanju Zapovjednik pravovjernih također kaže: "Ko očekuje iznad svojih mogućnosti i više nego li je zaista u stanju da učini, dovoljno je da bude lišen uspjeha."

U tom smislu poučne su poruke sljedećih hadisa:

1. Osjećaj veličine u sebi dokaz je bezvrijednosti.

Sama činjenica da čovjek osjeća veličinu i vrijednost u sebi jeste dovoljan dokaz da, duhovno i moralno gledano, ima nedostataka u sebi. Imam Husein, a. s., u jednoj od dova uči: “Bože, kako da onome čije su ljepote ružne ne bude ružno ono što je ružno.” Kako je samo ružno kititi se i šepuriti tuđim perjem. Praviti se važan pred drugima sa onim što je zapravo tuđe i tako gnjaviti druge. Ništa od onoga što čovjek ima nije njegovo vlasništvo, već mu je sve to u posjed dao Allah, dž. š. Zar je dostojno hvaliti se imetkom Božijim i nametati se ljudima, Božijim robovima, blagodatima Božijim uznemiravati robove Božije?!

2. Ako povjerujemo neprijatelju, znači da smo prevareni.

Kada je Poslanik rekao: “Najveći ti je neprijatelj vlastiti nefis koji se nalazi među plećima!”, želio nam je ukazati na pojavu da, kada povjerujemo onim neželjenim djelima koje nam nefis želi predstaviti vjerodostojnim, onda je to znak da smo obmanuti. Naš razum nam se smije i čudi kako smo upali u zamku slabosti u koju se svakog trenutka sve više uvlačimo.

3. Nerealna iščekivanja znače sigurnu lišenost.

Kada bi čovjek želio nešto što je izvan svake mogućnosti ostvarenja, jasno je bez ikakve dvojbe da nema izgleda da mu se želja ostvari. Kada Imam kaže da je traženje izvan stvarnosti jednako lišenosti željenog, onda to ne obuhvata samo verbalna traženja. Nekad čovjek svojim ponašanjem daje ljudima do znanja da ima nepravedne zahtjeve, očekuje, naprimjer, da ga ljudi poštuju i to više nego što to njegov društveni položaj zaslužuje. Jasno je da takvom zahtjevu neće biti udovoljeno. Kada vidi da se njegova želja ne ostvaruje, počinje osjećati poniženje, a zapravo u oba slučaja čini grešku. Kada očekuje da ga poštuju, traži više nego što zaslužuje i ljudi to odmah osjete. U drugom slučaju, osjećaj poniženosti reakcija je na pretjeranost u očekivanju tuđe pažnje. Dakle, pretjerao je u procjeni veličine, a suočio se sa osjećanjem poniženosti. Obje ove krajnosti pokazuju neshvatanje činjeničnog stanja.

a) Prelaženje granica, letenje u visine

Svako biće u objektivnom svijetu ima svoje posebne mjere, granice i vrijednosti. Vrijednost koju je društvo dalo zlatu nije jednaka vrijednosti željeza. Ne može se ni pomisliti da su granice leta, koje osvaja jedan soko, jednake granicama do kojih se može odvažiti jedna muha. Također, glasanje lisice ne može doseći snagu rike kojom se oglašava lav, kralj džungle. Svako biće ima svoje mjesto u svijetu stvaranja kao i u svijetu zakona. Čovjek također, kao član porodice stvorenih, nije isključen iz ovih zakona. Svaki čovjek ponaosob ima svoje mjere i vrijednosti. Ukoliko se bude uspio zadržati upravo u tim granicama, te ako bude sebe vidio u svojoj pravoj vrijednosti, imat će uravnotežen psihički život. Međutim, ukoliko izađe iz svojih okvira, ravnoteža će biti poremećena i suočit će se sa brojnim psihološkim i društvenim poteškoćama. Budemo li htjeli naći primjer, dovoljno je da se samo malo oko sebe osvrnemo i naći ćemo stotine primjera koji dovoljno uvjerljivo svjedoče o tome. Ukoliko odjeća bude veća ili pak manja nego što čovjeku pristaje, s jedne strane izgubit će svoju ljepotu, a s druge strane puno brže bit će uništena. Isto se dešava i sa obućom i sa stotinama drugih stvari iz života. Čovjek koji sebe vidi vrijednijim i većim od drugih, na druge ljude gleda nadmeno. Tada se

suočava sa nečim što se naziva žestoka reakcija. Društvo će ga poniziti i odbaciti, a on će izgubiti pečat samosvojnosit. Takav čovjek neminovno se susreće sa stotinama drugih teškoća.

Imam Ali, a. s., o nadmenosti kaže sljedeće: “Ko se uzdigne iznad ljudi, bit će ponižen.” On u sklopu savjeta upućenih sinu Hasanu, a. s., kaže: “Svaki pojedinac koji bude sebe smatrao većim od drugih, sigurno je da će upravo u tom društvu biti ponižen (prizemljen).”

b) Slabost razuma (maloumnost)

Izvor čovjekove nadmoći nad ostalim bićima jeste razum. Dovoljan je letimičan pogled na društvo da se uoči kako se u njemu ljudi cijene prema znanju – barem bi tako trebalo biti u društvu koje živi potčinjavajući se Božijim zakonima. Što neko više zna i što je pametniji, imat će veći ugled u društvu, a što bude imao manje ove Bogom dane vrijednosti u odnosu na nedostatke, ugled u društvu bit će mu manji.

Kad bi čovjek razmislio i poput ljekara sam sebe pregledao, našao bi u sebi hiljade nedostataka i slabosti, od kojih bi svaka zasebno bila dovoljna da slomi u čovjeku osjećanje veličine i gordosti. Osjećaj mogućnosti padanja u kandže siromaštva i ovisnosti od pomoći drugih ljudi, dovoljan je činilac da se osjećanje prezira i ponižavanja drugih, kao i oholost u sebi, na veoma djelotvoran način otkloni. Otkrivanje moralnih nedostataka za koje samo Allah i čovjek lično znaju, bili bi dovoljni da čovjek izgubi ugled i da bude ponižen. Bolesti koje napadaju tijelo i duh, a čije prisustvo ubija želju za životom i životnim radostima, smrt i poteškoće sa kojima se treba susresti u kaburu, prisustvo na Sudnjem danu, suđenje, odgovaranje za sva djela koja su u životu počinjena, za sve niskosti i podlosti, objelodanjenje svih dvoličnosti – sve pobrojano povući će za sobom strašna poniženja.

Shvatanje navedenih razloga i hiljade drugih, dovoljni su da u čovjeku probude osjećaj mržnje prema svakom vidu oholosti i uobraženosti.

Misao je mjerilo stvarne vrijednosti čovjekove, a njena slabost uzrok je njegove bezvrijednosti i nesposobnosti.

Imam Ali, a. s., kaže: “Samodopadljivost je pokazatelj slabosti razuma.”

Veličina i dostojanstvo pripadaju Bogu, i samo Njemu, zato što nema nikakva nedostataka i manjkavosti. Samo On apsolutno je Nezavisan i Samoopstojan, a sva ostala bića zavise od Njega i Njegove volje. Sve ono što se nalazi na Nebesima i na Zemlji te između njih zavisi od pomoći i volje Uzvišenog. On je apsolutno moćan i On je Onaj Koji daje moć i snagu.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

O ljudi, vi ste siromasi i ovisite o Allahu, a Allah je nezavisan i hvale dostojan.

Čovjek kojeg onesposobi glad ili žeđ, kojeg ubija studen ili vrelina, koji gubi nadzor nad sobom kada se suoči i sa sitnim teškoćama, čije se tijelo ježi od pomisli da ostane samo u tami i koji ubija svakog sićušnog insekta – zar takav čovjek uopće ima prava vidjeti sebe velikim i moćnim?!

Primjereno navedenom, zaključujemo kako je jedan od razloga da čovjek vidi sebe većim i vrijednijim od drugih, te da bude samodopadljiv – slabost njegova uma i nedostatnost ljudskosti u njemu. Jedan veoma djelotvoran metod za suzbijanje i uništavanje ove opake pojave jeste razmišljanje o

životu, poretku koji vlada u svijetu i upoznavanje svoga nefsa. Potrebno je shvatiti šta je to postojanje i kakva smo mi karika u lancu stvorenog.

Šta je to sebičnost?

Psiholozi kažu: "Lične sklonosti koje nazivamo sebičnošću javljaju se na polju našeg postojanja i egzistencije." Bez obzira na okolnost u kojoj mjeri nas sklonosti ka druženju vuku u društvenu djelatnost i koliko su one uzrok poboljšanja uvjeta društvenog života, naša pojedinačna nastojanja uopće se ne obaziru na ona koja se tiču zajednice. U svakom segmentu u prvom planu nalazi se vlastito 'ja', što je osnova za sva kretanja. U svakom poslu uzimaju se u obzir samo prava pojedinca, a dužnosti i obaveze prema zajednici bacaju se iza leđa. Ovo je mjesto gdje zločin biva nazvan različitim imenima, kao što su oholost, megalomanija i nadmenost, potraga za srećom i uspjehom, želja za ličnim bogaćenjem. Nesumnjivo je da sve ove sklonosti crpe snagu iz sebeljublja. Upravo sebičnost tjera čovjeka da žrtvuje druge na oltaru vlastite zablude i želja. Drugim riječima, zločinac – to je egoista."

Zanimljiv događaj

Abdul-Melik Mervan postavio je jednog čovjeka za namjesnika u Horasanu. Jednoga dana izađe u grad u zlatnoj odori. Kretao se krajnje nadmeno i samodopadljivo. Sebeljublje je bilo obuzelo čitavo njegovo biće. Najednom primijeti kako mu se približava neki čovjek. Kada mu je prišao dovoljno blizu reče mu: "Božiji robe, takav nadmen hod izaziva Božiji gnjev i Resulullahovu srdžbu, a također i odbojnost običnog svijeta." Namjesnik mu reče: "A znaš li ti ko sam ja?" Taj pametni i odvažni čovjek mu odgovori: "Znam, kako ne znam, vrlo dobro te poznajem. Početak ti je bila ljigava sperma, na kraju ćeš biti smrdljiva lešina, a između ovoga dvoga, prevoznik si izmeta!" Ovaj otvoreni i upečatljivi nastup sa neumoljivom porukom bijaše uzrokom da Mervanov namjesnik savlada svoju nadmenost.

Ukoliko čovjek vlastitim razumom shvati svoj stvarni položaj, prije nego što mu ga neko drugi pokaže, neće se nikad smatrati boljim od drugih. A kada druge vidi poput sebe sama, izgubit će sve razloge da ga drugi poštuju i da ga smatraju većim od sebe.

Oholost sa stanovišta vjere

Hazreti Imam Sadik, a. s., ohole svrstava u red idolopoklonika, pa čak i među nevjernike: "Ako nevjerstvo podijelimo na stepene, prvi i najniži bit će oholost."

Hakim je jednom prilikom upitao Imama Sadika, a. s.: "Koji je najniži stepen nevjerstva?" Imam mu je na to odgovorio sljedeće: "Najniži stepen nevjerstva jeste oholost."

Vidimo da, sa stanovišta Imama Sadika, oholost nije nemoralna osobina, već je to jedan od stupnjeva nevjerstva. Ustvari, ova osobina čovjeka izbacuje iz reda vjernika, a svrstava ga u skupinu nevjernika. Vjernik, koji čeka Sudnji dan, mora biti veoma oprezan da ga Bog, dž. š., ne bi zbog takve osobine izbrisao sa liste vjernika i posljednji dan ga upisao među nevjernike, te ga i proživio s njima.

Imam Ali uči u Kumejl-dovi: "Bože, utječem ti se od mogućnosti da me izbaciš iz skupine Tvojih prijatelja, a da me pripojiš skupini neprijatelja!"

Ustvari, utjecanje Boga uključuje i živu pažnju prema djelima i moralu, a ne samo verbalni iskaz.

c) Agresivnost (moralna)

Jedan od činilaca koji su uzročnici pojave oholosti u čovjeku jeste moralna agresivnost. Ukoliko čovjek ne nadzire svoje moralne osobine, korak po korak, prirodna sklonost ka ličnoj koristi natjerat će ga da se služi agresivnošću. Agresivnost je ustvari jedna vrsta sebeljublja i oholosti. Čovjek, dakle, daje sebi za pravo da se prema drugim agresivno ponaša i sa njima postupa na nedoličan način, tako što neće uvažavati njihova prava i značaj i što će ih uznemiravati. To ukratko znači oholost. Ukoliko bismo u svom privatnom životu osjetili kako smo počeli bivati agresivni, što znači da nam više nije bitna čast drugih ljudi, znajmo da smo zahvaćeni jednom vrstom virusa oholosti i da moramo razmišljati kako da se što brže očistimo i izliječimo od njega.

d) Osjećaj unutrašnje bezvrijednosti

Još jedan od činilaca koji nas potiče na oholost jeste svijest o ličnoj bezvrijednosti. Čovjek želi putem oholosti nadomjestiti unutrašnju bezvrijednost. Međutim, nije svjestan da tim načinom samo još pospješuje i vanjsko poniženje. Imam Sadik, a. s., u jednom hadisu kaže: “Nema čovjeka koji je ohol ili je nasilan i agresivan, a da u sebi nema osjećanja niže vrijednosti.”

Imam Ali, a. s., kaže: “Ko pređe svoje granice, ljudi će ga omalovažavati.”

U svakom slučaju, ohol čovjek neće biti prepušten sam sebi, nego će oboljeti od velikog broja pratećih slabosti, kao što su nasilništvo, agresivnost, nelogična očekivanja, gubljenje kontrole iz ruku, gaženje tuđih prava, kršenje zakona i omalovažavanje ljudi.

Pametan i svjestan čovjek prije nego li dopadne kandži, ili pak ukoliko je upao u ovu sranputicu, izabrat će najbolji put da se spasi i oslobodi te opasne nemani. Međutim, ukoliko istraje u svojoj maloumnosti, sigurno će mu se iz dana u dan povećavati broj poteškoća i bit će sve veći. Moguće je, također, da se sve to završi i ludilom, a tada je kasno za bilo kakvo liječenje.

Načini liječenja

Islam je u cilju očuvanja i postizanja psihološke higijene u društvu i društvenog zdravlja pojedinaca predložio dva načina. Prvi se odnosi na sprječavanje bolesti i zaštitu, a drugi na samo liječenje. Dakle, ukoliko smo zaraženi, moramo razmisliti šta ćemo činiti da se riješimo te zaraze.

U vezi sa prvim putem, iznijet ćemo jedan logičan dokaz koji nas poziva da ga praktično prihvatimo. Svaki pojedinac se čitavog života kreće za nečim što se naziva sreća i savršenstvo. Čezne da postigne sreću i priskrbi sebi savršenstvo koje dostoji ljudskom biću. Put za stizanje do toga ograničio je na dvije stvari: prva je sticanje koristi, a druga je odbijanje štete. Za svaku stvar koja mu može biti od koristi za stizanje do sreće, ulaže napor i pokušava je priskrbiti za sebe. S druge strane, sve što osjeti da mu

predstavlja smetnju ili teškoću na tom putu, pokušava izbjeći. Sve je to u potpunosti razumljivo, opipljivo, iskušano i dokazano. Islam je iskoristio ovakvo urođeno čovjekovo obilježje te je u vezi s tim rekao da je oba puta za stizanje do sreće i savršenstva, jedino moguće ostvariti jedino oslanjanjem na Boga i uzdanjem u Njegovu apsolutnu moć.

U vezi sa sticanjem koristi kaže:

إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا

Sav uticaj (slava, snaga) pripada Allahu.

Dakle, ukoliko čovjek želi uticaj i slavu, mora se osloniti na Boga u Čijim rukama su apsolutna slava i uticaj.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

A da su stanovnici sela i gradova vjerovali i grijeha se klonili, Mi bismo im blagodat i s neba i iz zemlje slali.

Raspolaganje blagodatima Nebesa i Zemlje uvjetovano je imanom i poštivanjem granica bogobožnosti.

Kur'an također kaže:

وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقِيَنَّهُمْ مَّاءً غَدَقًا

A da se Pravog puta drže, Mi bismo ih vodom obilnom pojili.

Saobrazno pravilima istaknutim u spomenutim ajetima, ukoliko čovjek teži koristi i ostvarenju sreće, može to postići vjerom u Boga i uvažavanjem nepovredivosti zakona stvaranja.

Prigovor: Ukoliko je uživanje u blagodatima i bogatstvo uvjetovano vjerom u Boga, otkuda svi oni bogataši među nevjernicima i idolopoklonicima, koji ostvaruju sjajne rezultate u nauci, tehnologiji, industriji? Kako je moguće pomiriti ove dvije krajnosti?

Odgovor: Ukoliko čovjek prekine vezu sa Bogom i zbiljom, neće imati ništa drugo na šta se može osloniti tako mu ne preostaje ništa u šta bi mogao polagati nade, osim Dunjaluka i užitaka. Takav čovjek sve napore usredotočava na sticanje i očuvanje tog dragocjenog predmeta. Međutim, taj oslonac ne može zadovoljiti čovjeka. Zbog toga što je Dunjaluk pun sukoba i promjena. Svakog trenutka svjedoci smo promjena, nestajanja i propasti. Pored svega toga, čovjek stalno razmišlja o širenju. Pod uticajem takvog razmišljanja nikad nije zadovoljan sa onim šta ima i stalno se kreće za onim čega nema. Unutrašnje stanje jeste osjećaj siromaštva i prikraćenosti, a sve to uzrokuje osjećaj nezadovoljstva sa životom i neuživanjem u njemu. Teži od svega toga jeste osjećaj da protokom vremena gubi snagu, polahko stari i osjeća nemoć. Osjećaj smrti i odvajanja od imetka i ovosvjetske moći koju je stekao i u koju je uložio čitav svoj život, oduzimaju mu sve užitke i pretvaraju mu život u bol.

Allame Tabatabai opisao je stanje ovakvih ljudi na sljedeći način: “Život čovjeka bez Boga sveden je na dvije rečenice. On je u stanju koje je poput neprolazne nesreće koja ga stalno uznemirava. Osjeća nezadovoljstvo sa onim što ima i vezanost za ono što nema.”

To je smisao one poruke iz Kur'ana gdje se kaže da će se onima koji napuste Boga dati tjeskoban život.

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى

A onaj ko okrene glavu od Knjige Moje, taj će tjeskobnim životom živjeti i na Sudnjem danu ćemo ga slijepim oživjeti.

Ne žele se, dakle, životna tjeskoba i problemi usporediti jedino sa siromaštvom u imetku, tako da ne možemo reći kako su bogati nevjernici u boljem položaju od onih koji vjeruju u Boga.

U vezi sa sprječavanjem štete i prijetnje u Kur'anu se kaže:

أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا

Svu moć samo Allah ima...

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

Allahovo je sve što je na Nebesima i što je na Zemlji!

وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

Vojske Nebesa i Zemlje jesu Allahove.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

One koji su vjerovali i dobra djela činili Milostivi će sigurno voljenim učiniti.

Poruke ajeta koje smo prenijeli jasne su i razumljive. Otvoreno se kaže: “Čovječe, ti što želiš od sebe odbiti sve nevolje i prijetnje, znaj da ti za to treba moć i podrška, a svu moć, sve vojske i sve ono što ti za to treba u rukama je Apsolutnog Gospodara.” Zaključak je jasan – jedino se oslanjanjem na Boga i činjenjem dobrih djela, čovjek može uvrstiti u skupinu onih koji će biti voljeni. Ukoliko su sve vojske u Božijoj moći, On će učiniti da vam one budu zaštita. To znači da vam oni koji vas vole neće nikada našao učiniti, nego će vam uvijek podršku pružati, ali samo s Božijim dopuštenjem.

Putevi izlječenja nefsanskih osobina predloženi su na dva načina. Svaki od njih može uništiti neke od tih osobina. Jedan je teorijski, a drugi praktični put.

Ukoliko čovjek sam dobro osmotri i ispita oholost i uobraženost, zgadit će se sam sebi. Začudit će se pojavi da čovjek, koji je namjesnik Božiji na Zemlji, može imati loše nefsanske i moralne osobine. Oholost je ispoljavanje i objavljivanje nefsanskih osobina i šejtanskih moralnih obilježja. Oholost je posljedica sujete i nemara za Zbilju. Oholost je jasan pokazatelj neznanja koje “krasi” oholog čovjeka. Ukoliko čovjek detaljno razmisli o samom sebi, primjetit će da je, to veoma sramotno i ponižavajuće za njega. Oholost je dokaz čovjekovog siromaštva. Čovjek uzima svoju ljepotu, imetak, namještaj, zvanje i društveni uspjeh kao razlog uzdizanja iznad ostalih ljudi. Takvo ponašanje znači da je on zaboravio svoje ljudsko mjesto. Kada izgubi sebe samoga, mora se okrenuti vanjskim pojavama kako bi pomoću njih nadoknadio gubitak i sebe predstavio vrijednim. U svemu tome, ljude koji ne posjeduju takve stvari smatraju od sebe nižim.

Mawlana u ovom kontekstu daje veoma lijep prikaz tvrdnji je oholost ustvari idolatrija.

Majka idola, idol vašeg nefsa je,
drugi idoli zmije su, a ovaj aždaha je.

Jedan učenjak kaže: “Svaka vrsta želje za potčinjavanjem i nadmoćnošću pokazatelj je manjkavosti osjećanja duhovne sigurnosti. Naredbodavac, koji se prema podređenim odnosi strogo i uz ispoljavanje sile, na taj način, ustvari, svjedoči svoj skriveni strah od mogućeg gubljenja nadzora nad ponašanjem podređenih. On veoma dobro zna da njegova ličnost i ugled posjeduju više štetnog nego korisnog. Ovaj zakon vrijedi i za muža koji provodi silu nad svojom suprugom, kao i za strogog i nasilnog oca.

Ovdje moram izreći hiljadu pohvala islamu, vjeri koja je u najmračnijem vremenu ostavila u naslijeđe najuzvišenije moralne i odgojne misli i pouke koje zalaze u sve pore čovjekovog života. Imam Ali, a. s., kaže: “Nema čovjeka koji se uzoholiho i osilio, a da to nije zbog niskosti i bezvrijednosti koja se krije u njemu.”

U 16. ajetu sure Al-Hadid, u vezi sa ovom temom, Kur'an nam poručuje:

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

Zar nije vrijeme da se vjernicima srca smekšaju kad se Allah i Istina koja se objavljuje spomene?

Ukoliko skrušenost srca usljed Božijeg prisustva bude ostvarena, taj čovjek će bit ponizan, a srce će mu pomoći u dvije bitne stvari. Neće mu dopustiti oholost i nadmenost, već će ga ukasiti lijepim moralnim vrlinama. S druge strane, pomoći će mu da u robove Božije gleda s poštovanjem, zato što su svi ljudi mjesto ispoljavanja Uzvišenog. Čovjek, koji je zaljubljen, voli i poštuje sve ono što pripada Ljubljenom.

Savršeni čovjek je ogledalo drugima

Mewlana kaže da svaki čovjek vidi onako kakav i sam jeste i čuje onako kakav jeste. Čovjekovo ponašanje posljedica je njegova morala. Ukoliko mu je moral lijep, vidjet će djela drugih ljudi lijepim. Ukoliko pak bude imao loš moral, i djela drugih ljudi će vidjeti lošim.

Vidje Ahmeda Ebu Džehl i reče:

"Lošeg li lika od Hašimija izraste!"
Reče Ahmed njemu smjerno:
"Istinu reče, premda si kvaran!"
Vidje ga Siddik, reče: "O Sunce,
ni istočno, ni zapadno, zasjaj!"
Reče Ahmed: "Istinu reče, dragi."
Prisutni zboriše žustro Ahmedu:
"Reci pravo: Zašto potvrdi oba govora ova?"
Reče: "Ja ogledalo sam srca vaših,
Turčin i Indijac u meni vide ono što jesu!"

Čovjek, dakle, uvijek gleda u svijet, ljude i stvorenja te ih na osnovu svoje duše doživljava. Zašto su tragovi istinitog jezika drugačiji od tragova lažljivog jezika? Zato što svaki trag ima odgovarajući kvalitet, kao i subjekt koji ga je ostvario. Ovo pitanje srodnosti je filozofska tema i tema stvaranja, a ne obična priča i moralna rasprava.

Evlije su ogledalo ljudskih duša

Mewlana dalje poručuje da, ukoliko neko sebe predstavi evlijom Božijim, drugi će ga vidjeti upravo onakvim kakav i jeste. Ono što čovjek vidi u ogledalu nije ništa drugo, osim njega samog. Ukoliko sam bude ponizan, sve će ljude vidjeti takvim. Na njihovu poniznost i sam će biti skrušen, a oni će, vidjevši ga takvim, pokazati poštovanje prema njemu. On će na poštivanje drugih prikladno uzvratiti, što dovodi do ishoda koji njemu odgovara.

Međutim, ukoliko u ogledalu svoje duše pronade oholo ponašanje, protivčinak će također biti ohol. Sasvim je prirodno da će ga ljudi upravo takvim i procijeniti, što će ga uznemiriti i učiniti nezadovoljnim, a to će prouzročiti gorku uzajamnu životnu vezu.

Dakle, načini liječenja duševnih bolesti odvijaju se putem dviju metoda. Jednu metodu čine razmišljanja, čija posljedica je spoznavanje sebe, a druga je praktična, koja jača i učvršćuje čovjekovu misao, tako da u suri Merjem Uzvišeni kaže:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

One koji su vjerovali i dobra djela činili Milostivi će sigurno voljenim učiniti.

Postat će omiljen srcima, a i on će voljeti svoje ljubitelje, što donosi ugodan i sretan život. Ukoliko vidimo da nas neko ne voli, morali bismo se zapitati zašto mi ne volimo druge ljude. Ukoliko čujemo da su nas ogovarali, mogli bismo se zapitati zašto mi ogovaramo. Ukoliko budemo istrajni u nastojanju da dođemo do odgovora na ova pitanja, to će u isto vrijeme značiti da svaki odgovor predstavlja zapravo čišćenje od dotične slabosti, a čineći to uočiti ćemo da što u sebi imamo manje mahana, manje ćemo ih vidjeti i u drugim ljudima. Kada mahane nestanu, nema više razloga za zabrinutost, zavidnost, mržnju i ostalo. Ukoliko nam je hanuma danas pripremila hranu, a mi to primijetimo i pohvalimo njeno umijeće i trud, sutra će hrana sigurno biti još bolja. Međutim, ukoliko njen trud popratimo zamjerkama i izvoljevanjem, treba da se u tom trenutku sjetimo kur'anske poruke: Ukoliko zahvalni budete, Mi ćemo vam uvećati, a ukoliko budete porekli, zaista je Moja kazna žestoka. Moguće je da će sutra biti još gore i ne samo da će hrana biti lošija, nego će nestati njezine milosti. Međutim, ukoliko tražimo krivca, naći ćemo ga u nama samima i u našem nedoličnom ponašanju.

SKROMNOST I NJENI PSIHOLOŠKI KORJENI

Islam i skromnost

U hadisima je mnogo prostora posvećeno savjetima i upućivanju na skromnost. Vjerski prvaci i Božiji ugodnici i sami su posjedovali ova svojstva, pozivajući na taj način i druge na ista djela. Nisu vidjeli nikakve razlike između bogatih i siromašnih, bijelih i crnih, već su ih sviju posmatrali sa krajnjim poštovanjem.

Budući da ova tema ima velik značaj, obratit ćemo pažnju na sadržaj sljedećih hadisa:

c)a) Prenosi se da je Musa bin Dž'afer, a. s., prolazeći sa ashabima kroz neko mjesto naišao na veoma ružnog crnca. Nazvao mu je selam i sišao sa jahalice. Dugo su pričali da bi mu zatim Imam ponudio svoju pomoć ukoliko mu nekad nešto zatreba. Nakon toga ashabi ga upitaše: "O sine Resulov, sjediš sa takvim čovjekom i nudiš mu pomoć, a ustvari on je onaj koji se treba tebi obratiti, čemu to?" Imam odgovori: "Ovaj crnac rob je među robovima Božijim, na osnovu knjige Božije moj je brat, a i komšija na zemlji Božijoj. Povezao nas je najbolji babo, koji se zove Adem, a. s., i najvrjednija vjera, koja se zove islam!"

d)b) Jedan čovjek porijeklom iz Belha prenosi: "Bio sam saputnik Imama Ride, a. s., kada je putovao u Horasan. Jednoga dana pozvao je za sofru sve svoje slugu, tako da su se na njoj okupili i crnci, i ostali. Rekoh mu: 'Na raspolaganju ti je moj život, mogli bismo napraviti odvojene sofere!' On reče: 'Ušuti! Bog nam je jedan, majka nam je jedna i babo također. A Bog nagrađuje prema našim djelima.'"

Poruke hadisa:

U navedenim hadisima, koji ustvari predstavljaju praktični život ovih velikana, postoji velik broj poruka i pouka. Sada ćemo ukratko ukazati na neke od njih.

1. Realnost

U ovim hadisima može se uočiti realan pogled kakav su imali i imam Rida i njegov otac. Realnost se ogleda u načinu kako su obojica jednako postupali prema svim ljudima što su objašnjavali činjenicom da su svi ljudi robovi Božiji i prema tome jednaki. Pošto smo mi robovi, a i oni također robovi Božiji, potrebno je da druge uvažavamo i poštujemo

2. Uvažavanje vjerskog bratstva

Osim što smo obojica robovi Božiji, ima još jedna karika koja nas zbližava. Riječ je o vjerskom bratstvu. Kur'an jasno naglašava: Zaista, vjernici su braća. To je konačna i nepromjenjiva istina. Vjernici su braća jedni drugima. Kur'an je ta bitna karika oko koje smo svi okupljeni i na osnovu koje svi moramo biti jednaki.

3. Uvažavanje čovječnosti

Kada se naglašava da su nas otac i majka doveli na Ovaj svijet, to znači da je činjenica prema kojoj smo kao ljudi zapravo obavezujuća. Obavezuje nas da poštujemo druge ljude. Čovječnost ima svoje zahtjeve koji se moraju poštovati.

4. Komšiluk

Činjenica da nas je Bog na Ovom svijetu učinio komšijama stavlja nam u zadatak da jedni prema drugima budemo skromni i skrušeni. Istina je u tome da smo došli iz nematerijalnog svijeta i iz svjeta ezela, tj. vječnosti. Zakoračili smo po ovoj planeti, a smjer nam je beskonačni svijet. Kratko vrijeme moramo provesti na ovoj prolaznoj stanici. Pošto je stanje takvo, onda moramo poštovati komšijska prava i dužnosti te ne dovoditi u pitanje i ne pokvariti svoju vječnost međusobnim uznemiravanjima.

Sve ove poruke objedinio je Imam Ali, a. s., u dvije rečenice u Stazi rječitosti. U savjetu koji daje Maliku Aštaru kako da se ponaša, Imam kaže sljedeće: “O Malik, ili su ti braća u vjeri, ili su s tobom isti po stvaranju, zato poštuj i uvažavaj ljude!”

Vrste skromnosti

Skromnost se s obzirom na razloge i povode može podijeliti na više vrsta. Međutim, općenito gledano, možemo je podijeliti na dvije vrste, premda svaka od njih ima svoje podvrste.

- a) pohvaljena skromnost;
- b) pokušena skromnost.

Postoji jedna vrsta skromnosti koja je sa islamskog stanovišta sveta, veoma pritvrđena i pohvaljena, a koju priznaju i hvale razumni ljudi. S druge strane, postoji i skromnost koja nije ni poželjna, ni opravdana, ni razumna, a nije ni ono šta se očekuje. U pohvaljenoj skromnosti postoje dvije veoma važne činjenice. Svaka od njih upotpunjuje jedna drugu i pokazuje šta je dozvoljeno te u čemu se nalazi ispravna skrušenost.

Prva činjenica osigurava da skromnost ne pređe granice skromnosti. Ukoliko bi prešla granice, sigurno bi se pretvorila u ulagivanje i podilaženje, a ove dvije osobine su bezvrijedne, loše i pokušene.

Drugi uvjet je da razlozi i povodi skromnosti budu časni i moralno dostojanstveni, islamski opravdani, s ciljem poštovanja tuđeg prava i njihove ličnosti i ugleda, a ne da budu podstaknuti slabošću nefs. Drugim riječima, skroman je onaj čovjek koji ima samouvjerenje i sigurnost, koji u sebi nema nikakvog osjećanja niže vrijednosti i koji jedino sa poštivanjem ljudske i moralne dužnosti uvažava ljude i prema njima pokazuje skromnost.

Imam Ali, a. s., objašnjavajući ljudske vrline u vjernicima, o skromnosti kaže sljedeće: “Oni su moralno ugodni, a po prirodi su mehki i skromni, međutim, psihički su tvrdi i postojaniji od kamena. Prema ljudima se ponašaju skromnije i od običnoga roba.”

U ovom hadisu granice su veoma lijepo ocrtane. Psihički su čvrsti poput kamena te postojani i sigurni poput stijene, ali praktično su ugodniji i od jutarnjeg povjetarca. Duh vjernika je zbog mira i sigurnosti koje crpi iz vjere u Boga postojaniji od planine; međutim, djela su mu mekša od ružine latice.

Islam, vjera časti i slobode

Islam želi časne i dostojanstvene sljedbenike. On ih drži slobodne i ponosite. Ni u kom slučaju nije spreman oduzeti čovjeku čast i slobodu, a naročito nije spreman učiniti to svojim sljedbenicima. Da bismo dokazali ovu tvrdnju, navest ćemo nekoliko hadisa.

Poslanik je rekao: “Nijednom vjerniku nije dozvoljeno da se ponizi svojim rukama.”

U sljedećem hadisu hazreti Muhammed, s. a. v. a., kaže: “Vjernik nema pravo poniziti samoga sebe.”

Ebu Abdullah, a. s., reče: “Bog je prepustio vjernicima sve poslove, osim poniženja samoga sebe.”

Askeri, a. s. rekao je: “Kako je ružno za vjernika da želi nešto u čemu se nalazi njegovo poniženje.”

Ebu Abdullah, a. s., kaže: “Uzvišeni Gospodar prepustio je vjernicima sve poslove, ali im nije dozvolio poniženje samih sebe.”

Napomena:

Osjećaj časti, ponosa i slobode sa islamskog stanovišta nije samo nefsanski osjećaj, već je to zapravo naredba za rad i zalaganje, naredba prihvatanja i podnošenja problema na putu sticanja časti. Imam Ali, a. s., na jednom mjestu kaže: “Podnošenjem teških problema i ozbiljnih poteškoća postiže se visoki stepen i vječno zadovoljstvo.” Čast bez zalaganja i truda nema nikakvog smisla.

Fikhski propis:

Ukoliko postoji voda, obavezno je uzeti abdest za namaz, a tejemum je u tom slučaju neispravan.

Islamski pravnici su u kontekstu ovog propisa istakli mišljenje da, ukoliko voda postoji, a vlasnik vode je čovjek koji je daje, ali uz naglašavanje kakvu uslugu čini, čovjek koji je obavezan uzeti abdest nema pravo prihvatiti tu vodu, već treba uzeti tejemum i obaviti namaz.

Poslanik Muhammed, s. a. v. a., primjer čovječnosti

Ali ibn Ebi-Talib, a. s., prenosi: Jednom prilikom Poslanik je došao među ljude, ashabe, koji su ga dočekali tako što su mu ustali na noge i uz puno poštovanje rekli: “Evo ga, naš gospodin i zaštitnik!” Poslanik se veoma naljuti i reče: “Ne nazivajte me sejjidom i zaštitnikom, recite naš Poslanik ili Božiji resul, istinu govorite i ne pretjerujte u govoru kako ne biste zalutali!”

U spomenutom hadisu mogu se uočiti sljedeće stavke:

1. Realnost

Poslanik u svom govoru skreće pažnju da ga ne oslovljavaju sejjidom i vođom, već da ga nazivaju Božijim poslanikom. Dužnost poslanstva je prenošenje Božije poruke, dok naziv vođa može kod pojedinaca proizvesti osjećaj lažne povlaštenosti i nadmoći, što može zaplašiti i zabrinuti ljude. Zatim Poslanik ističe dvije veoma važne činjenice. Ljudima poručuje da se trude, da govore Istinu i ono šta je sigurno postojano, zato jer je riječ pokazatelj načina razmišljanja i morala. Kada su riječi neumjesne, sagovornik shvata vrijednost govornika, te ga neće ni poštovati. Nakon toga dodaje da pretjerivanje u govoru čovjeka dovodi do grijeha i zalutalosti u djelima.

2. Čuvanje ravnoteže u životu

Ukoliko čovjek izađe iz ravni ravnoteže, sam će zapasti u smutnju i zabludu, a ista takva sudbina neće mimoći ni društvo. Upravo zbog toga, Imam Ali, a. s., u jednoj usporedbi kaže da iskazivanje ovakve vrste poštovanja nepovoljno djeluje – "...i na jahača, u kojem budi osjećanje povlaštenosti, a također uzrokuje poniženje pješaka." Takvo šta nalaže nam neizostavno poštovanje granica u toku čitavog svoga života, u svim njegovim dionicama. Ne smijemo sebe predstavljati ni boljim, ni gorim, ni manjim, ni većim od onoga što jesmo, jer ako to i ne bude uticalo na nas lično, sigurno će štetno djelovati na članove društva, koje će odvući na stranu smutnje, a mi smo u vezi s takvim zastranjenjima i ljudski, i moralno, i – što je najvažnije – islamski odgovorni.

3. Djela imaju svoje šerijatske i istinske posljedice i tragove

Imam Ali, a. s., kaže: "Osim što prikazivanje sebe niskim i bezvrijednim još na Ovom svijetu ima svoje opipljive posljedice i što uzrokuje nevolje, teškoće, poniženja i druge poteškoće, na Ahiretu je to isto povod za kažnjavanja i Božiju srdžbu." Zato čovjek treba biti pažljiv i nastojati da mu djela ne budu od onih koja će prouzročiti loše posljedice i Ovoga i Onoga svijeta.

4. Svako djelo treba odvagati i vidjeti kakve ima domete i posljedice

Imam Ali, a. s., kaže da je moguće da neko djelo bude toliko loše da može prouzročiti muke i Ovoga i Onoga svijeta. Kako je samo loše i bolno i koliko čovjek nije svjestan kada izabere da čini takva djela u svome životu! Moguće je, također, da neka djela uzrokuju mir, opuštenost i sigurnost Ovoga svijeta, a nagradu Onoga svijeta. Kakva je samo sreća u odabiranju upravo takvih djela!

5. Obavezno je čuvati plemenitost i poštenje drugih ljudi

O čuvanju časti kod ljudi Imam Ali, a. s., kaže sljedeće: "Kako bih sačuvao obraz i čast drugih ljudi, nisam zadovoljan da mi neposredno iznose svoje potrebe i probleme u lice, već volim da ih napišu na papir i da mi to predaju u pisanom obliku, da bih na taj način ispunio njihovu potrebu, ali i da bih im sačuvao čast i obraz." Takvo nešto je uistinu vrhunac veličine,

plemenitosti i čovječnosti! Lažne pristalice ljudskih prava trebaju doći i naučiti lekciju o čovječnosti koju islam drži.

Sami sebi možemo postaviti sljedeće pitanje: Da li se od nas očekuje da ne trebamo tražiti rješenja, već da se trebamo sukobiti sa životnim poteškoćama i "oštriti kandže"?

Ustvari, to nije naša obaveza, već nam je dužnost zalaganje, pomaganje i spašavanje čovječnosti. Nije smisao u tome da čovjek ispruži ruku zarad potrebe, bez obzira o kakvoj se potrebi radilo. Potrebe mogu biti različite, poput privredne, moralne, tehnološke, naučne, industrijske, vojne, političke, poslovne i druge. Smisao rečenog jeste da se na plemenit način i krajnje moralno, ljudski i islamski prihvati ruka zaostalih i posrnulih, a to, osim uz zalaganje i napor, nije ostvarljivo.

Mogli bismo reći da je logika islama sadržana u jednoj rečenici: "Podnošenjem teškoća postižu se visoki stepeni i vječno blagostanje."

Prihvatanje teškoća omogućava postizanje visokih deredža i trajnog blagostanja. Dakle, ukoliko želimo osvojiti vrh sreće, moramo biti spremni uhvatiti se u koštac sa poteškoćama. Ali, ne sa običnim, već sa stvarnim poteškoćama, i to sa velikom istrajnošću. Kur'anski zakon kaže: Zaista, čovjek neće imati ništa, osim onoga šta zasluži.

Najbolji i najkraći put borbe sa svim poniženjima i osjećajima niskosti jeste upravo put napora i rada na sakupljanju ljudskih vrlina i osvajanju velikih postignuća na znanstvenom i moralnom polju. Ovu mogućnost Uzvišeni Bog je dao svakom čovjeku. Ukoliko bi čovjek samo malo vremena posvetio upoznavanju samoga sebe, shvatio bi kakvu veliku moć ima i kakva postignuća može ostvariti. To je logika islama, koja je za jedini put stizanja do materijalnih i duhovnih savršenosti ostavila put zalaganja i napora.

Čuvanje svetosti

Jedna od stvari koje se u islamu, kada su u pitanju društveni odnosi, veoma naglašava jeste čuvanje svetosti i prepoznavanje mjesta i vrijednosti članova društva.

Imam Ali, a. s., savjetuje robove Božije sljedećim riječima: "Ne dozvolite da vama ovladaju džahilijetski moral i (ne)kultura. Ne provodite u međusobnim odnosima i svakodnevnom životu džahilijetske običaje." Zatim nastavlja: "Poštujte starije i budite milostivi prema mlađima! Majke, očeve, nene, djedove, starce, napaćene, učitelje, nastavnike, profesore i druge poštujte i uvažavajte! Budite milostivi prema mlađima! Ukazivanjem milosti i naklonosti prema njima, predajte društvu dobro odgojene ljude." On nam, ustvari, poručuje da se zasigurno krećemo onim putem koji je najpodesniji za međusobno udaljavanje u islamskom društvu, tj. ukoliko ne poštujemo starije i ne iskazujemo milost prema mlađima. Takvo nešto pokazatelj je džahilijeta i neznanja, a ne civiliziranosti i visokih društvenih standarda.

Uzvišeni primjer čovječnosti

Imam Ali, a. s., znajući dobro svoje obaveze i dužnosti na položaju vjerskog vođe, bio je svjestan da treba odgovarati na traženja i bdjeti nad stanjem muslimana, pa u jednom javnom istupu kaže: “Svako ko ima potrebu i želi mi se obratiti u vezi s njom, neka to učini pismenim putem, jer želim na takav način sačuvati vašu čast i obraz.”

Ukoliko bismo dobro razmislili o spomenutim riječima, u njima bismo našli zaokružen svijet plemenitosti i častnosti. Imam ne želi gledati lice čovjeka koji ima potrebu, a koji stoji pred njim, kako bi na taj način sačuvao čast potrebitog. On ovim postupkom objavljuje da čast i obraz svakog pojedinca želi očuvati netaknutim. On želi reći da nam naša časna vjera islam i dragi poslanik Muhammed, s. a. v. a., ne dozvoljavaju da u islamskom društvu budemo razlogom stvaranju nepravilnosti, u kojima bi se blatilo dostojanstvo i čast i u kojima bi pojedinci bili natjerani na poniženje i gubljenje časti. On želi reći da islamski vođa nema pravo, zbog toga što ima moć vladavine, ponižavati druge ili biti povodom tuđeg poniženja, pa makar to bilo i u službi pomaganja.

Također se prenosi da se jednoga dana, jašući konja, uputio u neko mjesto. Prošavši pored jedne nastambe, priključio mu se skupina pješaka. On stade te im reći: “Zar ne znate da je pješčenje pored jahača povod za kvarenje jahačevog morala, a osim toga povod je i za ponižavanje pješaka. Zato se vratite i nemojte me pratiti.”

Zar muslimani ne bi takvo pravilo trebali primijeniti na svoje stanje?! Naša zaostalost i kaskanje za naprednim svijetom u nauci, tehnologiji i industriji nas predstavlja upravo kao pješake pored jahača svjetskih uređenja! A to je povod za naša poniženja.

Neophodno je u svakom segmentu života pripremiti materijal i sredstva za islamski napredak i ponos.

Jednom prilikom Ali, a. s., uputio se u Siriju, u grad Anbar. Velik broj stanovnika toga grada bijaše izišao njemu na doček. Kada su ga vidjeli da se približio naselju, svi su sjahali sa svojih konja i potrčali mu u susret. Među njima bilo je i gradskih prvaka. Stigli su do njega i počeli ga tako u skupini pratiti. Imam ih upita: “Zašto to radite?” Odgovorili su mu kako je njihova tradicija da svaku istaknutu ličnost dočekaju na takav način i ukažu mu poštovanje. Imam reče: “Zaklinjem se Bogom da vaši velikani od tog čina nemaju nikakve koristi. Međutim, vi svojim zahmetom kvarite svoj Dunjaluk vlastitim rukama, a na Ahiretu ćete biti pitani i kažnjeni zbog takvih djela.” Zatim dodade: “Kako je štetna muka čija je nagrada kazna, a kako je ugodna lahkoća i sloboda koju prati zaštita od Božije kazne!”

Nagon samoljublja

Samoljublje i zaštita vlastite biti urođeni su nagoni koje je Uzvišeni utkao u ljudsko biće. Oni potiču čovjeka da čini velike napore sa ciljem zaštite vlastite ličnosti. Svaki čovjek svojim fitretom, dakle urođeno, voli

svoj život. Kada je žedan ili gladan, kada se razboli ili kada mu je život u opasnosti, samoljublje ga pokreće na djelovanje. Na osnovu takvog nagona, čovjek voli svoju čast i obraz. Islam, čiji zakoni u potpunosti odgovaraju čovjekovoj prirodi, naredio je da se svetosti svakog pojedinca i svakog društva čuvaju i da se o njima vodi briga.

Osjećajni raskoli

Prema stavovima psihologa, samoljublje ima raznovrsna ispoljavanja u vezi sa dušom i tijelom kada se prikazuje u različitim izdanjima. Doklegod ne bude bilo neslaganja u tim ispoljavanjima, svako zasebno djeluje prirodno i biva zadovoljeno bez poteškoća. Međutim, teškoća se javlja u trenutku kada se u nastupima samoljublja ukažu sukob i neslaganje, te čovjek dođe u položaj da ga muči pritisak osjećanja koja su međusobno suprotstavljena. U tom trenutku treba istaći čovječnost i pokazati pravu ulogu razuma. Ima pojedinaca koji u ovakvim unutrašnjim sukobima zastrane, ne postupe razumno i zapadnu u muke koje često znaju završiti ludilom ili pak samoubistvom, a velik broj pojedinaca utjehu i pomoć potraži u drogama, alkoholu i duhanu.

Monteskije u djelu Duša zakona primjećuje: “Samoljublje i zaštita svoga nefsa suočava se sa brojnim teškoćama. Nekađ se ispoljava u obliku oprečnih djelovanja i postupaka. Samoljublje nekađ uzrokuje pojavu da se žrtvujemo u ime ljubavi prema sebi. Nalazimo zadovoljstvo u mogućnosti da se odrekemo života, a to je pokazatelj da sebe volimo više i od vlastitog života.”

Duhovno samoubistvo

Gubljenje slobode, časti i dostojanstva islam vidi kao jednu vrstu duhovnog samoubistva i moralnog rasula. Islam na to gleda sa uvjerenjem da se neki ljudi odlučuju na čin fizičkog samoubistva kada naiđu na neke za njih neprebrodive teškoće, što se smatra slabošću, a ne hrabrošću. Međutim, dešava se i takva pojava da pojedinci odluče izvršiti moralno, tj. duhovno samoubistvo. Sa islamskog stanovišta takvo nešto je višestruko veća slabost od tjelesnog samoubistva. Islam kaže da ne postoji problem koji se može ispriječiti na čovjekovom putu, a da ga on ne može riješiti racionalnim i logičkim pristupom. Oslonac za čovjeka jeste apsolutno beskrajna moć Božija. Neograničena moć sprječava postojanje slijepih ulica. Ubistvo, bez obzira da li je tjelesno ili duhovno, pokazatelj je zastranjenja ili slijepog sokaka. Međutim, nespojivo je da u čovjeku postoji vjera u Boga, a da ipored toga dođe u bezizlazan položaj.

Znakovi duhovnog samoubistva

Neki psiholog je rekao: “Nesmirujuće i raznolike aktivnosti koje obavlja neki čovjek pokazatelj su njegove unutrašnje praznine, koju želi

nadomjestiti i nadoknaditi tako što će imati više obaveza od drugih ljudi u okruženja. Upravo zbog toga, sve njegove aktivnosti su nesvrhovite.

Ovaj nemir potiče iz skrivenog straha. Razlog tome jesu stalna sumnja i pretpostavljena mogućnost neuspjeha u poslu i životnim obavezama. Bez obzira koji je razlog za to, ova okolnost čovjeka dovodi u takvo stanje da se ponaša poput miša zatočenog u zamci u kojoj se nestrpljivo i preplašeno vrti u krug bez ikakvoga cilja.

Nije obavezno da se spomenuti strah tiče samo nečega što bi se moglo uskoro desiti već su, u većini slučajeva, u pitanju gorke uspomene iz prošlosti koje nisu u potpunosti istisnute iz čovjekove podsvijesti, bez obzira što izgleda da ih je čovjek zaboravio. Strah pokrenut ovakvom vrstom uspavanih uspomena dovodi čovjeka u stanje histerije, srdžbe, zabrinutosti i nestrpljivosti.

Na tragu iznesenog mogu se uočiti sljedeće bitne crte:

a) Nesračunate i neplanske radnje u životu

Vidjeli smo da kada i pored puno posla nemamo vidljive koristi, to nam govori o jednoj vrsti unutrašnje psihičke poteškoće. Zato je bolje da, umjesto što uporno nastavljamo sa poslom, sjednemo i dobro razmislimo gdje je čvor teškoće i kako da ga riješimo. U tom slučaju ne trebamo vršiti pritisak na naše radne sposobnosti i sebi povećavati muku.

b) Lutanje bez određenog cilja

Ukoliko čovjek ne bude imao određenog cilja u svom djelovanju, bez obzira da li je on materijalne, duhovne, lične ili društvene prirode, rezultat napora će u svakom slučaju propasti. Usljed toga, određenje cilja jedan je od osnovnih uvjeta da bi se moglo negdje stići. Ustvari, imati cilj znači tačno isplanirati i znati gdje se trenutno nalazimo u vlastitom životu i koliko smo se približili tom izabranom cilju.

c) Uspomene se moraju provjeriti i analizirati

Svaki čovjek u svom životu ima i gorkih, i slatkih uspomena. Pored njih ne treba olahko proći, zbog toga što one ostavljaju traga na našu dušu, bilo izravno ili posredno ili, kako psiholozi kažu, one su prisutne, a mi ih ne prepoznavamo ili ih nesvjesno čuvamo.

Jednim temeljitim pregledom moramo sve gorke uspomene pretvoriti u slatke te od svake od njih, bile gorke ili slatke, izvući najveću moguću korist. Trebamo ih poput zemljoradnika znati okalemiti i ne trebamo dozvoliti da nam gorke uspomene iz prošlosti učine našu budućnost još gorčom. Njihovom preobrazbom i korišćenjem mogućnosti koje nam je Bog dao, moramo uspjeti nadoknaditi ono šta je izgubljeno i pretvoriti to u nešto čega ćemo se u budućnosti rado sjećati.

d) Zaborav

Jedan od djelotvornih postupaka koji naše gorke uspomene mogu učiniti lijepim, jeste prepuštanje zaboravu. Ukoliko ih se čovjek redovno bude sjećao, svako novo podsjećanje imat će učinak kao da se to iznova događa. Psiha biva uznemirena, ugodni trenuci pretvaraju se u nepodnošljivu

vječnost, a život postaje gorak i tegoban. Ukoliko bi gorke uspomene bile zaboravljene, njihovi razorni učinci bi nestali i naša psiha bila bi mirna.

U svakom slučaju, svima treba biti jasno da u svojim životima nailazimo na trenutke u kojima dolazi do sukoba naših osjećanja. Šta treba činiti u tim trenucima?

Kur'an nudi jednu uputu sljedećim ajetom:

الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَبَابِ

I obraduj robove koji saslušaju govor i prate u njima ono što je najbolje; oni su ti koje je Bog uputio i oni su pametni.

Kur'an je najbolja uputa i savjet konačnog i beskonačnog čovjekovog života! Najljepši govor koji može privući i natjerati na slušanje svakog slušaoca, bila to suprotstavljena osjećanja ili osjećanja i doživljaji! Ljudi su stvorenja koja mogu naučiti da prvo trebaju saslušati govor i kao najbolji odabrati onaj koji je najobrazloženiji. Kada čovjek postupa na takav način, kreće se stazom Božijih zakona, koji će mu pomoći i uputiti ga Božijom uputom, a tada će mu uvećati koristi od razuma i prihvaćenog pogleda na svijet. Ne postoji na Ovom svijetu logičnijeg, prirodnijeg i racionalnijeg savjeta i upute za stizanje do sreće.

Griješ i osjećanje prezira

Jedan od najvažnijih činilaca koji čovjeka mogu učiniti nečovječnim i zaraziti ga hiljadama neizlječivih bolesti jeste griješenje ili kršenje Božijih zakona i pravila koji vladaju objektivnim svijetom. Bilo da posjedujemo vjerska uvjerenja ili ne, kršenje zakona ima svoje posljedice. Naše vjerovanje ne može izmijeniti Božije odredbe i zakone stvaranja, niti im može poništiti učinke. Nikad osjećanja čovjeka-prestupnika, koji gazi tuđa prava, ne mogu biti isti sa osjećanjima čovjeka koji poštuje zakone stvaranja i uvažava tuđa prava. Nije moguće da na kraju života, pa čak ni na njegovom samom početku, prestupnik i pravednik budu isti. Iako je moguće da prestupnik jedno vrijeme ne osjeća tragove i posljedice svojih nedjela, kao što čovjek pod anestezijom ne osjeća bolove na mjestu koje mu operiraju, zasigurno neće dugo potrajati i tragovi anesthetika će nestati, a onda će moralna savjest izaći na vidjelo i zastidjeti čovjeka.

Božiji poslanik, s. a. v. a., jednom prilikom rekao je: “Ko želi biti najčasniji od ljudi mora biti bogobojazan.”

Ali, a. s., rekao je: “Ukoliko neko želi biti bogat bez imetka, bez vlasti biti moćan, bez porodice ne biti osamljen, mora izaći ispod plašta poniženja i griješenja i pokoriti se Svevišnjem Bogu.”

Imam Sadik, a. s., rekao je: “Upućujem vas na bogobojaznost i da ne dozvolite da drugi ovladaju vama zbog vaših grijeha kako biste bili primorani na poniženja.”

Imam Sadik, a. s., na drugom mjestu kaže: “Čovjek koji bez posjedovanja odgovarajućih umijeća želi biti vođa, treba znati da će mu biti uskraćeno i ono pokoravanje stanovništva koje je bilo njegovo pravo.”

Ukoliko obratimo pažnju na poruke ovih hadisa, shvatit ćemo da grijeh ponizi čovjeka do te mjere da drugi ovladaju njime. Čast i dostojanstvo su

unutrašnje pojave, kao i poniženje i prezir. Zbog toga kršenje Božijih zakona melje čovjeka iznutra i dovodi ga do poniženja.

“Mi obično pokušavamo potisnuti iz sjećanja i iz svijesti ono što nas uznemirava i što je za nas sramotno. Međutim, i pored toga uspomene u potpunosti vrše uticaj na naše misli i ponašanje, a da mi toga nismo ni svjesni. Upravo zato što ne znamo razlog našeg ponašanja, kajemo se zbog naših djela, začuđeni smo njima i ne možemo se pomiriti sa činjenicom da smo baš mi to uradili ili rekli. Zaboravili smo, međutim, da naše uspomene nikad ne umiru i da nisu izgubile nimalo od svoje snage i uvijek upravljaju našim ponašanjem kako njima odgovara.”

Zamislimo priliku u kojoj ogovaramo neku osobu, pa je nedugo nakon toga sretnemo. Tada imamo jaku želju da joj se obraćamo krajnje usrdno. To je znak našeg unutrašnjeg samoprezira i slabosti.

Učinci poniženja u društvu

Poslanik, s. a. v. a., rekao je da ljudi koji zbog zaprljanosti grijesima zapadnu u jednu vrstu unutrašnje prezrenosti i poniženja ne samo da nisu korisni za sebe same, već predstavljaju razarajući činilac za društvo u kojem se nalaze, te njihove osobine prelaze na njega pa i ono postaje prezreno i poniženo.

U jednom drugom hadisu Poslanik je rekao sljedeće: “Kada vodstvo bude povjereno grješniku, i kada podlaci postanu narodni prvaci, i kada pokvarenjacima bude ukazivano poštovanje, u takvom se društvu trebaju očekivati kazne i nesreće.”

Ali, a. s., rekao je sljedeće: “Kada podlaci postanu vođe, u takvom narodu nestaje želje za srećom i vrata napretka bivaju zatvorena.”

Također, Imam Ali, a. s., kaže: “Nestanak carstava dolazi sa vodstvom podlaca.”

Liječenje

Ukoliko se želimo spasiti oholosti, samoljublja i sačuvati se nepoželjne skromnosti, te ukoliko želimo odvojiti ispravne nakane skromnosti od nepovoljnih, moramo naučiti ispravne načine liječenja. Da bismo to uspješno ostvarili, pokušat ćemo ukratko spomenuti neke od načina liječenja spomenutih nepoželjnosti.

a) Vjera u Boga

Ukoliko čovjek stvarno povjeruje u Boga, ne samo da će se riješiti oholosti i da neće upadati u zamke lažne skromnosti, već će se riješiti svih moralnih mahana i pokuđenih strastvenih nagona. Ukoliko čovjek shvati činjenicu koju Kur'an iznosi u sljedećem ajetu:

وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ

A snaga je u Allaha i Poslanika Njegova i u vjernika

– neće imati nikakve osnove da se ponaša oholo u bilo kojoj prilici. S druge strane, vjera u Boga ne ostavlja mjesta za oslanjanje na nešto ili nekog

drugog da bi čovjek nepoželjnim pokazivanjem skromnosti želio takvo nešto pokazati. Vjera u Boga čovjeka čini jačim od planine. Imam Ali, a. s., govori o svojstvima vjernika na sljedeći način: "Vjera u Boga postavlja čovjeka na polje umjerenosti. Iznutra je postojaniji i čvršći od stijene, a izvana izgleda ponizniji od roba. U skromnosti prema vjericima nježniji je od ružine laticе, a u susretu sa problemima čvršći je i od granita." Na nekim mjestima možemo naići na sljedeće kazivanje: "Vjernik je postojan poput planine koju ne može pomjeriti nikakav vjetar ili oluja."

Ljudi bez ugleda i oni koji su se ponizili, ne samo da odvlače svoje porodice u propast, nego su čak uzrok da islamskim društvom zavladaju nemuslimani. Ubijaju ugledne ljude, sprječavaju napredak ljudima iz svoje države, guše darove i sposobnosti, jednom riječju: postaju povod za Božije kazne.

a) Jedna greška

Neki ljudi dok čitaju ajete i hadise u kojima se nagovještava Božija kazna misle da će Božija srdžba najednom sići s neba u obliku kamene kiše, naprimjer.

Međutim, to se danas ne dešava na takav način. Dolaskom Poslanika, koji je milost svjetovima, ovakve kazne su prestale. Ali, koja je kazna gora od privredne nemoći, kulturnog i moralnog siromaštva, vjerske i racionalne neimaštine?! Koja je bol veća od one koju izaziva izgubljena samosvojnost?! Koja nesreća je veća od napada neprijateljskih sila na kuće nedužnih ljudi, muslimana? Koja tuga jače razdire grudi od tuge koja čezne za ljudima koji nikad nisu u sebi imali dostojanstva, vrline i časti!?

U svakom slučaju, to su kazne koje su poklopile ljude i izvana, i iznutra i polahko ih uništavaju.

Imam Ali, a. s., rekao je: "Časnog čovjeka ne može uzdrmati nikakav visoki društveni položaj, kao što ni vjetar ne može pomjeriti brdo."

Prenosi se kako je Hadže Ebu-Mansur, vezir sultana Tügrüla, bio veoma pametan, sreden i pobožan čovjek. Imao je običaj da nakon sabah- namaza uči Kur'an i obavlja zikr, a nakon što bi Sunce izašlo, otišao bi na dvor. Jednoga dana sultan je svoga vezira pozvao u dvor prije nego li je Sunce izašlo. Službenici, koji su ga otišli pozvati, zatekli su ga kako uči dovu i zikr. Prenijeli su mu sultanovu naredbu, ali on se ogлуši i nastavi učiti dovu. Službenici su to jedva dočekali i što su više mogli, ocrnili su ga kod sultana. Sultana je to jako naljutilo. Nakon što je vezir završio sa ibadetom, uzjaha konja i pođe na dvor. Samo što je ušao, sultan mu se ošto obrati: "Zašto si zakasnio?" Potpuno miran, vezir mu odgovori: "Care moj, ja sam prvo rob Božiji pa zatim Tügrülov službenik. Dok ne završim robovanje Njemu, ne mogu tebi službovati." Ove upečatljive i istinite riječi su tako dojmile sultana da je odmah pohvalio vezira i rekao mu da nastavi svoju dosadašnju praksu, jer će ona također biti podrška čvrstoj i sigurnoj državi.

Imam Ali, a. s., kaže: "Moćan govor svjedoči o psihičkoj moći govornika." Ova moć nije moguća, osim u okrilju vjere u Boga, čuvanju od grijeha i suzdržavanju od kršenja zakona Božijih koji vladaju u prirodi. Jasno je da svako djelo u objektivnom svijetu ima svoju reakciju. Svako biće ima sredstva za sopstvenu samoodbranu, tako da, ukoliko pogazimo

zakon, cijela Kreacija će zapravo pogaziti nas. Ukoliko budemo postojani i ne budemo kršili zakone, na svakom mjestu ćemo biti sigurni. Jednom riječju, Kreacija u svojoj reakciji vraća ono što su naša djela izazvala.

b) Sticanje znanja

Znanje je vrlina čije će unutrašnje koristi, prije nego vanjske pokazatelje uvidjeti svako ko ga stekne. Upravo ovi unutrašnji, psihološki tragovi znanja, čine znalca do te mjere svjesnim lične vrijednosti da svu pažnju koju je imao ka vanjskom svijetu prikuplja i usredotočava na samoga sebe. Sticanje znanja daje čovjeku podsticaj na skromnost tako što mu je predstavlja i upoznaje ga s njenim granicama, te ukazuje na razlike između poželjne i pokuđene skromnosti. U isto vrijeme ga čuva od vanjskih poniženja i čini od njega uravnoteženog i oštroomnog čovjeka.

Hazreti Ali bin Musa Er-Rida, a. s., kaže: “Znanje je riznica, a ključ mu je pitanje.” Čovjek niukom slučaju ne smije imati stida kada želi pitati. Skromnost je potrebna učeniku u odnosu prema svom učitelju. To na prvom mjestu ukazuje na zahvalnost; zato što je u Kur'anu naređeno sljedeće:

مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ

Kada pozdravom pozdravljeni budete, ljepšim od njega otpozdravite, ili ga uzvratite.

Bez obzira na činjenicu što je riječ o posebnom slučaju, ipak je u pitanju općenito pravilo i sveprožimajući zakon. Sljedeća korist jeste okolnost da je znanje povod milosti Božije i spuštanja većih blagodati.

لَ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابَ لَشَدِيدٌ

Ako budete zahvalni, Ja ću vam, zacijelo, još više dati; budete li nezahvalni, kazna Moja zaista će stroga biti.

Sljedeća stavka ukazuje na činjenicu da je zahvaljivanje robovima Božijim vrsta zahvaljivanja Uzvišenom Gospodaru.

Od Poslanika, s. a. v. a., prenosi se sljedeće kazivanje: “Na Sudnjem danu će biti doveden pred Boga jedan od robova Njegovih. Bog će narediti da ga odvedu u Džehennem. Taj rob će reći: “Bože, zašto si naredio da me bace u vatru, a ja sam učio Kur'an?” Dobit će odgovor: “Robe moj, dao sam ti blagodati velike, ali ti nisi bio zahvalan na njima.” Zatim će taj čovjek ponovo reći: “Bože, dao si mi tu i tu blagodat, a ja sam Ti zahvalio na njoj, pa si mi dao to i to i za to sam ti zahvalio, pa će nabrajati blagodati i spominjati zahvale za njih.” Odgovorit će mu se: “Istinu si rekao, robe Moj. Ali, nikad nisi zahvalio onima preko čijih ruku sam ti dostavljao Moje blagodati, a Ja sam se obavezao da ne prihvatim zahvalu mojih robova na blagodatima Mojim, ukoliko ne budu zahvaljivali onima preko kojih im one stižu.”

Da li smo ikada u životu učinili iskrenu zahvalu poslanicima, a posebno našem Poslaniku i njegovom Ehli bejtu na blagodatima vjere i islamskih vrijednosti sa kojima su nas upoznali? A da li smo to učinili šehidima u povijesti islamskoj, koji su svojom krvlju omogućili opstanak vjere? Da li smo možda zahvalni trenutno živim muslimanima koji su uzrok ponosa i postojanosti vjere islama? Jednom riječju, skromnost naspram posrednika dobara, posebno kada je riječ o duhovnim blagodatima i božanskim

vrijednostima, pored činjenice što je veoma lijepa, umnožava blagodati i uvećava znanje.

Sjećanje jednog učitelja:

Ajatollah Hasan Zade Amoli, jedan od istaknutih i uglednih, moralnih i znanstvenih prvaka današnjice, zbog poznavanja velikog broja naučnih grana – poput: filozofije, irfana, hadisa, matematike, književnosti, poezije, osobitog kaligrafskog stila – dobio je nadimak Zul-funun, tj. vlasnik tehnika. Jednom prilikom rekao je: “Jedanput mi je neki učitelj kazao sljedeće: 'Sigurno ćeš vidjeti hajra u svom životu zbog toga što ukazuješ krajnje poštovanje prema svojim učiteljima!’” Upravo to poštovanje prema učiteljima, povod je spuštanja Božijih blagodati. Neophodno je da i mi pokušamo da nam blagodati potraju i uvećaju se tako što ćemo zahvaljivati robovima Božijim, a posebno Poslaniku i imamima, ali također i tako što ćemo raditi u skladu sa islamskim zakonima i Božijim propisima.

c) Uljudan razgovor na svom mjestu

Slučaj kada isticanje drugih iznad sebe vrijedi, jeste kada se radi o poučavanju. Imam Ali, a. s., koji toliko ukazuje i istrajava na časti i čuvanju svetosti robova Božijih, u vezi sa poučavanjem i sticanjem znanja kaže sljedeće: “Nije vjernička etika laskanje i zavidnost, osim u traženju znanja.” Podilaženje i zavidnost ne mogu se naći kod vjernika u Boga, u njima jednostavno nema mjesta za ove dvije osobine, osim u slučaju stjecanja znanja. Dakle, ukoliko čovjek uveća skromnost u cilju sticanja znanja, onda to ima svoju vrijednost. Čovjek koji se kloni niskosti i bezvrijednosti neznanja i koji želi biti učen, mora zaboraviti tvrdoglavost i postati ravnodušan kada je u pitanju učeničko poniženje, te se pomiriti s činjenicom da dok god želi sticati znanje, ne smije se stidjeti postavljanja pitanja, sve do dana kada će i sam steći određeni ugled. Ovo je jedini način nadoknade dunjalučkih i ahiretskih poniženja, kojeg moramo prihvatiti i predati mu se.

U svakom slučaju, važno je da čovjek shvati svoju vrijednost i da iskoristi mogućnosti koje mu je Bog dao, te da se osloni na Boga. Mi samo trebamo prepoznati sebe i imati vjeru u Boga. Svaki čovjek, bilo gdje da je stigao, ostvario je svoj cilj zahvaljujući naporu, vjeri i oslanjanju na Boga.

Ibrahim Halilullah, Musa Halimullah, Isa Ruhullah, a. s. – svi su oni, zahvaljujući vjeri u Boga i oslanjajući se na Njega, stekli tako veliki broj pristalica da su uspjeli srušiti tagute svoga vremena. Poslanik Muhammed, s. a. v. a., uz velike napore i odricanja, prihvatanjem trogodišnje izdvojenosti u klancu Ebi Taliba i s vjerom u Boga, uspio je prenijeti svijetu duhovni poziv Kur'ana i Objavu nebeskog gajba. Ovi veliki Božiji ljudi praktični su primjeri koji nas mogu izbaviti iz svih ovosvjetskih nedaća. Mogu nas upoznati sa Bogom i od ovoga materijalnog svijeta izgraditi svijet duhovnosti i moralnih vrлина. Dakle, ne zaboravimo na trud i na vjeru u Boga!

ULOGA VJEROVANJA U ČOVJEKOVOM PSIHIČKOM PREPORODU

Jedna od posebno značajnih odgojnih tema jeste uloga vjerovanja u čovjekovoj psihi. Ovo pitanje sadržaj je poslanice Božijih poslanika i svih svjetskih preporoditelja. Iman, tj. vjerovanje, jedan je od osnovnih uzročnika koji mogu imati povoljan uticaj na čovjekovu psihu i osjećanja. Nedostatak ili slabost imana, s druge strane, izvor je svih psihičkih nemira u čovjekovom životu. Ukoliko pojedinci, čiji je život i ugled pod pritiskom straha, poniženosti, beznađa, nemoći, nesposobnosti i ostalih nepogodnosti, stignu u bezizlazno loše stanje, ako su ispunjeni nemirom i nesrećom, te ako pomno razmotre sve okolnosti i uzroke, neizostavno će doći do saznanja da su se našli u neprilikama zato što nisu imali vjere, ili su je imali, ali nije bila dovoljno jaka, ili pak u njezinom poimanju nisu imali pravilan pristup.

Ukoliko čovjek želi imati miran, siguran i zdrav psihički i duhovni život, mora povesti brigu i misliti na vjeru, njeno jačanje i dobro se čuvati bilo kakvih zastranjenja u njoj. Što se bude više zalagalo na ovom putu, više će se postizati i na pojedinačnom, i na društvenom planu. Kada Kur'an spominje vjerovanje, čini to u kontekstu življenja. U skladu sa kur'anskim pristupom, čovjek bez vjere ustvari opstaje bez života i egzistencije.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ

O vjernici, odazovite se Allahu i Poslaniku kad od vas zatraži da činite ono što će vam život podariti.

Vjerovanje – povod razvijanja i procvata

Kao što život znači rast, ljepotu i svježinu – i u tom smislu ima svoja obilježja, vjerovanje također ima te iste osobine. Ukoliko tijelo postane beživotno, veoma brzo promijeni miris, gubi svježinu i ljepotu. Isti problem dešava se i kod ljudi koji se udalje od vjerovanja. U tom slučaju nema spomenutih učinaka, pa neće imati ni dobrote, pokreta, jedinstva i bratstva. Upravo duša usmjerava i pokreće tijelo prema savršenstvu. Vjerovanje također usmjerava i osvježava moral, psihu i osjećanja. Vjerovanje oplemenjuje i daje gipkost i ljepotu moralu. Umne doživljaje predstavlja ljepšim. Dušu izvodi iz nasilništva. Ponašanje prevodi u ljudski oblik. Ukratko, svakoj pojavi ukazuje na zadaće i upućuje na obaveze koje su im stvaranjem date u dužnost.

Mewlana kaže da vjernik treba biti veseo upravo zato što vjeruje. Vjera ga, dakle, spašava od ovisnosti. Glava mu je poput kedra ponosnog, a on je i sam vitak. Drugo, Bogu će na ovoj blagodati zahvaliti djelatno, tj. činjenjem i ostavljanjem tragova koji slijede nakon imana, a ne samo jezikom. Ne treba biti zahvalan samo jezikom, niti samo djelom, već i učinkom djela.

Temelj teme

Dvije osovine možemo smatrati temeljnim smjernicama koje uzrokuju nastanak ovog pitanja. Ukoliko ih dobro sagledamo, možemo shvatiti i prepoznati ono očekivanje koje imamo od vjere u Boga i Njegovu potpunu i beskrajnu moć. Riječ je o sljedećim stavkama:

- a) popratnim pojavama i opasnostima uzrokovanim psihičkom brigom;
- b) načinima liječenja sa stanovišta nauke i logike islama.

Ova dva pitanja mogu zauzeti temeljno mjesto u pitanju vjerovanja i njegovih povoljnih učinaka, kao i u pitanju nevjerovanja i razornih tragova koje ono za sobom ostavlja u čovjeku i njegovoj duši. Upravo zbog tih činjenica, veoma je važno obratiti pažnju na obje spomenute stavke.

Jedinstvo tijela i duše

Svako bi trebao prihvatiti osnovno načelo koji kaže da je čovjek biće sastavljeno od tijela i duše. Također, potrebno je prihvatiti činjenicu da su ove dvije sastavnice do te mjere izmiješane i da imaju međusobnu povezanost kao da su jedno biće. Spomenuta činjenica i naučno i vjerski gledano sasvim je jasna.

Svi učenjaci, i savremeni, i oni u prošlosti, prihvataju da je tijelo čovjeka pod uticajem psihičkih stanja, bilo da je riječ o korisnim, bilo o štetnim uticajima. Ista pojava je na snazi i kada se posmatra iz drugog ugla – psiha je pod utjecajem tjelesnih stanja. Svakom čovjeku koji padne u brigu i u sebi osjeća nezadovoljstvo i uznemirenost, takvo psihičko stanje nanijet će nepoželjne posljedice. Isto se dešava i u obrnutom smjeru, tj. različita duševna stanja u kojima se nađemo, posebno teškoće, ostavljaju nepovoljan i nepoželjan dojam na nas same.

Dejl Karengi, poznati američki psiholog i publicista, služeći se razmatranjima nekoliko stručnjaka izjavljuje sljedeće: “Na osnovu naučnih i laboratorijskih proučavanja 70% bolesnih koji se obraćaju liječnicima radi iscjeljenja, mogli bi se izliječiti samo ako bi se uspjeli riješiti straha i zabrinutosti. Na taj način bi, između ostalog, mogli izliječiti lošu probavu, neka od unutrašnjih stomačnih oštećenja, srčane poremećaje, nesanicu, neke vrste glavobolje, pa čak i neke oblike oduzetosti.” Dejl Karengi pisac je knjige Način života, u kojoj potanko govori o spomenutoj temi, a s obzirom na činjenicu da mu je to uža specijalnost, iznosi i velik broj primjera. U svojoj drugoj knjizi, Metod pronalaska prijatelja, brojnim primjerima koje donosi Dejl također ukazuje na duhovne i psihičke učinke, i to sklapanjem prijateljstva ili ulaskom u razmirice. Govoreći o ovoj temi, iznio je mnogo zanimljivih mišljenja, ali nisu sva jednako vrijedna da bi bila prihvaćena, a i ne slažu se sa islamskim načelima i mjerilima. Također, postoje mjerila koja su porijeklom iz gajba, do kojih on nije imao pristupa. U svakom slučaju, između ostalog rekao je: “Otišao sam sa svojim prijateljem kod specijaliste. Prijatelj je imao ozbiljnu tegobu; neprekidno je drhtao, srce mu je ubrzano radilo, tijelo mu je bilo upaljeno i sav je bio u histeričnom nastupu. Prvo pitanje koje mu je doktor postavio bilo je: 'Koje su te misli i kakav te nemir

doveo do ovoga stanja?' Dakle, otvoreno mu je ukazao da mu je bolest duhovne, a ne tjelesne prirode. Tako da, ukoliko uspije riješiti se zabrinutosti, može nastaviti s normalnim i zdravim životom."

Ugodnici i evlije Božije, koji su vodili brigu i ukazivali na tjelesnu i duševnu higijenu, znali su za njihov uzajamni uticaj. Oni su u svojim obraćanjima ukazivali na bolesti ove prirode, ali su ukazivali i na metode kojima se one trebaju liječiti.

Imam Ali, a. s., rekao je: "Vatra tuge topi tijelo."

U drugoj prilici također je rekao: "Tuga čini nemoćnim jakog čovjeka."

Od Imama Alija, a. s., prenosi se sljedeće kazivanje: "Zavidnost uništava tijelo, a pakost čini čovjeka turobnim."

Također se od Imama prenosi sljedeća mudrost: "Plašljivac nema smirenosti."

Dalje, Imam Ali, a. s., primjećuje: "Skeptici i pesimisti vječno su bolesni." Bez obzira što nisu svjesni te činjenice, ili se pak ne mire s tim, činjenica da su bolesni mora se ustanoviti.

Vidimo da i naučno i vjerski gledano, psihičke poteškoće i umne smetnje, osim što uznemiravaju dušu i izvode je iz ravnoteže, ne štete ni tijelo, nego i njemu nanose štete i izbacuju ga sa pravog puta i zacrtane putanje.

U spomenutim hadisima nalazi se određeni broj veoma važnih momenata na koje želimo ukazati i objasniti ih.

1. Sastav čovjeka

U hadisima je jasno ukazano na dvije sastavnice od kojih je čovjek sačinjen, tj. na dušu i na tijelo. Ukoliko čovjek prihvati ovu zbilju, na osnovu logičnih dokaza mora prihvatiti i drugu činjenicu, koja se tiče htijenja i potreba ovih dvaju elemenata, na čiju različitost ukazuju upravo njihove različite potrebe.

2. Međusobna utjecajnost

Također je ukazano na činjenicu da, bez obzira na okolnost da je riječ o dvama različitim elementima i o različitim potrebama, ipak, usljed bliske veze koja postoji među njima i usljed istog pravca prema kojem se kreću, tj. prema sreći i savršenstvu, među njima postoji međusobna povezanost, bilo neposredne, bilo posredne prirode.

3. Svaki od ovih dvaju elemenata ima svoje moći koje su takve prirode da mogu dovesti do ozbiljnog sukoba. Naprimjer, duhovni element ima moć razmišljanja i etike i nefsanskih ustaljenih obilježja, kao i socijalna ponašanja. Iako se svi oni u praksu provode putem materijalnog elementa, ipak su svi oni međusobno različiti. Prirodno je da kao takvi imaju sebi svojstvene potrebe.

4. Logična veza između dvaju elemenata.

Znamo na osnovu čvrstih dokaza da između racionalnih percepcija i misli, s jedne, morala i nefsanskih vrlina, s druge i na kraju vanjskog ponašanja i društvenih običaja, s treće strane, postoji neka vrsta logičnog slijeda. Ponašanje je posljedica morala. Moral i nefsanska obilježja posljedica su misli i razumijevanja. Prirodno je da popravljanje i uređenje bilo kojeg od njih može biti uzrok ili posljedica onog drugog.

5. Prijedlozi za popravljanje.

Ukazujući pažnju na spomenute činjenice, islam za liječenje bolesti predlaže dva načina. Jedan je teorijski, a drugi praktični. Dakle, jedan program tiče se znanja, obavještenja i misli, a drugi predstavlja program uputa i naredbi. Prije nego li predstavi ova dva programa, upoznaje nas sa jednim općenitim zakonom, dajući nam do znanja da sve ove bolesti, u svim uvjetima i u svim vremenima, sa svakom prošlošću i u svakoj budućnosti – jesu izlječive i mogu se popraviti.

Saobrazno općem zakonu, jasno je da svaka duhovna i psihička bolest može biti izlječena te da ne postoji bolest ili bolesnik koji su izuzeti iz ovog zakona, osim u slučaju da sam bolesnik zauzme takav stav kojim daje do znanja da ne želi ozdraviti i da mu je bolest draža od ozdravljenja.

Teorijski način – znanstveni i logički metod

Usljed činjenice da pridaje velik značaj razmišljanju – pri čemu ulogu uzroka igra upravo znanje i obaviještenost, od kojih u načelu zavisi kakav će moral od pojedinca do pojedinca biti – islam u najvećoj mjeri djeluje na odgoj i oblikovanje zdravog razmišljanja i sticanja znanja. Ukoliko ta nastojanja budu ostvarena, sve ostalo će biti usklađeno na primjeren način. Upravo zbog toga, odlučili smo najprije govoriti o teorijskom, a zatim i o praktičnom metodu.

Korekcija namjere i misli

Općenito uzevši, ljudi se – s obzirom na njihov pogled na svijet – mogu podijeliti na dvije skupine:

- a) realisti;
- b) filozofski pesimisti (cinizam)

Neki pojedinci su – imajući u vidu postojanje šejtana, nesreća i prirodnih nepogoda – veoma pesimistični u doživljaju svijeta. Po njihovom mišljenju svijet nije ništa, doli mučionica. Većina filozofa materijalista spadaju u ovu svjetonazornu skupinu. Filozofi poput Marka Orwela, Nitschea, Schopenhauera pripadaju spomenutoj skupini. William James pisac je knjige pod naslovom Vjera i psiha, u kojoj napada stavove ovih triju filozofa: “Riječi Marka Orwella pokazuju korjenitu gorčinu i tugu. Njegovi jauci jednaki su smrtnom hropcu svinje koju kolju. U duševnim stanjima Nitschea i Schopenhauera primjećuje se zlovolja i etička izvitoperenost. Jauk ovih dvaju njemačkih autora podsjeća čovjeka na cijuk miša koji se nalazi u času odvajanja od života. U nizovima njihovih riječi ne mogu se uočiti čiste vjerske ideje niti pojmovi u vezi sa životom i teškoćama.” Nitsche, kojeg James naziva filozofskim pesimistom, zasnovao je svoju filozofiju na ideji moći. Između ostalog, on kaže: “Milost i sažaljenje treba odbaciti. Sažaljenje je znak slabosti. Skromnost i poslušnost bezvrijedni su i jadni. Samilost, strpljenje, oprost i prelazak preko greški ustvari su znak mlitavosti i neambicioznosti. Zašto ubiti nefs? Nefs treba odgajati. Zašto obožavati druge? Sebe treba obožavati, a nemoćne i bijedne treba pustiti da nestanu.” Nitsche ovakvim stavovima i pogledima živi u svijetu koji je

jedna vrsta doživotnog zatvora. Usljed zakona po ko-jem se svakom čovjeku na kraju vraća upravo ono što je svojim djelima i zaslužio, tako i Nitche pred kraj života udara glavom o zid svoga filozofskog poimanja. U pismu upućenom vlastitoj sestri pred kraj života Nitsche se jada: “Kako prolazi vrijeme, život mi je nepodnošljiviji. Godinama sam trpio bolest koja me je dovodila na izmak snaga; međutim, nikad mi nije bilo kao sada. Sada, kad sam pun tuge i beznađa. Šta se dogodilo? Desilo se ono šta i treba da se desi. Sukobi koje sam imao s ljudima uništili su nadu u njima prema meni, a sada, sa obje strane vidimo pogreške. Bože, kako sam usamljen! Nemam nikoga s kim bi se mogao nasmijati i ispiti jednu šolju čaja. Nema nikoga ko bi mi pružio prijateljsku utjehu!”

Ovakva sudbina zadesila je čovjeka koji se, dok je bio u snazi, oholio i zagovarao načelo moći. Međutim, na kraju nije imao nikoga s kim bi mogao čak popiti čaj!

Schopenhauer, kojeg James navodi u svojoj knjizi, kaže: “Osnova u životu su patnja i bol. Užitak i sreća ustvari su tjeranje boli, a ne nešto dobrodošlo. Što je biće na većem stepenu razvoja, više ga napadaju bol i patnja. Ako više shvata i ako se više sjeća prošlosti, može bolje predvidjeti bol u budućnosti. Jedan trenutak sreće popraćen je jednim životom tuge i nesreće. Ne oženi se – u tuzi si, oženi se, srest će te hiljade bolova!? Velika nesreća leži u ljubavi, a žena, koju ljudi smatraju izvorom sreće, ustvari je knjiga tuge i život ispunjen patnjom, ona je smrt koja se odlaže trenutak po trenutak i najednom se desi kao sudbina, a od života nikakve koristi imalo se nije.”

U islamskom svijetu također ima pojedinaca koji razmišljaju poput Nitschea i Schopenhauera. Abul-'ala' Al-Ma'arri, arapski filozof i pjesnik, nije jedini primjer. Međutim, nije nam cilj nabrajati ih sviju i gubiti na to vrijeme.

Ipak postoje filozofi optimisti, a među njima i Mewlana, koji kaže:

Zaljubljen u dobrotu i silu Njegovu predano,
veoma čudno, volim dvije suprotstavljene stvari.

Ljudi koji su odgojeni prema islamskim načelima, kad ih kakva nevolja snađe kažu: “Robovi smo Božiji i vratit ćemo se Njemu.”

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

One koji, kada ih kakva nevolja zadesi, samo kažu: “Mi smo Allahovi i mi ćemo se Njemu vratiti!”

Ukratko, prvi korak u naučnom serji-suluk, tj. putu spoznaje i teorijskom irfanu jeste ostvariti realistički svjetonazor i očistiti nijet da bude iskren i čist od svih primjesa. Imam Ali, a. s., u kontekstu spomenutog slučaja kaže: “Zaista, Uzvišeni Gospodar voli da čovjek ima lijep nijet prema drugim ljudima.” Ovdje se misli na dobre namjere prema svim ljudima, na milost, dobrotu i naklonost prema svima, suprotno od oholog ponašanja.

Dakle, prvi korak je čišćenje srca od gledanja nečistoća, od slušanja nečistoća i od nečistoga sjedenja.

1. Altruizam (čovjekoljublje, nesebičnost)

Sa islamskog stanovišta vjernik mora svima željeti dobro, mora voljeti sve ljude, osim onih koji od svega ljudskog imaju samo čovječiji lik, dok im je u nutrimi krvoločna zvijer, koja se nadnijela nad ljude. Islam nam ne kaže: "Volite vjernike!", već nam kaže: "Volite čovjeka!" S obzirom na činjenicu da su vjernici braća, bilo bi suprotno pravilu ponašanja preporučivati braći da se vole, budući da islam zahtijeva da volimo sve ljude. U tom smislu, Imam Ali, a. s., kaže: "Najdjelotvornije sredstvo koje privlači milost Božiju jeste unutrašnja čovjekova milost prema svim ljudima."

Imam Ali, a. s., kaže: "prema svim ljudima", a ne kaže za sve vjernike. Upravo na temelju tog načela upućuje Maliku Aštaru sljedeće riječi: "O Malik, ljudi kojima trebaš biti poglavar ili imaju vjeru kao i ti, ili su pripadnici iste vrste kojoj i ti pripadaš. Prema obje ove skupine imaš istovremeno i Božiju i islamsku dužnost i zato se prema objema odnosi na primjeren način."

2. Čistota morala

Nekad prisustvo jedne slabosti u čovjekovoj nutrimi uništava ukupan plod djela i čistih misli. Iz tog razloga nutrimu treba očistiti od moralnih ruševina i nefsanskih opsjena, kao i od pokuđenih svojstava, poput zavidnosti. Prije svega, čovjek treba obnoviti nutrimu, da bi zatim gradio vanjštinu. Zato arifi i zagovaraju najprije čišćenje, a zatim punjenje. Dok čovjek iz sebe ne izbací pokuđene sadržaje, koji su pokretač za kvarenje svega ostalog, ne može se nadati da će slast i ljepotu ibadeta ugraditi u svoju nutrimu. Na to aludira Mewlana u svojim stihovima kada kaže da nakon toliko dugih i napornih godina rada vidimo kako nam je hambar prazan. To nam ukazuje na činjenicu da u hambaru postoji miš (mahane) koji nam neprimjetno odnosi i potkrada sve što imamo – jer ukoliko nema toga malog lopova, gdje su onda učinci tog četrdesetgodišnjeg zahmeta? Moralno čišćenje u smislu čovjekoljublja, bez primjesa bilo kakvog materijalnog interesa, jedan je od temeljnih koraka u liječenju naučnom borbom protiv duhovnih i psihičkih uznemirenosti. Čovjek mora počí ovim smjerom ako se odlučio kretati putem samoizgradnje i pročišćenja svoje psihe od svih nepoželjnih primjesa i moralnih zagađenosti. Imam Ali, a. s., kaže: "Ko ubije unutarne dušmane, može sputati srdžbu."

U spomenutom hadisu ukazuje se na uzročno-posljedičnu vezu između sputavanja srdžbe i unutrašnjih nepoželjnih svojstava, kao što je netrpeljivost. Netrpeljivost je, dakle, uzrok paljenja vatre koja se naziva srdžba. Ne možemo reći da voda koja se nalazi u posudi iznad otvorenog plamena ne ključa. Takvo nešto je nemoguće, zato što između vatre i tačke ključanja postoji uzročno-posljedična veza, veza koju je nemoguće isključiti. Saobrazno toj okolnosti, ne možemo zahtijevati od nekoga ko je ispunjen mržnjom, zavidnošću i netrpeljivošću prema drugima da u isto vrijeme bude ljubazan prema osobama u svome okruženju.

Imam Ali, a. s., savjetuje Malika Aštara: "Malik, svaku odbojnost, netrpeljivost i neprijateljstvo prema drugima uništi i oslobodi se svake vrste

zloslutnosti i mržnje!” Imam mu poručuje da, ukoliko bude u sebi imao spomenute osobine, neće moći željeti ljudima dobro, a ukoliko im ne bude želio dobro, ne mogu imati ni dobru i zdravu vlast i upravu, koje su im potrebne. Među ovim kriterijima postoji zakonito ustrojstvo postojanja, tako da nije moguće da jedan čovjek ima u sebi i čovjekoljublje i sebičnost. Čovjek svoju nutrinu treba očistiti od svih prljavština pomoću znanja i misli.

3. Otklanjanje sujeverja

Ljudi cijelog svijeta prihvatili su određene zloslutnosti kao zloslutne, plaše ih se i smatraju ih lošim predznacima. Naprimjer, mnogi vjeruju u zloslutnost broja 13. Neki smatraju petak – 13. dan u mjesecu – zlokobnim. Neki narodi iznenadno grakanje vrane smatraju također zloslutnim, a drugi pak sovino hukanje. Ukoliko ljudi utemelje svoje življenje na ovim i njima sličnim sujevjerjima, izgubit će sami sebe, izgubit će smiraj i stalno će biti u neizvjesnosti.

U tom smislu poučno je sjećanje jednog učitelja koji je ispričao kako je nekad pročitao članak o evropskoj porodici koja je vjerovala u zloslutnost petka kao 13. dana u mjesecu. Ta porodica je upravo tog datuma bila dobila kćer, što ih je jako zabrinulo. Kada je curica rastući i shvatila sheme u kojima žive njeni roditelji, i sama se počela brinuti za svoju sudbinu. Briga je uzela takve razmjere da je ona polahko počela psihički slabiti te su je morali odvesti kod psihijatra, koji – koliko god se trudio – nije ju uspio osloboditi te psihoze. “Kasnije” – priča psihijatar – “slučajno sam sreo tu djevojku sa njenim mužem i djetetom kako prolaze autom, a izgledali su veoma sretni. Odlučio sam zaustaviti ih, što sam i učinio. Pozdravio sam djevojku i rekao joj: 'Vidiš li da je sve što sam ti govorio o tvojim zabludama bila sušta istina!' Ona zaplaka i reče: 'Doktore, ja sam uvjerena da će me stići nesreća trinaestoga dana!’”

Šta učenjaci o tome govore?

Psiholozi kažu da sujevjerje u zloslutnost nekih stvari ima uporište u neznanju i u jednoj vrsti mučne sugestije, a veoma je štetna i zapravo pogubna za čovjekovu dušu. Ona uništava psihičku slabost i neznanica, koji od nje u svojim životima nemaju ništa drugo, osim muke i zabrinutosti.

Šta o tome kaže islam? Kur'an Časni, u kontekstu navođenja povijesnog primjera Božijih poslanika, govori o zloslutnosti kao o zabludi i pogrešnom shvatanju. Kada su poslanici dostavili riječi i poruku Božiju i pozvali ljude da poslušaju istiniti govor, ljudi su na to odgovorili sljedećim riječima koje su zapisane u Kur'anu: Mi slutimo da nam nesreću donosite.

قَالُوا إِنَّا تَطَئُوهَا بِأَنفُسِكُمْ

Međutim, poslanici su im na to odgovarali:

قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ أَإِن ذُكِّرْتُمْ

Uzrok vaše nesreće je s vama!” – rekoše oni. “Zar zato što ste opomenuti?”

Ako dobro pogledate u sebe, primijetiti ćete da ste ustvari vi izvor zloslutnosti, koju napaja vaš nedoličan moral i neljudska djela. Vaša nesreća je u vašim pogrešnim mislima i sujevjerju. Ukoliko želite biti spašeni svoga sujevjerja, jedini način za to jeste pročišćenje misli, morala i djela. Svoju obnovu počnite iznutra, a ne izvana. Imam Ali, a. s., kaže: "Zloslutnost nije istinita." Zloslutnost je proizvod sujevjernog čovjekovog uvjerenja.

Slijedi u tom smislu pitanje: Da li je istina da u objektivnom svijetu zloslutnost i zlokobnost nečega nemaju svoje tragove i učinke? Ukoliko je tako, otkud onda sva ova sujevjernost kod ljudi cijeloga svijeta?

Mogući odgovor glasi: Da bismo ovu činjenicu shvatili na najbolji način, dvije se pojave moraju ozbiljno shvatiti:

- a) pitanje stvaranja i njegovih uzroka;
- b) pitanje psihe i njenih korisnih i štetnih uticaja.

Ukoliko precizno osmotrimo i ispitamo svijet, pojave i zbivanja u njemu, uzajamne veze i utjecaje koje ostavljaju pojave jedna na drugu, vidjet ćemo da su sve one posljedica objektivnih vanjskih uzroka. Ustrojstvo sveukupnog objektivnog svijeta leži u kauzalnom zakonu, od najsitnijih bića koja, da bi se vidjela, moraju milionima puta biti uvećana elektronskim mikroskopima, pa do onih najvećih dimenzija, pojava čija je slika – prije nego što smo je ugledali – putovala do nas milionima svjetlosnih godina. Ovaj zakon ima svoj poseban i čvrst poredak. U tom poretku ne postoji zlokobnost ili zloslutnost. Kada nešto ne postoji, prirodno je da nema ni postojećih tragova. Saobrazno rečenom, Imam Ali, a. s., kaže: "Zlokobnost nije istinita." Drugim riječima, ona uopće ne postoji. Poslanici također nisu odgovorili: "Zlokobnost nije istina", već su odgovorili: "Zlokobnost je u vama samima." Sasvim je drugačije značenje kada se kaže: "U vama samim je zlokobnost", od stava da ona nije istina i da nema nikakvih tragova, sa bilo kojeg stanovišta gledano.

Ukoliko obratimo pažnju na čovjekovu psihu, vidjet ćemo da posjeduje izvanrednu snagu. Kao što može osmisliti i pretočiti u praksu znanje na društvenom području i kao što može iz stvarnih pojava uobličiti znanstvene nazive koji imaju svoje izvanjske tragove, tako može ustanoviti i nešto što ne postoji u vanjskom svijetu, nešto što, međutim, može imati vidljive tragove na čovjekovu psihu. Zašto psiholozi govore da su neki snovi posljedica dnevnih razmišljanja? Budući da san može biti vijest iz daleke prošlosti, može biti i opomena za blisku ili daleku budućnost. Također, može ukazivati na psihičko i umno stanje čovjeka i biti svjedok misli koje prolaze kroz čovjekovu glavu. Zato psiholozi kažu da zao znak, tj. zlokobnost nije stvarna pojava. Međutim, može za psihu biti stvarna, što zavisi od mogućnosti da je psiha prihvati ili ne prihvati. Upravo je naša uobrazilja može učiniti stvarnom i djelotvornom, ili je poništiti i ostaviti bez ikakva traga.

Šta kaže nauka?

Ukoliko budemo pažljivi, vidjet ćemo da samo osjećanje niže vrijednosti nije bitno, važan je naš lični stav prema njemu. Ukoliko se postavimo hrabro i samouvjereno, te se na taj način prema njemu budemo odnosili, to će biti povod za naš lični napredak i razvoj. Međutim, ukoliko budemo popustljivi i prepustimo mu vladavinu nad nama, neće dugo potrajati i on će porobiti našu ličnost, tjelesno i duševno uništiti će naše zdravlje.

Vidimo kako sa naučnog stanovišta neke pojave u objektivnom svijetu ne postoje. Međutim, čovjek svojim načinom razmišljanja može promijeniti spomenuto stanje i takvim, zapravo nepostojećim pojavama, prepustiti da ga dovedu do uništavanja psihe, lomljenja živaca, tjelesnih oboljenja koja imaju jasne vanjske pokazatelje. Sve spomenute posljedice mogu biti izazvane nečim što je uobraženo i zamišljeno u čovjekovom umu.

Imam Sadik, a. s., obraćajući se 'Amr bin-Hurejsu, kaže: "Snaga i slabost zloslutnosti zavisi od tvog duševnog stanja i srčanog uvjerenja. Ukoliko ga uzmeš za nešto slabašno i tragovi će joj biti slabašni, ukoliko ga umisliš nečim moćnim, imat ćeš jake učinke, a ako ga u tebi nikako ne bude, neće ostati nikakvih tragova."

Može se uočiti da se u ovom hadisu govori sa stanovišta psihološkog pristupa aktuelnom problemu.

Primjer međusobne usklađenosti vjere i nauke

Činjenica je da, ukoliko bismo vjeru očistili od sujevjerja i predstavili je u obliku u kojem je i potekla iz čistog Vječnog Izvora, tj. Znanja Božijeg i kao takva, putem čistih meleka, spuštена bez ikakve greške na prosvijetljeno srce Poslanikovo, vidjeli bismo da nema ni najmanjeg neslaganja sa naukom. (Treba imati u vidu one naučne činjenice za koje se bez ikakve sumnje zna da su tačne, a ne na teorije i nagađanja koja se često znaju prisvojiti kao naučna, a nakon nekog vremena ispostavi se njihova neutemeljenost.)

Zar je moguće da Allah Uzvišeni stvori svijet svojim znanjem i moći u idealnom obliku i skladu, a zatim pošalje poslanike radi upute čovječanstva i objavi im zakone i naredbe koje su u suprotnosti sa ustrojstvom stvorenoga svijeta?!

Spomenuti hadis – kao i hiljade drugih hadisa izrečenih u doba zaostalosti i džahilijeta, prije četrnaest stoljeća – govori o pojavama koje su danas aktuelna tema rasprave svjetskih učenjaka sa područja psihologije, s ciljem rješavanja psihičkih oboljenja.

Nemoć nauke da izliječi oboljele

Kao što smo već i spomenuli, ona mlada emancipirana i školovana Evropljanka nije uspjela pronaći izlječenje, a protok vremena nije mogao izbrisati iz njenog pamćenja "zlokobnost" dana u kojem je rođena. Doktor je ostao bez teksta vidjevši je uplakanu u trenutku za koji je smatrao da odslikava sretan život koji je pronašla. On nije znao šta bi mogao učiniti da je spasi psihičkog tereta koji je pritiskao njenu svijest. Bila je u teškom psihičkom stanju, usprkos udaji, majčinstvu i svekolikoj životnoj udobnosti koju je naizgled imala. Kratko rečeno, doktor je bio nemoćan izliječiti je i pored svoje stručnosti i znanja, što nam daje pravu sliku nemogućnosti

nauke da uputi čovječanstvo. Nauka i pored sve svoje moći i suverenosti koju ima, ostaje bez odgovora pred ljudskim neznanjem.

Šta, međutim, kaže vjerovanje?

Vjerovanje, koje je ustanovljeno na temelju znanja i uređeno Božijim providenjem, već pri svom prvom koraku istjeruje neznanje iz čovjekovog mozga i govori mu: "Čovječe, za izlječenje svojih bolova imaš dva puta koja moraš prebroditi! Tvoj život i sreća zavise od toga da li ćeš ih preći ili ne!" Riječ je o:

- a) znanju i mislima;
- b) vjerovanju i uvjerenju.

Vjera kaže sljedeće: "Logika i znanje ti kazuju da moraš obratiti pažnju logici znanja, a ukoliko to ne učiniš, osuđen si na lutanje. Na temelju tog znanja, logika je između ideologije "znanja" i ideologije "vjere" zajednička. Međutim, vjera ima logiku svojstvenu sebi, koja se naziva logika vjerovanja.

U islamu je suprotno tewhidu, tj. vjeri u Jednog Allaha, vjerovati u loš znak i zloslutnost nečega. Logika vjere kaže da ukoliko Svijet ima Jednog Stvoritelja, Koji upravlja događajima na njemu i Koji je događanja uspostavio na zakonu uzročno-posljedične povezanosti, u tom slučaju nema mjesta zloslutnosti.

Poslanik, s. a. v. a., kaže: "Vjerovati u zloslutnost je širk." To se ni u kom slučaju ne slaže sa vjerom u Jednog Boga. Ukoliko bi čovjek zbog toga što vjeruje u loš znak odustao od putovanja ili ne bi izvršio razumnu odluku koju je bio donio, takav čovjek je zahvaćen širkom. Prvaci islama takvom čovjeku savjetuju sljedeće: "Ukoliko se plašiš zloslutnosti i ukoliko te zabrinjavaju nepoznata moguća dešavanja, obrati se Allahu, dž. š., On je Onaj Koji ti može pomoći, zato od Njega traži pomoć i zaštitu i On će ti je pružiti."

Imam Ali, a. s., kaže: "Gospodaru svjetova, utječem Ti se od svih nesreća i zala koja u sebi osjećam. Zato mi pruži zaštitu i spasi me svakog zla i nesreće." Vjernici, koji su oslonac našli u apsolutnoj moći Božijoj, ostvarili su najvišu razinu duševnog i psihičkog mira i ravnoteže. Sam Kur'an ukazuje na ovu zbilju. Upravo ova činjenica dokazuje prednost vjere nad ideologijom psihologije i naučne logike.

Da bi nam to postalo jasnije, pogledajmo šta psiholozi i učenjaci kažu o ulozi vjerovanja.

"Moderna znanost današnjice, psihologija, poučava upravo ono čime su nas poučavali poslanici, zašto? Zbog toga što su doktori duše otkrili da dova, namaz i čvrsto vjersko uvjerenje uklanjaju uznemirenost, uzrujanost, strah i ostala neugodna stanja koja su uzrok velikom dijelu naših nesreća." Jedan od vodećih psihologa današnjice kaže: "Čovjek koji ima jaku vjeru nikad neće podleći nervnim bolestima." Dakle, on nam poručuje da hiljade nervnih bolesnika koji imaju duševne tegobe i koji se mrcvare po nervnim klinikama mogu biti spašeni jednim obraćanjem, ali ne formalnim, jednom molbom i jednim traženjem od Svemogućeg Gospodara. Većina ljudi se obraća Bogu tek kada se nađe u bezizlaznom položaju, kada izgubi sve snage i istroši nadu. Niko u stanju očaja ne poriče Boga. Međutim, postavlja se pitanje zašto čekati trenutak očaja i beznada? Zašto ne obnoviti snagu

svaki dan? Zašto za ibadet čekati određene dane? "Ja sam protestant, ali kada god osjetim potrebu za dovom, uđem u prvu bogomolju i molim se. Koliko sam puta molitvu obavio u katoličkim hramovima."

Aleksis Karel, dobitnik Nobelove nagrade, autor je knjige Čovjek nepoznato biće. U jednom naučnom radu piše sljedeće: "Dova i molitva su najveće sile koje stvarno postoje, kao što postoji i Zemljina magnetna sila. U svojoj profesiji vidio sam velik broj ljudi koji ni nakon svih ljekarskih zahvata i tretmana nisu imali nikakvog pozitivnog pomaka, a pronalazili bi spas u snazi dove i molitve.

Dova ima svoje talase kao i radio koji nastaju sami po sebi. Čovjek se dovom pokušava priključiti na beskrajni izvor energije i na taj način obnoviti vlastitu. Učeći dovu mi se povezujemo sa beskonačnom snagom koja prožima cijelu kreaciju. Nemoguće je da čovjek ili žena ne izvuku neku korist čak i ako samo za trenutak učine dovu."

William James, poznati američki psiholog, gnostičar i filozof, iznosi sljedeće mišljenje: "Talasi na površini okeana ni u kom slučaju ne remete mir u njegovim dubinama. Za čovjeka koji je uspio napraviti realnu sliku o velikim životnim zbiljama, svakodnevna dešavanja, problemi i trzavice nemaju veliku važnost. Usljed toga, stvarni vjernik nije potresen, a životne ga trzavice i nemiri ne mogu izbaciti iz stanja mira koji je ostvario. Zato uvijek spremno i sasvim prisebno dočekuje sve obaveze koje mu život donosi.

Napomene koje zavrjeđuju pažnju:

- 1) Dova i molitva, ili općenito vjera, pomažu čovjeku da savlada sve pritiske, nemire i stresove. Kur'an Časni o tome govori u 153. ajetu sure Al-Beqara:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

O vjernici, tražite sebi pomoći u strpljivosti i obavljanju molitve! Allah je zaista sa strpljivima.

Istu poruku hazreti Musa, a. s., daje svome narodu:

قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ

Musa reče narodu svome: "Molite Allaha da vam pomogne i budite strpljivi; zaista, zemlja je Allahova.

Bog, u Čijoj moći sve stoji, može otkloniti sve tegobe sa kojima se susrećemo.

- 2) Činjenica da u očajanju i bezizlazu niko ne poriče Boga potpuno je logična, a i Kur'an Časni, kao i svi poslanici, tvrde isto:

وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِلَهُهُ فَلَمَّا سَكَمَ إِلَى الْإِنْسَانِ أَنْفَسْتُمْ وَقَالَ الْإِنْسَانُ كُفُورًا

Kad vas na moru nevolja zadesi, tada nema onih kojima se inače klanjate, postoji samo On. A kad vas On na kopno izbavi, vi okrećete glave; čovjek je uvijek nezahvalan!

Kur'an to objašnjava ajetom u kojem kaže:

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّاظٍ لَمَّا رَأَاهُ اسْتَعْجَلَ

Uistinu, čovjek se uzobjesti čim se neovisnim osjeti.

- 3) Također je logičan sljedeći upit: “Zašto svaki dan ne bismo nadoknadili snagu i obavljali molitvu?” Čovjek, koji je u biti potrebno i siromašno biće, ima potrebu za svojim Uzrokom.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

O ljudi, vi ste siromasi, vi trebate Allaha, a Allah je nezavisan i hvale dostojan.

Jasno je da ako neko biće ima potrebu za svojim uzrokom svoga nastanka, tj. Allahom, također, svakog trenutka svojeg postojanja, ima i potrebu za Njim. Na osnovu ovog jasnog zakona nema smisla da kažemo treba se obratiti Bogu kada imamo potrebu, zbog toga što u osnovi nema dana, sahata ili trenutka, a da mi nemamo potrebu za Bogom. Dakle, svakoga trenutka, pošto smo potrebiti, trebamo dići ruke svoje potrebe. Čovjek nije jedini koji ima potrebu, već cijela Kreacija i sva bića zavise od Allaha.

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

Njemu se mole oni koji su na Nebesima i na Zemlji; svakog časa On se zanima nečim.

Zbog toga što Uzvišeni stalno odgovara na molbe svojih robova.

وَأَتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ

I daje vam svega onoga što od Njega išćete.

- 4) Kada je Dil Karengi rekao: “Uvijek kada osjetim potrebu ja učim dovu i obavljam molitvu (...)” – izrazio je zapravo mišljenje prema kojem je već u suprotnosti sa svojim prijašnjim stavom, u kojem kaže: “Zašto da čekamo trenutak potrebe?” Postavlja se pitanje da li uopće ima vremena kada mi nemamo potrebu? Zar za bića kao što smo mi ima ijedan trenutak, a da nema potrebu prema svome Uzroku? Razumski gledano, takvo nešto je nemoguće. Razlog da mi ipak smatramo kako samo ponekad imamo potrebu krije se u pogrešnom razumijevanju pojma “kontingentno biće,” tj. moguće, postojeće biće. Još uvijek nismo shvatili pravo značenje pojma “posljedica” i kako Kur’an Časni kaže, nismo razumjeli šta to znači “biti stvoren”, jer nemoguće je bilo gdje u ovoj ogromnoj Kreaciji naći jedan jedini atom, a da nema potrebu i ne zavisi od svoga Uzroka. Kur’an Časni kaže:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

I ne budite kao oni koji su zaboravili Allaha, pa je On učinio da sami sebe zaborave; to su pravi grešnici.

Razlog samozaborava veoma je jasan, zaboravili smo na Boga, a samim tim zaboravili smo i na sebe. A posljedica tog čina je lažni osjećaj nezavisnosti. Kada moguće, postojeće biće osjeti samodovoljnost, ono je sigurno zahvaćeno jednom vrstom mentalnog i umnog virusa. Tu se ne radi ni o čemu drugom, jer naprosto je nemoguće da biće koje je u biti posljedica u sebi osjeti nezavisnost i samodovoljnost.

- 5) Riječi Aleksisa Karela, u kojima kaže da u dovi i molitvi postoji ogromna snaga, koja istinski postoji kao što postoji i Zemljina sila teže, veoma su značajne. Svijest o ovoj činjenici pomaže da velik broj prepreka i poteškoća

u životu bude riješen i prebrođen. S namjerom da objasnimo njegovo obraćanje, kažemo da su zakoni dvojaki:

- a) društveni, tj. relativni;
- b) stvaralački, tj. stvarni.

Što se tiče društvenih zakona, riječ je o ljudskom umnom djelovanju u cilju uređenja društvenog obrasca življenja i rješavanja poteškoća u njemu na osnovu kojih uspostavlja niz zakona koji se tiču slobode, prava na privatnu svojinu, međudržavnih pravnih odnosa, međusobnih obaveza itd. Ovi zakoni nisu ništa drugo, doli posljedica čovjekovog razmišljanja, poređenja i dogovaranja i oni upućuju samo na nešto što zaista postoji. Naprimjer, u odnosima koji se tiču svojine imamo onoga koji posjeduje, tj. vlasnika i ono šta se posjeduje, tj. imetak; međutim, u vanjskom svijetu ne postoji vlasnik ili imetak. Isto je i sa pojedincem koji upravlja ljudima. To su relativni pojmovi za nešto što u vanjskom svijetu ne postoji. Međutim, ljudi su ipak uspostavili zakon i u privatnoj svojini pa su rekli: Ukoliko čovjek na osnovu zakona ispuni sve uvjete da bude vlasnik nečega, u tom slučaju niko nema pravo miješati se ili sudjelovati u njegovom imetku. Ukoliko čovjek ispuni uvjete potrebne da postane upraviteljem, drugi koji su pod njegovom upravom moraju mu se potčiniti i slušati ga. Svako suprotstavljanje uzrokuje i kaznu. Drugo obilježje ovog niza zakona jeste da između zakona i njegovog traga, bez obzira radilo se o pokoravanju ili suprotstavljanju tim zakonima, ne postoji stvarna veza, nego je – kao i kada je riječ o relativnim i uspostavljenim zakonima – veza između zakona i njegovog traga relativna. Naprimjer, između prolaska kroz crveno svjetlo i sudske kazne ne postoji stvarna vanjska povezanost niti odnos, zbog čega je u različitim zemljama kazna za ovaj prekršaj također različita. Treća odlika jeste mogućnost da se prilikom izvršavanja kazne dogodi i nepravda i pretjerivanje, jer ne postoji mjerilo i parametar koji bi mogao tačno odrediti liniju pravednosti i nasilja prilikom provođenja zakonskih odredaba. Sljedeća odlika vezana je za čovjeka koji poštuje sve zakonske norme, koji za svoje ponašanje i uzornost može biti samo pohvaljen uobičajenom pohvalom, čime ne stiče nikakvo stvarno savršenstvo. Između čovjeka koji poštuje ovu vrstu zakona, ali ga niko ne vidi, i čovjeka koji krši ove zakone, ali ga ne vide organi vlasti, nema nikakve razlike, ni zbiljske, ni prividne.

Međutim, zakoni stvaranja, tj. zbiljski zakoni, suprotni su prvospomenutom nizu zakona. Prema tome, možemo zaključiti sljedeće:

- a) Ovaj zakon ima vanjske znakove postojanje. Centripetalna i centrifugalna sila stvarni su zakoni, znali mi za njih ili ne. Čak i u slučaju da poričemo postojanje ovih dviju sila, naše odricanje ne igra nikakvu ulogu u njihovom funkcioniranju. Kada su Galileja natjerali da se javno pokaje i ispriča zbog svoje teorije da se Zemlja okreće, on je, znajući da će biti kažnjen ukoliko im se ne pokori, pristao na javno pokajanje. Međutim, u istom trenutku dok je govorio: "Kajem se, pogriješio sam!", crto je nešto prstom po zemlji. Vidjeli su da je napisao: "Mojim pokajanjem Zemlja neće prestati da se okreće." Dakle, u pitanju je zakon stvaranja koji ima izvanjsko postojanje.
- b) Trag ovog zakona je stvaran. Kada zakon ima svoje stvarno vanjsko postojanje, u tom slučaju i posljedice i njegovi tragovi također su stvarni.

Ukoliko je otrov stvaranjem smrtonosan, smrt kao njegov trag je stvarna. Neko može u potpunoj skrivenosti od svakog pogleda popiti otrov. Nakon nekoliko trenutaka otrov će djelovati i smrt će nastupiti. Naše znanje ili neznanje ne igraju nikakvu ulogu u funkcioniranju ovih zakona.

c) Postoji mjerilo upoznavanja. Ukoliko dva studenta, od kojih je jedan vrijedan, a drugi lijen budu imali takve roditelje koji će imati suprotno uvjerenje o njima – tako da roditelji vrijednog misle kako je on lijen i da nikad od njega neće biti pravi čovjek, a roditelji lijenog budu gajili nadu u svoga sina i vjerovali kako je on vrijedan i radin, te ukoliko takav stav budu imali svi njihovi prijatelji i poznanici – onoga dana kada završe fakultet i kada uđu u život, kada stečeno znanje budu trebali praktično dokazati, tada će postati jasno ko je bio vrijedan, a ko lijen, nasuprot svim uvjerenjima, glasinama i pričama.

S obzirom na iznesene postavke, slijedi zaključak: propisi i zakoni vjere iz one su druge vrste zakona, tj. zbiljskih, pravih stvaralačkih zakona. Oslanjanje na Boga ima svoju izvanjsku zbilju, a ona kao takva i svoj vanjski učinak. Tako, prilikom nemira i kriza čovjek sa vjerom u Boga i čovjek bez vjere neće se ponašati na isti način, njihovo držanje će u upotpunosti biti različito. I zbilja nije takva da ako neko u tami noći, sam, daleko od očiju drugih uputi svoju dovu Bogu i iskreno mu se obrati s iskrenom vjerom u Njegove zakone i moć – da to bude uzalud zbog toga što ga niko nije vidio. Ovdje je kao i kod primjera o studentima, a ne kao kod prolaska kroz crveno svjetlo – gdje se odgovara ako policija vidi, a neće biti nikakve razlike između prekršioca i onoga što ne prolazi ukoliko to niko ne vidi.

Dakle, riječi Aleksisa Karela imaju svoju težinu, stvarne su, a vjera ih potvrđuje. Poređenje koje čini James kada kaže da površinski nemir i morsko talasanje ne utječu na mir u dubini mora, veoma je lijepo zapažanje. Čovjek koji je svoju dušu predao Bogu i koji se oslonio i pouzdao u Njegovu potpunu i neograničenu moć, nikad neće imati posrtaja kad se nađe u životnim gibanjima i društvenim talasanjima, što znači da neće skrenuti sa staze koja vodi Pravim putem.

Imam Ali, a. s., kaže: “Vjernik je poput postojane planine koju ne pomjeraju snažne oluje.” Za planinu nema razlike da li njene obronke miluje nježni jutarnji povjetarac, ili ih šiba snažna oluja; ona ostaje na svom mjestu bez i najmanjeg pomjeranja.

Od Imama Sadika, a. s., prenosi se sljedeće kazivanje: “Širokogrud čovjek je slobodoljubiv u svakom stanju, pa čak i ako zapadne u poteškoće. Kada se nađe u tjeskobi, bit će izdržljiv, ukoliko upadne u zamku nevolje, neće biti poražen. Čak i kada prema njemu bude učinjeno zlodjelo i kada rahatluk bude zamijenjen tegobom, on će ostati slobodoljubiv. Ništa nije moglo nanijeti štetu slobodarskoj duši Jusufovoj, a. s. I pored činjenice da je doveden u položaj da postane rob i da mu se učini zlo, nikad zatvorska tama, strahote jame i ostale nesreće i teškoće s kojima je morao izaći na kraj, nisu nanijeli ni najmanje štete njegovoj duši slobodarskoj. Na kraju, Allah mu je podario stizanje do moći i mjesta upravnika, tako da je onaj čiji je Jusuf do jučer bio rob, postao njegov rob i potčinjeni.”

Zaključak:

Liječenje duševnih bolesti i psihičkih poteškoća sa stanovišta psihologije potrebno je činiti putem nauke, koja na mnogim mjestima daje do znanja da je nemoćna pružiti lijeka. Međutim, ovo liječenje je u ideologiji vjere oslonjeno na znanje, ali i na vjerovanje. I ne samo da ne izjavljuje kako je nemoćna izliječiti, već na sav glas poručuje da su sve duševni i psihički problemi i bolesti, i pojedinačni i kolektivni izlječivi, ali u okrilju ispravnog vjerovanja u Boga i čiste vjerske misli. Danas svi svjetski učenjaci otvoreno priznaju i potvrđuju moć vjere i njenu djelotvornost kada je u pitanju liječenje duševnih bolesti, a pored toga praktično se trude pomažući se u tretmanima vjerom, koju bude u bolesnima, jačajući na taj način volju na izlječenje kod njih.

LIJEČENJE

Razlog javljanja osjećanja niže vrijednosti razlikuje se od čovjeka do čovjeka. Kod nekoga se on javio još u razdoblju djetinjstva, a kod nekoga u zrelosti. Neko je zahvaćen tim kompleksom jer ima fizički nedostatak ili ružan izgled, a neko pak taj kompleks nosi zbog nesposobnih učitelja ili odgajatelja. Koliko god različitih razloga za javljanje ovog opakog kompleksa postoji, kada se govori o izlječenju, tada se nudi jedan te isti put i metod za sve njih. Ukoliko se ovaj put pređe na ispravan način, izlječenje je nemi-novno, mada postoji razlika u vremenskoj dužini prelaska puta, što je prom-jenljivo od slučaja do slučaja. Tretmana svojstvenih spomenutom putu ima nekoliko.

Autodijagnoza

Svaki čovjek mora ispitivati samoga sebe sa stanovišta znanja, vjere i psihe. Drugim riječima, sagledavanjem svoje ličnosti i psihe treba pronaći u čemu je poteškoća i zašto je uopće do nje došlo. Šta je glavni uzrok stanja? Dok se ne uspostavi dijagnoza, besmisleno je razmišljati o izlječenju. Dakle, prvi korak je uspostavljanje dijagnoze i lociranje glavnog simptoma.

Simpozij na sudu racija

Uzvišeni Gospodar stavio je čovjeku na raspolaganje jedno veoma moćno sredstvo, čija je uloga da ga dovede do savršenstva. Riječ je o razumu. Ovo moćno sredstvo može prepoznati buntovne misli u čovjeku i spriječiti ih u njihovim rušilačkim namjerama. Razum može, putem analiza i razlučivanja, naći odgovor na sva pitanja. Prije nego li čovjek dođe pred sud sopstvenog razuma, neće moći saznati da li je i sam krivac. Sve dok čovjek ne vidi sebe krivcem, nema mogućnosti da bude izliječen od tegoba koje ga muče.

Svako nosi svoj teret

Sve dok čovjek ne odluči sam ponijeti vlastiti teret, nije u mogućnosti prispjeti do cilja. Oslanjanje na snagu drugih i pouzdanje u tuđa obećanja tegobu može jedino učiniti većom nego što ona stvarno jeste. Svaki čovjek treba znati da početak njegovog liječenja predstavlja trenutak kada se odluči sam podići svoj teret. Sada ćemo čuti riječi učenjaka u tom kontekstu i navest ćemo hadise koji se tiču naše teme da bi nam postalo jasno kako se čovjek može bez poteškoća izliječiti u okrilju vjere u Boga i podizanja samopouzdanja.

Šta kažu psiholozi?

Najbolje je da malo zastanemo i razmislimo o sebi. Da vidimo u čemu je čvorna tegoba našeg duševnog života. Da preciziramo ciljeve svojih života. Ukoliko nemamo cilja, potrebno je da pronađemo ispravan odgovor zašto ga nemamo. Da li je stizanje do tih ciljeva lahko? Ukoliko nije, koje su prepreke na putu do njega? Da li postoji rješenje tih poteškoća? Ukoliko postoji, zašto ne djelujemo na njihovom otklanjanju? Kakve smo do sada greške u životu imali? Da li smo ih napustili? Ili smo ih možda nastavili? Zašto, i pored činjenice što znamo da je riječ o grešci, ponavljamo svoje postupke? Postavimo sebi stotine i hiljade pitanja! Napišimo ih na papir! Tada presudimo sebi, a zatim krenimo i nadoknadimo izgubljeno! Sigurno ćemo uspjeti. Kada je u pitanju predloženi način, psiholozi nude tabelu u cilju pravljenja olakšice različitim skupinama ljudi koji imaju želju poslušati njihov savjet. Tabelu su načinili uzevši u obzir tri osnovne skupine:

- osobe koje imaju tjelesne nedostatke;
- lica koja su imala loš odgoj;
- ljudi koji su u djetinjstvu bili zlostavljani i ponižavani.

Zatim su u vezi sa prvom skupinom nanizali sljedeća pitanja:

- Da li pridajem veliku važnost svojim fizičkim nedostacima?
- Da li mišljenju drugih ljudi, u vezi sa mojim nedostacima, dajem prednost nad vlastitim mišljenjem?

- Zar ja nemam nikakvih drugih prirodnih sklonosti i prednosti kojima mogu nadoknaditi svoje nedostatke? Ukoliko imam, zašto ih ne iskoristim?

- Zar je čovjekova ličnost sadržana samo u njegovom fizičkom izgledu? Ukoliko nije, zašto sam potišten?

U vezi sa drugom skupinom, predlažu sljedeća pitanja:

- Zar još uvijek moram nositi sa sobom osjećanja iz djetinjstva? Zašto?

- Da li od ljudi u društvu očekujem da prema meni postupaju kao da su mi roditelji? Zašto moram sebe vidjeti boljim od drugih ili slabijim od njih? Ukoliko se ne odgovori na moja očekivanja, zar ću postati očajan? Zašto bih se mučio više nego je u mojoj moći da bih bio ispred drugih? Ili nasuprot toga, zašto?

U vezi sa trećom skupinom predlažu, između ostalog, sljedeća pitanja:

- Da li patim od straha da će me ljudi vidjeti niskim i bezvrijednim?
- Zašto moram imati osjećanje niže vrijednosti?
- Da li je moja prošlost razlog da druge ljude gledam sa prezirom?
- Zašto moj život mora biti ispunjen strahom i nevjericom?

Na kraju, psiholozi izvode zaključak da će – ukoliko sebi postavimo ova i desetina ostalih pitanja, a zatim damo pažljiv i razuman odgovor na njih, dostignuća biti izvanredna i sa velikom brzinom ćemo izaći iz neželjenog stanja.

Poslušajmo govor vahja

Imam Ali, a. s., kaže: “Neophodno je da razuman čovjek uvijek vodi računa o vjeri, mislima, moralnim vrlinama, običajima i ponašanju. Uzet će sve to u obzir – ili u svom umu, ili na papiru – da bi zatim veoma ozbiljno pristupio ispravkama.” Ako posmartamo analize savremenih psihologa

možemo zaključiti da je riječ o činjenici koju su uočili četrnaest stoljeća nakon što je izrečena od strane vjerskih prethodnika.

Također se prenosi od Imama Alija, a. s.: “Ko vodi računa o sebi, prije svega bit će svjestan svojih nedostataka, a zatim će uvidjeti svoje grijeha i prijestupe. Samo u ovom slučaju može se liječiti i ispraviti svoje nedostatke.”

Od Imama Sadika, a. s., prenosi se sljedeće kazivanje: “Svoj teret stavi na sebe, u suprotnom niko ga neće ponijeti.” U hadisu Imam jasno daje do znanja da čovjek treba da se prođe nade u druge ljude i da zaboravi na očekivanja da drugi urade njegove poslove, već da svaki čovjek treba snositi odgovornost za svoj duhovni i društveni život. Kratko rečeno, treba djelovati i tek tada očekivati uspjeh.

Hazreti Ali, a. s., kaže: “Ko vodi ureden život, on je uspio, ko zaboravi sebe, propao je.”

Drugi način liječenja

Sljedeći metod kojim se može izliječiti neuravnotežena ličnost i spriječiti njena izvitoperenost tiče se pitanja “neopravdanih iščekivanja” ili, drugim riječima, “nerazumnog visokog leta”. Upravo su nerazumna iščekivanja jedna od pojava koje dovode čovjeka u stanje nemira i zabrinutosti ili mu odnose psihički mir. Svako mora biti svjestan činjenice da ovaj objektivni svijet podliježe poretku, u skladu sa kojim svi mi imamo vlastite mogućnosti, od kojih ćemo sigurno vidjeti korisne učinke ukoliko ih upotrijebimo na ispravan način. Međutim, ukoliko želimo podići više nego li imamo snage, poraz je neizbježan. Imam, Ali, a. s. kaže: “Nemoj željeti ono šta ne zaslužuješ.” Takva želja je ustvari jedna vrsta samozavaravanja utemeljenog na nepoznavanju samoga sebe. Kada čovjek upozna sebe, nikad neće ići dalje od svojih mogućnosti.

Jedan lijepi kur'anski zakon

Kur'an, knjiga čovjekove upute, daje općenito uputstvo za zajedničko i pojedinačno otklanjanje svih bolova – i duševne, i tjelesne: Odbij ružne stvari lijepima. Tjelesni nedostatak je loš, ali možeš ga nadoknaditi tako što ćeš usavršiti jedan od prirodnih darova i sklonosti koje posjeduješ. Ponašanje nekih ljudi prema drugima je ružno, ali tvoje lijepo ponašanje može ga popravljati. Briga i neizvjesnost loše su, a dobro i pravilno razmišljanje i razmatranje mogu pomoći da se iz tog stanja izade. Nasilništvo je loše, ali se može suzbijati širenjem pravde. Možemo prevladati srdžbu – strpljenjem, lijenost – zalaganjem, beznađe – vjerom u Boga, tuđe posrtaje – oprostom i prelaženjem preko pogreški, stotine nedostataka možemo nadomjestiti ili popraviti sa stotinama vrlina.

Jedino što je potrebno jeste dobro razmisliti i pronaći manjkavosti, a zatim ih nadomjestiti dobrim i – što je veoma važno – dok čovjek sebe ne ispita, ne može naći u sebi nedostatke. Ukoliko čovjek sebe ne upozna, ne

može se dovesti do sreće niti može postići savršenstvo, kao što ne može odstraniti ni nedostatke.

Historijski primjer

Jedan od poznatih stanovnika Kufe, Ebu-Tajjar bijaše zbog nagle promjene prilika izgubio sav kapital koji je imao. Uputio se u Medinu da se požali Imamu Sadiku, a. s. Kada je stigao do Imama objasnio mu je svoje stanje glasom punim bola i beznađa. Imam je po nevoljnikovom glasu shvatio da je ovaj izgubio nadu. Ebu-Tajjar se ponadao da će mu Imam dati novčanu pomoć. Međutim, nasuprot njegovom očekivanju Imam ga upita: “Imaš li u Kufi dućan?” Odgovorio je: “Da, ali sam ga jedno vrijeme zatvorio zato što nemam nikakvog kapitala u rukama.” Imam Sadik mu je zapovjedio dvije stvari: rad i djelovanje, te uzdanje u Boga i traženje nafake od Njega. Rekao mu je: “Kad se vratiš u Kufu, otvori dućan, lijepo ga očisti i iznutra, i izvana, pa sjedi pred ulaz. Međutim, prije nego li odeš u dućan, klanjaj dva rekjata namaza, a zatim reci: “Bože, slomljene snage i iznemoglog duha ne mogu se osloniti na sebe, jedini moj oslonac, o Bože moj, jesi Ti i Tvoja potpuna moć, od Tebe očekujem opskrbu i snagu.” Na ovaj način Imam je stavio u pokret njegovu lično preduzetništvo i snagu, ali ni duhovnu pomoć, putem duševne nade i vjere u Božiju neograničenu moć, nije isključio.

Ebu-Tajjar dalje prenosi: “Sjeo sam praznih ruku pred dućan. Utom dođe čovjek i reče: 'Hoćeš li mi izdati pola dućana da bih smjestio moje bale platna?' Ebu-Tajjar na to pristade, a ovaj smjesti svoju robu i počeo je prodavati. “Dolazak mušterija mi je vratio samouvjerenje te rekoх tom čovjeku da mi da jedan dio platna da i ja prodajem, za što ću sebi uzeti procenat, a ostatak vraćam vlasniku. On je pristao i tako je i bilo, te počeh s prodajom. Slučaj je htio da je toga dana bilo veoma hladno, što je ubrzalo prodaju platna, te ja prodadoх sve što sam bio uzeo od njega. Uzeo sam ono što me slijedilo od novca, a ostatak sam vratio. Na isti način sam nastavio raditi i narednih dana, tako da sam uspio sakupiti nešto novca i kupiti sebi konja, a kasnije sam polahko počeo podmirivati sve životne potrebe i konačno sam stekao nekoliko kuća, koje sam ili kupio, ili sam izgradio.”

Opći zaključak

Čovjek ne treba dozvoliti da ga problemi rastuže tako što će se pouzdati u Allaha, dž. š., i što će crpiti snagu iz duhovnog izvora. Uključit će u rad svoje Bogom dane sposobnosti i svojstva, razmišljat će i stupiti u djelovanje, ali na temelju poretka koji vlada objektivnim svijetom. Treba biti siguran da će ne samo da će riješiti svoje probleme, već će biti i uzor drugim ljudima.

Bilo je to nekoliko hadisa od kojih svaki može odigrati veoma važnu ulogu u našim životima. Međutim, ukoliko ih zanemarimo, to može proizvesti poteškoće u našem privatnom, porodičnom i društvenom životu,

koje – ako se brzo ne riješe – mogu završiti velikim krizama koje za sobom nose neprocjenjivu štetu.

U svakom slučaju, roditelji na prvom mjestu moraju svoju djecu, emanet Božiji, odgajati tako što će biti jamac njihove i duhovne i materijalne sreće i na taj način ih poučiti ispravnom životnom putu.

S druge strane, odgovorni ljudi, koji su na položajima i u čijim je radnim obavezama briga za kulturu i odgoj djece, posebnu pažnju moraju posvetiti svojoj dužnosti. Ne smiju izmicati pleća ispod tereta zaduženja koja su odabrali, jer ukoliko budu tako radili, čekat će ih loš ishod, koji će zahvatiti i njih i njihovu djecu. Toga dana bit će kasno da izgubljeno bude nadoknađeno.

Sadržaj

Uvodna riječ	2
ODGOJNE TEME U ISLAMU	3
Pitanje odgoja	4
Dva Poslanikova metoda	5
Jedan primjer iz Poslanikovog života	6
Borba protiv nedoličnog ponašanja	6
Podjela ratnog plijena iz bitke na Hunejnu	6
Pouke iz jednog događaja	7
Skupina koja je tražila Poslanika	8
Učinci poštivanja	9
Poslanik i odgoj	9
Psihološko mišljenje o ovoj temi	9
Čujmo dalje šta znalci kažu	10
Igra, još jedan prirodni nagon	10
Učinci poštivanja ličnosti	11
Ravnoteža, važno životno pitanje	12
Primjeri iz islamske povijesti	12
Poslanik i psihološki odgoj	13
Pouke iz jednog slučaja	13
Oponašanje	13
Veza ahlaka i djela	14
Načini oplemenjivanja vlastitog nefsa	15
Sprječavanje grubosti	15
Pouke iz jednog hadisa	15
Mudre procjene	15
Sprječavanje ljutnje	16
Uvažavanje iskazano djeci	16
NEKE HADISKE ODLIKE	17
Ubrzavanje i duljenje namaza	17
Odvođenje djece u džamiju	17
Pitanje prioriteta	17
Riječ učenjaka	18
ODGOJNE METODE	19
Odgojni učinci nazivanja selama	19
Jačanje moralne skrušenosti	19
Selam budi osjećaj autoritativnosti	19
Pravda, osnovno načelo	21
Uloga pravde u životu čovjeka	21
Posljedice osjećanja nepravde	21
Riječ nauke	21
Druga korist pravednosti	22
Važnost učešća u dječijoj igri	22
Postati djetetov prijatelj	24
ODGOJ DJECE	25
Obaveze roditelja prilikom odgoja	25
Četiri obaveze roditelja	26
Uvjeti koje moraju ispunjavati i učitelji i učenici	27

Prvorazredna uloga nijeta.....	28
Vjerovanje u tri vrste Božijeg tewhida	31
ČINIOCI SAMOPOUZDANJA	36
Tražiti sreću u strpljivosti i neovisnosti	37
OSJEĆAJI, EMOCIJE I RAZUM	40
Osjećaji i fitretske pobude	40
Razlika emocije i razuma	40
Razum je pravedan sudija	40
Sud razuma je racionalan	40
Razum je hladan i bez osjećanja.....	41
Šta je to civilizirano društvo.....	42
Vladar, oličenje zakona.....	42
Ljekar, oličenje ljubavi i osjećanja	43
Važna napomena.....	43
Poslanik i emocije	43
Osnova svega počiva na međusobnoj saradnji	44
Oličenje milosrđa i emocija	44
Obraćanje pažnje na psihološka pitanja	44
Riječ naučnika	44
O ljudskim sklonostima.....	45
STID	47
Poželjan i nepoželjan stid (hija').....	47
Kur'an i prijekor	47
Važnost stida.....	48
Stav vjere	48
Poruke hadisa	48
Vrijednost stida sa psihološkog stanovišta	49
Neophodnost ravnoteže.....	50
Najbolji stid	52
Negativne posljedice bestidnosti	52
Sramežljivost	56
Neophodnost ravnoteže	56
Uzroci sramežljivosti	58
Siromaštvo i privredna nemoć.....	58
Neugledna porodica.....	60
Poslanik, najljepši uzor	62
Činioci odgajanja racionalnog stida	63
PROHTJEVI	65
Šta je to čednost?	65
Čovjekova dužnost.....	65
Ravnoteža strasti	66
Neophodnost ravnoteže	66
Neophodnost ravnoteže prohtjeva	66
Opstanak čovječnosti	67
Stizanje do stvarne sreće.....	67
Čuvanje društvenog reda	67
Izgradnja civilizacije.....	68
Islamska i materijalistička civilizacija	69

Zajedničke tačke	69
Uspostavljanje sigurnosti	69
Razumne slobode	69
Postizanje duhovnog savršenstva.....	70
Disciplina vječnoga života.....	70
Argumetni za gornju tvrdnju	71
Sloboda sa vjerskog stanovišta	71
Ko je slobodan?	71
Obilježja zarobljenog	72
Moć čovjeka	72
Vrste prohtjeva	73
Posebni prohtjevi	74
Sukob prohtjeva.....	74
Kur'an i standardi procjenjivanja	74
Stvarno postojanje sukoba među prohtjevima	75
Razlog ovih sukoba	75
Obaveza drugih	75
Trgovina s Bogom	75
Biranje najboljeg.....	77
Sukob, sveobuhvatni zakon.....	77
Prihvatanje realnosti	77
DVIJE SNAGE	78
Priroda i odgoj	78
Spolni nagon jedan od najbitnijih fitretnih podsticaja	78
Prirodni program.....	78
Manjkavosti preuranjene zrelosti	84
LIJEČENJE I OSLOBAĐANJE OD OSJEĆANJA NIŽE	
VRIJEDNOSTI	87
Logika islama	87
Šta je to osjećanje niže vrijednosti?	88
Znakovi prepoznavanja stanja osjećanja niže vrijednosti	88
Unutrašnji, pritajeni tragovi	88
Vanjski i unutrašnji tragovi.....	91
Način liječenja	94
Svjetlost nade	97
OHOLOST I EGOIZAM.....	99
Šta je to oholost?.....	99
Riječ psihologa	100
Teška djeca.....	100
Drugi odgojni uvjet	101
Prekomjerna pohvala	101
Načini liječenja	106
Savršeni čovjek je ogledalo drugima	110
Evlije su ogledalo ljudskih duša	110
SKROMNOST I NJENI PSIHOLOŠKI KORJENI	112
Islam i skromnost	112
Vrste skromnosti	113
Islam, vjera časti i slobode	114

Poslanik Muhammed, s. a. v. a., primjer čovječnosti	114
Čuvanje svetosti	116
Uzvišeni primjer čovječnosti	117
Nagon samoljublja	117
Osjećajni raskoli	118
Duhovno samoubistvo	118
Znakovi duhovnog samoubistva.....	118
Griješ i osjećanje prezira	120
Učinci poniženja u društvu	121
ULOGA VJEROVANJA U ČOVJEKOVOM	125
PSIHIČKOM PREPORODU	125
Temelj teme	126
Jedinstvo tijela i duše	126
Teorijski način – znanstveni i logički metod.....	128
Korekcija namjere i misli.....	128
Šta učenjaci o tome govore?.....	131
LIJEČENJE	140
Autodijagnoza	140
Svako nosi svoj teret.....	140
Poslušajmo govor vahja	141
Drugi način liječenja.....	142
Jedan lijepi kur'anski zakon	142
Historijski primjer	143
Opći zaključak	143

ISBN 9958-9694-8-3

COBISS.BH – ID 13349382

Rješenjem Ministarstva obrazovanja i nauke F BiH br. 03-15-2748/04 od 21.10.2004. g., na osnovu čl. 18. stav 2. tačka 10. Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga Služb. nov. Fed. B I H br. 49/02,37/03 i 14/04, u skladu s čl.4. ovaj proizvod je oslobođen poreza na promet.